

**АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL
RELATIONS AND WORLD LANGUAGES**

**Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ»
СЕРИЯСЫ
№ 1 (19) 2015
СЕРИЯ
«МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»
ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана**

Алматы, 2015

ISSN 2307-650X-02

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Кунанбаева С.С.,

Ректор КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК

Ответственный редактор

Шаймарданова З.Д.,

доктор исторических наук

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Азербает С.Г.,

к и.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Ахметов А.К.,

д.филол.н., профессор, Секретарь Комитета по международным отношениям,
обороне и безопасности Сената Парламента РК, академик Российской
международной академии наук высшей школы, академик Международной академии
наук высшей школы Казахстана

Булекбаев С.Б.,

д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Бурханов К.Н.,

д. филос. н., профессор, депутат Мажилиса Парламента Республики Казахстан

Дутта М. (Dutta M.),

PhD, Университет им. Дж. Неру, Нью Дели / Jawaharlal Nehru University, New Delhi

Зиркер Д. (Zirker D.),

PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato University / New Zealand

Калво А. (Calvo A.),

PhD, Европейский Университет, Барселона / European University, Barcelona

Раев Д.С.,

д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Русаков В.М.,

д.филол.н., профессор, Институт международных связей, Екатеринбург

РЕЦЕНЗЕНТЫ:

Калиева А.А.,

кандидат социологических наук

© *Научный журнал «Хабаршысы-Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана* Акционерного общества «Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана» зарегистрирован в Международном центре по регистрации сериальных изданий ISSN (ЮНЕСКО, г. Париж, Франция) и ему присвоен международный номер

ISSN 2307-650X-02

в соответствии с международным стандартом ISO 3297-98 «Информация и документация, международный стандартный номер серийного издания» (ISSN) и межгосударственным стандартом ГОСТ 7.56-2002 «Международная стандартная нумерация сериальных изданий».

fmo@ablaikhan.kz PNH 600700016904 www.ablaikhan.kz

**М А З М Ұ Н Ы
С О Д Е Р Ж А Н И Е**

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР,
АЙМАҚТАНУ ЖӘНЕ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ,
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ И МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА**

Дегтерев Д.А. Моделирование международных отношений: уровни концептуализации	5
Кадыржанов Р.К. Нео-функционализм и постсоветская интеграция	11
Адилханулы Н. Проект «Хоргос – Восточные Ворота» превратит Казахстан в региональную транзитную державу	20
Алибеков С.Т. Азбука логистики: проблемы ее становления в условиях интеграции	27
Булекбаев С.Б., Хайруллаева В.Х. Физикалық және ментальдік феномендердің ара-қатынасы жайында жаңа ғылыми көзқарастар	35
Қарабаева З.М. Аймақтық трансформациялану үрдістері	41
Chongarov Y. Islamic ontology of al-Farabi from postclassic philosophical world outlook	47
Тойганбаева А.Е., Андижанов А.Т. Перспективы адаптации опыта модернизации стран Юго-Восточной Азии в Республике Казахстан	52
Жакупов Р.К. Формирование культуры толерантности во внешней политике Казахстана	62
Доскелдинова Ә.Н. Каспий аймағының геосаяси кеңістігіндегі мемлекеттер мүдделері	67
Адилханулы Н., Мұратбекқызы С. Еуразиялық экономикалық одақ құруды қалыптастырудағы ресейдің оа аймағына қатысты жаңа бетбұрысы	73
Уакбаев Ш.У. Туризм как фактор регионального и межрегионального развития	83

Рахманова Г.Б., Сейдикенова А.А. Халықаралық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге қазақстанның қосқан үлесі	90
Алиев А.К. Modern problems of ethno confessional organizations in the Middle East	97
Мусаев А.Д. Государственная политика по предотвращению религиозного экстремизма в Казахстане	102
Садвакасова Д.Б. Проблема водных ресурсов в Центральной Азии	110
Альменова А.Б. Казахстан и Сингапур - горизонты сотрудничества	117
Кайманов С. Кеден одағы елдері мен шекаралық ынтымақтастықтың еуропалық тәжірибесі	122
Жәнібекова Л.М. Жаһандану үдерісі және оның қазақстан республикасына әсері	127
Алірбаев Е. The influence of transnational corporations on foreign policy of Kazakhstan	132
Ілімқожа А. Трансұлттық корпорациялардың қазақстан республикасының саяси, экономикалық және экологиялық қауіпсіздігіне тигізетін әсері	137
Требования к статьям, представляемым в «Хабаршысы-Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана	143

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР,
АЙМАҚТАНУ ЖӘНЕ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА**
**МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ,
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ И МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА**

УДК 1.3:32(327)

Дегтерев Д.А.,

к.э.н., заведующий кафедрой теории и истории международных отношений
РУДН, доцент кафедры мировой экономики
МГИМО (У) МИД России, degterev@mgimo.ru

**МОДЕЛИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ:
УРОВНИ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ**

В данной статье приводятся различные уровни концептуализации международных отношений - аналогия, метафора и модель. Разбирается одна из ключевых проблем моделирования международных отношений - насколько глубоко, достоверно, логически строго идет процесс концептуализации, и каков характер связи между моделью и реальной ситуацией. Рассматриваются также комплексные модели международных ситуаций.

Ключевые слова: международные отношения, моделирование, формализация, формализованная модель, аналогия, метафора

Модель - это упрощенное представление действительности. При построении модели международных отношений выделяются лишь несколько акторов и рассматриваются наиболее важные их характеристики. Простейшим примером модели является карта мира, представляющая проекцию поверхности земного шара на плоскость. Как правило, размер государств на карте пропорционален их территории. Однако на некоторых картах принимаются во внимание другие характеристики государств, например, численность населения или валовой национальный доход. Соответственно, наибольшие размеры на таких картах будут иметь самые крупные по населению или по размерам экономики государства.

Модели бывают вербальные, предполагающие словесное описание исследуемых объектов, и формализованные (*formal models*), в т.ч. математические.

Одна из основных проблем моделирования международных отношений связана с тем, насколько глубоко, достоверно, логически строго идет процесс концептуализации, и каков характер связи между моделью и реальной ситуацией. Можно выделить несколько уровней такой взаимосвязи (от простейшей к наиболее комплексной):

Метафора. Метафоры позволяют образно передать в общем виде черты исследуемого предмета и явления, связаны с качественными (а не количественными) характеристиками. Одной из наиболее известных метафор в теории международных отношений является т.н. *эффект домино (теория домино)*, описывающий распространение коммунизма в американской внешнеполитической доктрине. Красивая метафора, безусловно, украшает международно-политический анализ, но дает мало конкретной информации об особенностях данного взаимодействия. Образ падающего домино связан скорее не с логическим анализом ситуации, а призван эмоционально воздействовать на западную аудиторию, формируя в ее сознании образ советской угрозы.

Тем не менее, нельзя недооценивать важность и эффективность метафор для стимулирования творческого процесса на начальных этапах анализа. Метафора, позволяющая интуитивно представить рассматриваемое явление, является первым этапом на пути к количественному моделированию. Даже противоречивые метафорические образы, создающие "поле несоответствия" или "конфликт смыслов" позволяют впоследствии "прийти к единому знаменателю", начать процесс формализации знания [1].

В теории международных отношений, описывая взаимодействие государств на международной арене в русле политического реализма, используют известную метафору А.Уолферса о бильярдных шарах, ведь, по его мнению, государства представляют собой "замкнутую, непроницаемую и суверенную величину" [2]. Данная метафора не дает покоя сторонникам других течений ТМО, которые сравнивают государства, например, со снежинками [3] или песочными кучами [4].

Характеризуя формирующую функцию международных институтов, конструктивисты используют метафору правил игры в шахматах, которые определяют поведение игроков. Правила игры дают ее участникам знания, позволяющие игрокам осмысленно реагировать на ходы друг друга [5].

Надо понимать, что открытость и недосказанность метафор не только позитивно влияет на процесс познания, но и может привести к серьезным логическим ошибкам, особенно когда для понимания социальных процессов привлекаются метафоры из биологии или механики. Важно четко понимать соответствие свойств метафоры и самого явления.

Ряд метафор в международно-политическую науку пришел из теоретико-игрового анализа [6]. Например, при анализе уровня антагонистичности двусторонних отношений все чаще говорят о *конflikте с нулевой суммой*, то есть о паре стратегий *win-loose* (высокий уровень напряженности) и о *конflikте с ненулевой суммой* со стратегиями *win-win* (невысокий уровень напряженности), а при анализе переговоров – о *торге* (каждый участник

нацелен на поиск исключительно собственной выгоды) и о *совместном с партнером поиске пути решения проблемы*. Нередко все многообразие двусторонних отношений сводится либо к *соперничеству*, либо к *сотрудничеству*. При этом не предполагается построения матриц или деревьев игры, метафора в данном случае выступает элементом образного мышления.

К метафорам можно также отнести использование терминов эконометрического анализа в международно-политической науке - например, когда говорят, что значение одного показателя *коррелирует* со значением другого показателя. Наконец, в последние годы все чаще в политических исследованиях применяются термины теории систем, в т.ч. *неравновесные системы, нелинейные процессы, турбулентность, самоорганизация* и др., описывающие вполне конкретные явления в естественных науках, но применяемые в международно-политической науке, как правило, в виде эпитетов.

Притом, что метафора запускает процесс формализации знания, она не может его завершить. Для сглаживания противоречий, содержащихся в метафоре, необходимо использование аналогии, которая представляет собой промежуточный этап между воображением (интуицией) и логическим мышлением [7].

Аналогия. На основе имеющегося тесного сходства по ряду признаков между двумя объектами делается вывод о сходстве и других признаков данных объектов. Однако без эмпирического подтверждения многие выводы на основе аналогии носят умозрительный характер. Задача исследователя состоит в том, чтобы отделить негативные (неверные) аналогии от позитивных (верных).

Предположим X_i - это i -е свойство объекта X . Тогда аналогия между A и B устанавливается на основании соответствия между рядом свойств (длина ряда, например, j) A и B ($A_1 \leftrightarrow B_1, A_2 \leftrightarrow B_2, \dots, A_j \leftrightarrow B_j$). На основе данной аналогии, мы делаем индуктивное умозаключение о том, что и другие свойства A соответствуют другим свойствам B ($A_{j+1} \leftrightarrow B_{j+1}, A_{j+2} \leftrightarrow B_{j+2}, \dots$).

Например, зачастую проводят аналогию между моделью международных отношений и неоклассической микроэкономической моделью, то есть говорят о сходстве поведения государств на международной арене и фирм на олигополистическом рынке, используя в дальнейшем модель данного рынка [8]. При этом исходят из следующих соответствий:

система международных отношений $\leftrightarrow$ рыночная экономика
 фирма $\leftrightarrow$ государство
 фирма максимизирует прибыль $\leftrightarrow$ государство борется за выживание
 олигополии $\leftrightarrow$ великие державы
 рыночная концентрация $\leftrightarrow$ концентрация мощи
 ценовые войны $\leftrightarrow$ войны

На основе сходства данных свойств делаются умозаключения о сходстве и других характеристик – например, раз концентрация олигополистического рынка ведет к рыночной стабильности и сокращению ценовых войн, то

концентрация влияния в системе международных отношений также ведет к ее стабильности и уменьшению числа международных конфликтов. Любые выводы такого рода необходимо проверять эмпирически. Часть из них оказываются неверными. Например, тезис о позитивной роли разорившихся в ходе олигополистической конкуренции компаний не применим к государственным образованиям.

К теоретико-игровым аналогиям относятся типовые игры 2X2 для моделирования международных отношений, в т.ч. дилемма заключенного, перекресток, охота на оленя, эстафета, тупик [9]. В чем-то данные ситуации аналогичны соответствующим международным режимам и переговорам, в чем отличаются от них [10].

И метафоры, и аналогии - это своего рода *grêl-à-porter*, когда для концептуализации и описания действительности используются уже существующие объекты, делается попытка "подогнать" действительность под жесткие рамки существующей аналогии. При этом, естественно, не удастся разрешить все противоречия, избавиться от неверных аналогий. Модель - это, по мнению ряда исследователей, последний этап в процессе концептуализации знания, это формализация знания "под заказ".

Модель. Предполагается более тесная связь между объектом и его моделью. Поскольку модель создается путем упрощения, она может наиболее точно передавать свойства объекта, необходимые для решения поставленной исследовательской задачи [11].

При построении модели используется формальная логика, которая является дедуктивной и внутренней (в отличие от индуктивной и внешней логики при построении аналогий). Предположим, что А является моделью В, причем установлено, что свойства 1,2,...,j у А и В совпадают. Пусть свойство A_{j+k} можно вывести из некоторого сочетания свойств $A_1, A_2, \dots, A_j$. Тогда соответствующее свойство B_{j+k} также считается доказанным, поскольку оно следует из некоторого сочетания свойств $B_1, B_2, \dots, B_j$. Если эмпирическая проверка не подтверждает свойство B_{j+k} , то значит данная модель должна быть переформулирована. В рамках моделей недопустимо существование негативных (неверных) аналогий наравне с верными. Вместе с тем допускается существование нейтральных аналогий (непроверенных выводов, ошибочность которых не доказана). За счет достигается большее соответствие модели с реальной ситуацией, по сравнению с метафорой и аналогией.

И все же модель рассматривает лишь некоторых акторов и наиболее важные их характеристики. Зачастую неправильный выбор главных акторов и их характеристик, неполный учет особенностей внешней среды и динамики международных отношений может привести к неправильным логическим выводам. Ряд моделей носит статический характер и описывает лишь один из аспектов системы международных отношений на заданный период времени.

В этой связи исследователи-международники ставят перед собой задачу построения **комплексных моделей**, основанных на анализе всей системы международных отношений (системное моделирование), либо

предполагающих даже построение теорий международных отношений (системных теорий), включающих помимо дедуктивной структуры интерпретацию самой природы международных отношений [12].

Однако в данном случае это не работа отдельного исследователя-международника, а больших междисциплинарных коллективов, лабораторий, институтов. Например, в РФ в настоящее время это коллектив под руководством ректора МГУ им. Ломоносова, академика РАН В.А.Садовниченко и академика РАН А.А.Акаева, реализующий проект "Комплексный системный анализ и моделирование международной динамики" программы фундаментальных исследований Президиума РАН с участием, помимо МГУ им.Ломоносова, Института прикладной математики им. М.В.Келдыша РАН, другие академических институтов. Кроме того, данные модели, как правило, носят комплексный характер, затрагивая не столько сферу международных (межгосударственных) отношений, сколько особенности финансово-экономического, социального, демографического, научно-технического развития отдельных стран, регионов и мира в целом [13].

Список литературы

1 Язык и моделирование социального взаимодействия: Переводы / Сост. В.М.Сергеева и П.Б.Паршина; Общ.ред. В.В.Петрова. - М.: Прогресс, 1987. - 464 с.; Lewis P. Metaphor and critical realism // Review of Social Economy. - 1996. - Vol. 54, Issue 4. - P. 1470-1162; Landau M. On the Use of Metaphor in Political Analysis // Social Research. - 1961. - Vol. 28. - P. 331-353.

2 Wolfers A. A. Discord and Collaboration. Essay of International Politics. Foreword by Reinhold Niebuhr. - Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962. - P.19.

3 Asal W., Fordham B. Billiard Balls or Snowflakes? Major Power Prestige and the International Diffusion of Institutions and Practices // International Studies Quarterly. - 2007. - Vol. 51, Issue 1. - P. 31-52.

4 Cederman L.- E. Modelling the size of wars: from billiard balls to sandpiles // American Political Science Review. - 2003. - Vol. 97, Issue 1. - P.135-150.

5 Griffiths M. Rethinking International Relations Theory. - Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. - P.157.

6 Дегтерев Д.А. Введение в теорию игр для политологов и международныхников: Учеб. пособие. - М.: МГИМО-Университет, 2010. - 92 с.; Дегтерев Д.А. Зарубежные работы по теории игр // Международные процессы. - 2009. - № 2 (20). - С.58-72.

7 Хрусталеv М.А. Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза: очерки теории и методологии. - М.: НОФМО, 2008. - С.228 - (Ряд исследователей в большей степени склонен к интуитивной прогностической работе, в то время как другие - к логическому мышлению).

8 Gilpin R. War and Change in World Politics. - Cambridge University Press, 1983; Keohane R. The Demand for International Regimes // International Organization. International Regimes. - 1982. - Vol. 36. - № 2. - P. 325-355.

9 Дегтерев Д.А., Дегтерев А.Х. Теория игр и международные отношения // Мировая экономика и международные отношения. - 2011. - № 2. - С.79-89.

10 Дегтерев Д.А. Теоретико-игровой анализ режимов оказания содействия международному развитию // Вестник МГИМО. – 2011. - № 5. - С.59-66.

11 Gates S., Humes B. Games, Information and Politics. Applying Game Theoretic Models to Political Science. - Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997.

12 Snidal D. The Game Theory of International Politics // World Politics. – 1985. - Vol. 38. - № 1. - P.34-35.

13 Дегтерев Д.А. Компьютерное моделирование международных отношений // Международные процессы. - 2011. - № 3. - С.53-66.

Degterev D.,

Candidate of Economic Sciences, Head of Chair of Theory and History of International Relations, People's Friendship University, Associate Professor, Chair of World Economy (MGIMO) MFA of Russia, degterev@mgimo.ru

Simulation of international relations: levels conceptualization

This article describes different levels of conceptualization of international relations - an analogy, metaphor and model. Understands one of the key problems of modeling of international relations - how deep, fairly logically strictly a process of conceptualization and what is the nature of the relationship between the model and the actual situation.

Дегтерев Д.А.,

э.ғ.к., РУДН халықаралық қатынасының қағида және тарих кафедрасының меңгерушісі, МГИМО дүниежүзілік экономикасының кафедрасының доценті, Ресей, Мәскеу, degterev@mgimo.ru

Халықаралық қатынастың модельдеуі: концептуализацияның деңгейлері

Мақалада халықаралық қатынастың концептуализациясының - ұқсастық, метафора және модель атты түрлі деңгейлері келтіреді. Халықаралық қатынастарды моделдеудегі басты мәселелерінің бірі – концептуализацияның терең, нақты және логикалық түрде нақты өту үрдісі, сонымен қоса модельдеудің және шынайы жағдайлармен қаншалықты байланысын қарастырады. Оған қоса, халықаралық жағдайлардың кешенді модельдері де айтылады.

УДК 3.32:327

Кадыржанов Р.К.,

доктор философских наук, профессор кафедры регионоведения
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

НЕО-ФУНКЦИОНАЛИЗМ И ПОСТСОВЕТСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ

Интеграционные процессы в современном мире являются одним из главных факторов мирового экономического и политического развития. В настоящее время интеграционные группировки становятся более влиятельными субъектами мирового хозяйственного процесса, чем отдельные государства. С этим связано постепенное падение роли национального суверенитета как фактора экономического развития и возрастание роли принадлежности к определенной интеграционной группировке, которая, как более крупная экономическая структура, приобретает самостоятельность и влияние в мировой экономике.

Создание Евразийского союза и другие формы интеграции на постсоветском пространстве являются требованием времени. Инициативы Казахстана имеют большое значение для развития интеграционных процессов в регионе Евразии. Однако это сложный и противоречивый процесс, в котором сталкиваются национальные интересы государств региона и различное понимание интеграции. Обращение к теории интеграции дает ключ к пониманию интеграционных процессов на постсоветском пространстве.

Ключевые слова: нео-функционализм, интеграция, союз

Интеграционные процессы в современном мире являются одним из главных факторов мирового экономического и политического развития. В настоящее время интеграционные группировки становятся более влиятельными субъектами мирового хозяйственного процесса, чем отдельные государства. С этим связано постепенное падение роли национального суверенитета как фактора экономического развития и возрастание роли принадлежности к определенной интеграционной группировке, которая, как более крупная экономическая структура, приобретает самостоятельность и влияние в мировой экономике.

Понятие «интеграция» происходит от латинского слова «*integratio*», что дословно означает «воссоединение, восполнение». В применении к сфере межгосударственных отношений оно означает добровольное и взаимовыгодное объединение отдельных частей, субъектов, в некоторую самостоятельную целостность. Достоинство интеграции состоит в том, что в ней, как правило, целое больше своих частей. Интеграционное объединение, иначе говоря, по своему потенциалу оказывается значительно эффективнее каждой из своих отдельных частей и их арифметической суммы. Поэтому интеграция позволяет получить такие материальные, интеллектуальные и

иные средства, какие ни один из ее участников не имел бы, действуй он автономно.

В современном мире интеграция стала одной из доминирующих тенденций социально-экономического и политического развития государств и регионов. Особое значение интеграция имеет для регионов, поскольку в интеграцию, как правило, вступают государства, географически и в иных отношениях близкие между собой. Интеграция и регион являются близкими по содержанию, почти синонимичными между собой понятиями. Если в регионе функционирует и укрепляется экономическая, торговая, политическая, военная и иные формы интеграции, то о нем можно утверждать как о состоявшемся регионе, то есть регионе в его современном политическом и экономическом понимании.

Если же в регионе интеграционные связи между входящими в него государствами слабые, каждое из государств предпочитает действовать самостоятельно, опираясь на собственные силы или же развивая связи с государствами других регионов, то о таком регионе можно судить как о несостоявшемся регионе, как, выражаясь языком Канта, «регионе в себе». Государства в таком регионе предпочитают действовать на двусторонней, а не многосторонней основе. Но международные отношения на двусторонней основе были характерны для прошлого. В современном мире двусторонние отношения сохраняют свою важность и эффективность, но доминирующими все больше становятся многосторонние отношения, находящие свое институциональное выражение в международных организациях, интегративных объединениях и других многосторонних институтах.

В современной системе международных отношений сложилось устойчивое позитивное восприятие интеграции как эффективного способа межгосударственного взаимодействия. Интеграция поэтому рассматривается как процесс, с необходимостью обусловленный получением преимуществ всеми участвующими в нем сторонами. Поскольку интеграция зачастую осуществляется на региональной основе, то в современном мире также складывается позитивное представление о регионализации как желательном способе взаимосвязи и взаимодействия государств в условиях расширения процессов глобализации.

Возрастание значения интеграции в международных отношениях привело к росту различных объяснительных схем, концепций и теорий интеграции. Интерес, в частности, вызывает категориальный аппарат теории интеграции, то есть выявление понятий, раскрывающих содержание понятия интеграции, их взаимосвязь и взаимодействие между собой. К числу важных понятий, тесно связанных и раскрывающих содержание понятия интеграции, относится понятие «сообщество».

По терминологии американского социолога Амитая Этциони, понятия «сообщество» и «интеграция» являются субъектом и предикатом в формально-логическом понимании их взаимосвязи. Как субъект «сообщество» представляет собой некую «общность или даже систему, обладающую самодостаточными интеграционными механизмами». Как

предикат «интеграция» является своеобразной «способностью данной системы поддерживать саму себя в результате воздействия и влияния как внутренних, так и внешних изменений». По мнению Этциони, понятие интеграции включает в себя целый ряд необходимых и существенных элементов, а именно: 1) наличие эффективного контроля за использованием принудительных мер воздействия; 2) существование единого центра, отвечающего за принятие и исполнение решений; 3) наличие доминирующего центра политического единства основной массы политически активного населения [1].

Этциони известен и своими работами по международным отношениям, включая и международную интеграцию. В этих работах, как и в своих социологических исследованиях, Этциони развивает методологический подход, получивший в литературе название «коммунитаризм». Смысл этого подхода состоит в том, что индивидуальные права и свободы должны, вне всякого сомнения, защищаться, но в то же время они должны быть вписаны в интересы сообщества (community). Если сравнить сообщество как коллектив индивидов в национальном или более узком масштабе с регионом как коллективом государств, близких друг другу в географическом, историческом и иных отношениях, то развиваемое Этциони понятие интеграции оказывается применимым и для международных отношений. Перефразируя Этциони, можно сказать, что понятия «регион» и «интеграция» в формально-логическом понимании их взаимосвязи являются субъектом и предикатом. Как и национальное сообщество, регион как сообщество посредством интеграции должен сдерживать индивидуальные интересы в пользу общественных интересов. Иначе говоря, региональная интеграция должна найти баланс между национальными интересами государств и региональными интересами, поскольку благодаря интеграции регион приобретает самостоятельную сущность. При этом смысл региональной интеграции состоит в том, что успех региона в его самостоятельном бытии приносит успех и всем составляющему его компонентам, то есть национальным государствам [2].

Крупный американский политолог Карл Дойч рассматривает интеграцию прежде всего как реальную возможность обеспечить мирное сосуществование государств. Это может быть достигнуто посредством таких мер, как расширение торговли, свободное перемещение людей, развитие культурного обмена, активное проведение политических консультаций и других действий интеграционного характера. Карл Дойч жил и работал в разгар холодной войны, поэтому он видел в интеграции средство снижения напряженности в отношениях двух великих держав того периода и в целом между противоборствующими блоками и другими государствами. Поэтому в интеграции он видел положительное явление в системе международных отношений, позволяющее развивать социально-экономические связи между государствами и обеспечивать безопасность как на региональном, так и на глобальном уровне [3]. Последующая практика международных отношений и мировой политики подтвердила правильность идей Дойча.

Интеграция является можно сказать главным средством укрепления экономических, политических, социальных, культурных отношений, включая и отношения по обеспечению безопасности в регионе и в глобальном масштабе. В то же время справедливо и обратное утверждение, а именно, что региональная безопасность является основой, фундаментом региональной интеграции. Только лишь обеспечив региональную безопасность, исключив войны и конфликты из своих взаимоотношений, государства региона могут развивать экономическую, культурную, образовательную и иные виды кооперации между собой.

Фундаментальное значение региональной безопасности для развития интеграции между государствами региона подтверждается практикой многих регионов. Если взять южную Азию, то отсутствие здесь региональной безопасности, взаимное недоверие крупнейших государств региона – Индии и Пакистана – явилось причиной ряда войн между ними в прошлом и постоянной угрозой возникновения новых войн и конфликтов в будущем. По этой причине между этими государствами экономические отношения находятся на низком уровне, а экономическая и иные виды интеграции в регионе практически отсутствуют.

Наибольшего развития региональная интеграция достигла сегодня в Европе. Сегодня Европейский Союз является образцом региональной интеграции в институциональном и иных отношениях для других регионов мира. Не следует, однако, забывать, что именно обеспечение системы безопасности стало тем фундаментом, на котором получили развитие экономические, политические, культурные связи народов Европы в рамках Европейского Союза. Именно в Европе начались обе мировые войны. Осознание опасности разделения Европы, прежде всего западной ее части на блоки и группировки, привело европейские элиты после второй мировой войны к пониманию сотрудничества на общеевропейском уровне. Стремление избежать новой тотальной войны стало движущей силой западноевропейской интеграции на ее ранних этапах.

Следует выделить четыре основных подхода к исследованию и анализу межгосударственной интеграции, получивших наибольшую известность в рамках политической науки и сыгравших заметную роль в становлении и развитии международной и региональной интеграции. Указанные четыре подхода к анализу международной интеграции получили в политологической литературе название федерализма, функционализма, неофункционализма и теории «сообщества безопасности».

Будучи теорией международной и региональной интеграции, федерализм отстаивает точку зрения о том, что в основе взаимоотношений между странами, вступающими в интеграцию, должна лежать модель союзного государства, учреждение которого одновременно рассматривается и в качестве продукта, результата интеграции. Применительно к европейскому интеграционному процессу, достигшему наивысших результатов в создании единой Европы, представители федерализма выдвинули тезис о появлении особого (федерального) институционального устройства, определяющего как характер

взаимоотношений между самими интегрирующимися единицами, так и распределением полномочий между ними, с одной стороны, и возникающим «единым центром», с другой. Характеризуя специфику такого распределения полномочий, федералисты утверждают, что ни одна из властей соответствующего уровня не должна располагать какими-либо преимуществами, а полномочия местных, региональных (во внутринациональном смысле этого термина), национальных органов и органов европейского масштаба должны сочетаться и дополнять друг друга [4].

Теория функционализма в значительной степени отличается от федералистского подхода к исследованию и анализу межгосударственной интеграции. В своем классическом виде она представлена в работах Дэвида Митрани, ратовавшего за трансформацию и обновление сложившихся за многие десятилетия представлений о системе международных отношений. Одна из основополагающих идей функционализма состоит в том, что международная интеграция должна быть в максимальной степени деполитизирована, а эффективное сотрудничество государств и исключение конфликтов должны быть достигнуты путем концентрации усилий в первую очередь на общих для всех вопросах благосостояния (как во всемирном масштабе, так и на национальном уровне). Согласно функционализму, интеграционная динамика приводит к появлению функциональных организаций, располагающих определенными полномочиями, которые предоставляют сами государства. Конечным продуктом интеграции становится образование «функциональной системы, элементы которой могут начать работать и без общей политической надстройки» [5]. Представители функционализма рассматривают международную интеграцию как процесс постепенного перехода от традиционной межгосударственной системы отношений к некоему функциональному сообществу, процесс перераспределения властных полномочий отдельных государств в пользу создаваемой надгосударственной структуры, обладающей функциональной эффективностью.

В концепции неофункционализма, разработанной Эрнстом Хаасом и другими, последовательность и структура интеграционного процесса предполагают создание системы мощных центральных институтов и постепенную передачу государствами-участниками принадлежащего им суверенитета на уровень сообщества в целом [6]. При этом и государства-участники, и их правительства предстают в неофункционализме как играющие в этом процессе пассивную роль и не выделяющиеся из общей массы действующих лиц. Исполнительные органы сообщества, напротив, выступают в качестве активного организатора и вдохновителя интеграционного процесса, а организованные группы, партии, политические элиты выполняют роль своеобразного «катализатора» интеграции. Стоит отметить, что именно с неофункционализмом связывают появление идеи «наднациональности» в международном праве.

Важным подходом к исследованию и анализу международной интеграции является теория «сообщества безопасности» (security community) Карла

Дойча. Он выдвинул тезис о необходимости создания так называемого «сообщества безопасности», представляющего собой «группу государств, достигших значительного уровня интеграции друг с другом, осознавших необходимость определенной общности (единства)». Концепция Дойча имеет выраженный инструментальный характер, в ее направленности на изучение и применение методов и средств познания межгосударственной интеграции как многовекторного, многоаспектного процесса.

В этой связи Дойч предлагает использовать определенную систему критериев для выяснения того, как далеко продвинулись государства в реализации их интеграционных инициатив, насколько быстро может осуществляться их взаимодействие в той или иной сфере, что мешает активизации усилий в этом направлении. В частности, Дойч выдвигает два условия, которые могут способствовать формированию плюралистических сообществ безопасности. К первой из них относится способность каждого из участвующих в интеграции государств отвечать на нужды, просьбы и действия других государств быстро, адекватно и без обращения к насилию. Государства могут развивать такую способность, участвуя в международных и региональных организациях. Вторым, по мнению Дойча, важным условием образования в регионе многосторонних сообществ безопасности является совместимость главных ценностей государств-участников, относящихся к принятию политических решений [7].

Региональная интеграция, в первую очередь интеграция на евразийском пространстве, является одним из важных приоритетов внешней политики Казахстана. На протяжении более чем двадцати лет Казахстан неоднократно выступал инициатором практически всех интеграционных проектов на постсоветском пространстве. Наиболее крупной и смелой интеграционной инициативой Казахстана остается идея евразийского союза, с которой президент страны Нурсултан Назарбаев выступил во время своей лекции в Московском государственном университете имени М.В. Ломоносова в марте 1994 г.

В 1994 г. и в последующие годы идея евразийского союза не получила необходимой поддержки в России и других постсоветских государствах, кроме Кыргызстана. Для Казахстана в 1990-2000-х гг. идея евразийства и евразийской интеграции осуществлялась, по словам президента Казахстана, в форме трех организаций: Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС), Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) и Совещания по выработке мер доверия в Азии (СВМДА) [8]. Однако уровень интеграции государств в этих организациях был недостаточным, несоответствующим тому, что предлагал в 1994 г. Н. Назарбаев.

Новое дыхание идее евразийского союза придал президент России Владимир Путин, который в октябре 2011 г. опубликовал в газете «Известия» статью, заявив, что одним из главных приоритетов его президентства до 2018 года станет создание на постсоветском пространстве евразийского союза [9]. Этот союз станет одним из мощных интегративных объединений в современном мире. В евразийский союз войдут постсоветские государства,

при этом он не станет возрождением СССР. Выдвинутая Путиным идея евразийского союза основывается на интеграционном опыте Таможенного союза (ТС) Белоруссии, Казахстана и России, начавшего свою деятельность 1 июля 2010 года, и Единого экономического пространства (ЕЭП) этих же стран, функционирующего с 1 января 2012 г. Вступление в действие Евразийского союза (ЕАС) трех постсоветских государств намечено на 2015 год.

За прошедшие время тремя государствами была проведена большая работа по созданию Евразийского союза. 29 мая 2014 г. в столице Казахстана Астане состоялось подписание договора о создании ЕАС. Работа по подготовке договора союза является трудоемкой и сложной. Сложность этой работы связана во многом с тем, что сторонам при разработке договора приходится сталкиваться с противоречиями их национальных интересов. Эти противоречия, особенно стали заметны в последнее время, в конце 2012 – начале 2013 гг. Так, президент Казахстана сделал в этот период несколько заявлений, в которых подчеркнул неизбежность суверенитета страны при ее вступлении в интеграционные объединения. Если в прежнее время в отношениях Казахстана и России наблюдалось практически полное отсутствие каких-либо противоречий (во всяком случае, публично выражаемых), то начиная с октября 2012 г. в реализации интеграционного проекта ЕАС обнаружилось несогласие Казахстана с выдвигаемыми Россией предложениями по созданию некоторых наднациональных органов, прежде всего Евразийского парламента [10].

Российская модель Евразийского союза как экономико-политического интеграционного объединения соответствует, на наш взгляд, теории федерализма. Предложение Россией создания Евразийского парламента как единого наднационального органа законодательной власти дает основание предполагать, что вслед за ним должно последовать создание органов исполнительной власти ЕАС. Это означает, что Евразийский союз будет строиться по модели союзного федеративного государства, в котором имеется федеральный центр и субъекты федерации в виде участников интеграционного объединения. По логике этой модели законы, принимаемые Евразийским парламентом, приобретают силу на всей территории ЕАС, то есть всех трех государств-участников интеграционного объединения. По этой же логике проводимая исполнительными органами ЕАС политика, основанная на принятых Евразийским парламентом законам, так же будет единой, унифицированной для Белоруссии, Казахстана и России.

Казахстанский подход к Евразийскому союзу соответствует, по нашему мнению, теории функционализма. Одна из основополагающих идей этой теории состоит, как было сказано выше, в том, что международная интеграция должна быть в максимальной степени деполитизирована, а эффективное сотрудничество государств и исключение конфликтов должны быть достигнуты путем концентрации усилий в первую очередь на общих для всех вопросах благосостояния, то есть социально-экономическом развитии участников интеграции. Это соответствует неоднократным высказываниям

президента Казахстана Н. Назарбаева, что для нашей страны приемлемой является только экономическая интеграция на постсоветском пространстве.

Согласно функционализму, интеграционная динамика приводит к появлению функциональных организаций, располагающих определенными полномочиями, которые предоставляют сами государства. Такими функциональными организациями в Евразийском союзе должны стать различные советы, комиссии, саммиты и иные интеграционные органы, создаваемые для переговоров и решения вопросов в той или иной сфере деятельности союза. Переговоры в комиссиях, советах и других интеграционных органах ЕАС должны проводиться на равноправной основе с учетом интересов всех сторон, а решения приниматься на основе консенсуса всех сторон. На это также неоднократно указывал Елбасы. Конечным продуктом интеграции в рамках теории функционализма становится образование функциональной системы, элементы которой могут начать работать и без общей политической надстройки. Именно на это всегда обращал внимание Нурсултан Назарбаев и именно такое видение интеграционных объединений он старается проводить в жизнь.

Создание Евразийского союза и другие формы интеграции на постсоветском пространстве являются требованием времени. Инициативы Казахстана имеют большое значение для развития интеграционных процессов в регионе Евразии. Однако это сложный и противоречивый процесс, в котором сталкиваются национальные интересы государств региона и различное понимание интеграции. Обращение к теории интеграции дает ключ к пониманию интеграционных процессов на постсоветском пространстве.

Список литературы

- 1 Etzioni A. The Limits of Privacy. - New York, 2000. – 212 p.
- 2 Etzioni A. From Empire to Community: A New Approach to International Relations. - London, 2004. – 462 p.
- 3 Deutsch K. The Analysis of International Relations. - New York, 1964. – 236 p.
- 4 Rosamond B. Theories of European Integration. – London, 2000. – 237 p.
- 5 Mitrany D. A Working Peace System. – London, 1966. – 412 p.
- 6 Haas E. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957. – Stanford, 1968. – 213 p.
- 7 Deutsch K. Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience. – Princeton, 1957. – 384 p.
- 8 Назарбаев Н. К экономике знаний через инновации и образование. Лекция Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева в Евразийском Национальном Университете // Казахстанская правда, 2006 г. – 28 мая.
- 9 Путин В. Владимир Путин. Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня // Известия. – 2011. - 3 октября.
- 10 Назарбаев Н. Послание Президента Республики Казахстан-Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 14 декабря 2012 г. Стратегия «Казахстан-2050». Новый политический курс состоявшегося государства:

Ақорда: оф.сайт Президента РК, 14 декабря 2012. - Режим доступа URL: www.akorda.kz - (дата обращения: 05.03.2015).

Kadyrzhanov R.,

Doctor of Philosophy, Professor of the Chair of Regional Studies
Ablai khan KazUIR&WL, Almaty

Neo-functionalism and post-Soviet integration

Integration processes in the modern world is one of the main factors of the global economic and political development. Currently integration groupings become more influential actors of the global economic process than individual states. This is related to the gradual decline in the role of national sovereignty as a factor of economic development and the increasing role of belonging to a particular integration group, which is a larger economic structure, acquires autonomy and influence in the world economy.

The creation of the Eurasian Union and other forms of integration in the post-Soviet space are the demands of the time. Kazakhstan's initiatives are of great importance for the development of integration processes in the Eurasian region. However, this is a complex and controversial process in which the face of the region's national interests and different understandings of integration. Appeal to the theory of integration is the key to understanding the integration processes in the post-Soviet space.

Кадыржанов Р.К.,

ф.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Нео-функционализм және посткеңестік шоғырлану

Интеграциялық үдерістер қазіргі әлемде дүниежүзілік экономикалық және саяси дамудың басты факторларының бірі болып табылады. Қазіргі уақытта интеграциялық топтар жеке мемлекеттерге қарағанда әлемдік шаруашылық үрдісінде ықпалды субъект болуда. Бұл үрдіспен ұлттық егемендіктің рөлінің әлсіреуі байқалады, себебі интеграциялық топтар әлемдік экономикада ірі экономикалық құрылым ретінде өзіндік ықпал қалыптастыруда.

Еуразиялық Одақтың құрылуы және басқа да интеграциялық топтардың посткеңестік кеңістікте болуы заманға сай болып табылады. Еуразия аймағында Қазақстанның интеграцияның дамудағы бастамаларының болуы үлкен рөл атқарады. Бірақ та бұл өте күрделі және қарама-қайшы үрдіс, себебі мемлекеттің ұлттық қызығушылығы мен интеграцияның түрлі түсініктері ұқсас болмауы да мүмкін. Интеграциялық теорияны меңгеру посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық үрдістерге кілт болып табылады.

УДК 3.32(327:8)

Адилханулы Н.,

кандидат политических наук, зав.кафедрой регионоведения,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

ПРОЕКТ «ХОРГОС – ВОСТОЧНЫЕ ВОРОТА» ПРЕВРАТИТ КАЗАХСТАН В РЕГИОНАЛЬНУЮ ТРАНЗИТНУЮ ДЕРЖАВУ

Географические особенности Казахстана (обширная территория, отсутствие выхода к морю, неравномерное размещение населенных пунктов и природных ресурсов) делают его экономику одной из наиболее грузоемких в мире, обуславливая высокую зависимость от транспортной системы. Находясь на стыке Европы и Азии, Казахстан обладает значительным транзитным потенциалом, предоставляя азиатским странам географически безальтернативную наземную транспортную связь с Европой. Расположение Республики Казахстан в центре евразийского континента предопределило его геополитическую роль транзитного моста между Европой и Азией.

Сегодня транспортные возможности Казахстана рассматривается специалистами как новая, после нефтегазовой индустрии, платформа для экономического подъема и роста. Для этого необходимо обеспечить повышение привлекательности и создание самой современной эффективной транспортно-логистической системы в Центральной Азии, которая должна включать в себя самый широкий спектр услуг, конкурентоспособных тарифов и усовершенствованных коридоров для транзитных грузопотоков на постоянной основе. Следует отметить, что это еще далеко не полный список задач, которые нужно выполнить, чтобы максимально использовать имеющийся транзитный потенциал Казахстана, способный превратить нашу республику в ведущую региональную транспортную державу.

Ключевые слова: транзитный грузопоток, наземная транспортная связь

В настоящее время по территории Казахстана проходят сформированные на основе, существующей в республике транспортной инфраструктуры четыре международных транспортных коридора:

- Северный коридор Трансазиатской железнодорожной магистрали (ТАЖМ): Западная Европа - Китай, Корейский полуостров и Япония через Россию и Казахстан (на участке Достык - Актогай - Саяк - Моинты - Астана - Петропавловск (Пресногорьковская));

- Южный коридор ТАЖМ: Юго-Восточная Европа - Китай и Юго-Восточная Азия через Турцию, Иран, страны Центральной Азии и Казахстан (на участке Достык - Актогай - Алматы - Шу - Арысь - Сарыагаш);

- ТРАСЕКА: Восточная Европа - Центральная Азия через Черное море, Кавказ и Каспийское море (на участке Достык - Алматы - Актау);

- Север-Юг: Северная Европа - страны Персидского залива через Россию и Иран с участием Казахстана на участках: морской порт Актау - регионы Урала России и Актау – Атырау [1].

Данные маршруты, имеющие стратегическое значение, стали активно разрабатываться буквально в течение последнего десятилетия, однако время не стоит на месте и в условиях глобализации мирового рынка и роста мировой торговли в Центрально-Азиатском регионе появляются новые альтернативные транспортные пути. Для усиления позиций в конкурентной борьбе за транзитные грузопотоки, соседние с Казахстаном государства предпринимают активные меры по развитию национальной транспортной инфраструктуры и повышению конкурентоспособности транспортно-логистической системы в целях переориентации евроазиатских грузопотоков на свои маршруты. Так, Китай, Кыргызстан и Узбекистан прорабатывают проект строительства железнодорожного участка «Кашгар-Ош-Андижан» (430 км), с последующим выходом на Афганистан и Пакистан.

В рамках программы центрально-азиатского регионального экономического сотрудничества (ЦАРЭС) Туркменистан, Афганистан и Таджикистан планируют строительство железной дороги (400 км), которая соединит афганский участок Акина-Андхой с отрезком Атамырат-Үмамназар в Туркменистане и Нижний Пяндж в Таджикистане. При реализации этого проекта Таджикистан сможет подключиться на территории северного Афганистана в районе Мазари-Шарифа к железной дороге «Китай-Кыргызстан-Узбекистан-Афганистан-Иран». Азербайджан и Иран реализуют проект строительства новой железнодорожной линии «Астара-Решт-Казвин» (375 км), которая соединится с железными дорогами России в рамках международного транспортного коридора «Север - Юг».

Китай и Пакистан в настоящее время реализуют два крупных транспортно-логистических проекта: строительство железной дороги «Кашгар-Хунджеаб-Гвадар» (общая протяженность участков 1224 км), проходящей вдоль Каракумского шоссе, и передача в управление пакистанского морского порта Гвадар 1 китайской компании «Chinese Overseas Port Holdings Limited». Это создаст новый более короткий транспортный коридор из западного Китая до Индийского океана, по которому на Ближний Восток и в Африку потекут китайские товары, а обратно в Китай - полезные ископаемые и ближневосточная нефть. Гвадарский транспортный узел при этом имеет стратегическое значение, открывая доступ Китаю к морским путям - основным энергетическим маршрутам, ведущим в Персидский залив в обход Малаккского пролива.

В условиях усиления международной конкуренции и поиска новых альтернативных маршрутов транспортировки продукции в регионе перед республикой были поставлены новые задачи по совершенствованию отечественной транспортно-логистической системы. В послании главы государства народу Казахстана «Стратегия «Казахстан - 2050»: Новый

политический курс состоявшегося государства» была поставлена задача увеличить вдвое транзитные перевозки через Казахстан к 2020 г. и в 10 раз — к 2050 году. «Важно сосредоточить внимание на выходе за пределы страны для создания производственных транспортно-логистических объектов», — подчеркнул Нурсултан Назарбаев. На практическое воплощение этих ключевых задач и нацелена Государственная программа по развитию транспортной инфраструктуры до 2020 года [2].

Реализация данных задач по комплексному формированию транспортно-логистической системы в соответствии с поручениями Главы государства была возложена на Национальную компанию «Қазақстан темір жолы», как логистического оператора в Республике Казахстан. В настоящее время в соответствии с поручениями Правительства АО «НК «КТЖ» приступило к реализации одного из крупнейших региональных проектов «Создание и комплексное развитие специальной экономической зоны (СЭЗ) «Хоргос — Восточные Ворота», включающий в себя «Международный центр приграничного сотрудничества «Хоргос» и имеющий стратегическое значение по комплексному формированию транспортно-логистической системы Казахстана [3].

Проект «Международный центр приграничного сотрудничества «Хоргос» был создан на основании межправительственного соглашения между Китайской Народной Республикой и Республикой Казахстан 4 марта 2005 года. Его целью является организация платформы приграничного сотрудничества, включающей в себя логистический и торговый бизнес, туризм и гостиничные услуги. Центр расположен на границе между Казахстаном и Китаем на территории Панфиловского района Алматинской области (36 км от города Жаркент). Территория МЦПС «Хоргос» составляет 528 гектаров, из которых 343 принадлежат китайской и 185 казахстанской.

Для посетителей предусмотрен тридцатидневный безвизовый режим, который означает свободное перемещение лиц, товаров (грузов) и транспортных средств между казахстанской и китайской частями МЦПС «Хоргос». Единственное правило — «С какой стороны Вы зашли, с той и должны выйти». При этом товар, вывозимый на территорию Казахстана, не облагается таможенными пошлинами, если его стоимость не превышает 1500 евро, а вес не более 50 кг.

В настоящее время в МЦПС «Хоргос» созданы благоприятные условия гражданам Республики Казахстан и третьих стран для ведения бизнеса и проведения культурного досуга. Также в центре предусмотрены все условия для беспрепятственного и качественного обслуживания посетителей, на современном контрольно-пропускном пункте, трафик которого позволяет проводить ускоренную процедуру прохождения пограничного и таможенного контроля. Кроме того, имеются специальные автотранспортные средства для перевозки грузов и посетителей. Многофункциональное здание (МФЗ) КПП-1 осуществляет регистрацию посетителей с 18 апреля 2012 года, с пропускной способностью пассажирского терминала более 10000 человек в сутки. В 2015 года здесь планируют полностью завершить строительство всех объектов

грузового потока, что даст возможность осуществлять пропуск грузового транспорта без задержек.

Кроме того, завершены основные строительно-монтажные работы по инфраструктурным объектам: автодороги, благоустроена территория, проведены ЛЭП, канализационные, водопроводные сети, магистральные тепловые сети внутри территории МЦПС «Хоргос». Сооружены селезащитные и берегоукрепительные конструкции по защите территории Центра в русле реки Хоргос. Сданы в эксплуатацию котельная для теплоснабжения МФЗ КПП-1 и объекты по организации пограничного контроля.

По информации комитета таможенного контроля министерства финансов РК, с начала функционирования центра в бюджет поступило таможенных платежей и налогов в размере 69 миллионов тенге, оформлено 78 тонн товаров и 694 таможенных приходных ордера. МЦПС «Хоргос» принимает посетителей с обеих сторон границы. На его китайской части функционируют временная торговая площадка, торговый центр «Цзянь Юань», «Театральный центр этнографического парка ШОС» и «Международный туристический центр». В настоящее время в торговом центре «Цзянь Юань» в широком ассортименте представлены товары ежедневного пользования: одежда, обувь, посуда, мебель, электронная техника (телевизоры, ноутбуки, мобильные телефоны), детские игрушки, аксессуары для автомобилей и прочее. В скором времени на каждой из сторон центра планируется открытие новых торговых площадей, где ассортимент товаров будет сформирован на основании исследований казахстанских и китайских маркетологов [4].

Особый интерес к уникальному в мировом масштабе проекту уделяют такие крупные государства, как США, РФ, ФРГ и многие другие. И подтверждение этому – визиты генеральных консулов РФ, США, ФРГ, заместителя госсекретаря Латвии, крупных инвестиционных компаний ОАЭ, Нидерландов, Беларуси, Узбекистана, Республики Корея. А в конце июля этого года были проведены ознакомительные встречи с новым генеральным консулом ФРГ и представителями немецких деловых кругов, с представителями Азиатского банка развития, Всемирным банком и так далее.

Как известно, специальная экономическая зона (СЭЗ) «Хоргос – Восточные ворота» с территорией, составляющей 5740 га, была создана для создания производства химической продукции, сталелитейной промышленности, продуктов питания, текстиля и других товаров для экспорта в другие страны. Она включает в себя индустриальную, селитебную зону, а также «сухой порт» (логистический бизнес). Все элементы СЭЗ: «Хоргос – Восточные ворота» совместно с МЦПС «Хоргос», железная дорога Жетыген – Хоргос и автомагистраль Западная Европа – Западный Китай создают все реальные условия для развития большого логистического хаба. Ожидаемый грузооборот возрастет до 12 миллионов тонн к 2020 году.

Преимущества создания СЭЗ состоят еще и в том, что наша республика сможет в дальнейшем развивать экономические и культурные связи с сопредельными государствами, а казахстанская продукция будет

интегрирована в общемировую систему производства и сбыта. По мнению авторов проекта, в Казахстане станут производить инновационную, конкурентоспособную отечественную продукцию в соответствии с международными стандартами. Кроме того, будет создан благоприятный инвестиционный климат, благодаря чему здесь смогут реализовать свои проекты отечественные и зарубежные инвесторы, а также появятся новые рабочие места.

Участником СЭЗ может стать только юридическое лицо (резиденты и нерезиденты), при этом необходимо обладать финансовыми средствами или иным ликвидным имуществом, не изъятым из оборота, в размере не менее стоимости проекта по ТЭО. Не могут осуществлять свою деятельность юридическое лицо - недропользователь, организации, производящие подакцизные товары, организации, применяющие специальные налоговые режимы либо применившие инвестиционные налоговые преференции, а также организаторы игорного бизнеса.

К слову, для участников СЭЗ существует целый пакет фискальных льгот. В частности, это уменьшение корпоративного подоходного налога (КПН) на 100 процентов, налог на имущество по нулевой ставке, обложение НДС по нулевой ставке при реализации на территории СЭЗ товаров, потребляемых участниками СЭЗ, освобождение от арендной платы за земельные участки на среднесрочный период. На территории СЭЗ в настоящее время уже действует таможенная процедура - свободная таможенная зона. Товар, изготовленный с использованием иностранных товаров, помещенных под таможенную процедуру свободной таможенной зоны резидентами, зарегистрированными в СЭЗ до 1 января 2012 года, признается товаром Таможенного союза до 1 января 2017 года [5].

В целях обеспечения функционирования СЭЗ “Хоргос” создана управляющая компания специальной экономической зоны “Хоргос - Восточные ворота”. Единственным акционером выступает АО “KTZ Express”, которое, в свою очередь, является дочерней организацией АО “НК “КТЖ”.

В мае 2012 года государственная комиссия по вопросам модернизации приняла решение о необходимости привлечения международных консультантов для реализации проекта по управлению сухим портом СЭЗ “Хоргос” с интеграцией с морским портом Актау (“Западные ворота”). В ноябре 2013 года в Астане в рамках II Международного транспортно-логистического бизнес - форума “Казахстан - новый Шелковый путь” управляющей компанией специальной экономической зоны “Хоргос - Восточные ворота” подписан долгосрочный договор с компанией DP World Terminal Services B.V. сроком на 10 лет. DP World - крупнейший мировой портовый оператор, базирующийся в свободной экономической зоне эмирата Дубай - “Джебел Али” (ОАЭ). Компания управляет 60 действующими терминалами в 31-й стране мира с охватом шести континентов.

2 июля 2014 года президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев в ходе общенационального телемоста с регионами в режиме онлайн дал старт

строительству сухого порта в СЭЗ “Хоргос - Восточные ворота”. Строительство первого этапа (сухой порт и 30 процентов инфраструктуры логистической зоны) завершится в этом году. Планируемый грузопоток к 2030 году - 4,8 миллиона тенге. Потенциальные участники СЭЗ - Hewlett-Packard, Toyota, DHL, логистические компании (КНР, Турция, Россия, Грузия, Узбекистан, Азербайджан, страны Юго-Восточной Азии). Отметим, реализация проекта СЭЗ “Хоргос - Восточные ворота” - важнейший пункт логистики Казахстана, развитие которого имеет стратегическое значение не только для Алматинской области, но и для Республики Казахстан в целом.

Учитывая стратегическое месторасположение МЦПС «Хоргос», его уникальность, можно говорить о появлении в нашей республике первой пилотной комплексной международной платформы приграничного сотрудничества, которая способна придать мощный импульс обмену информацией, увеличению торговли, внедрению новых технологий и совершенствованию таможенных процедур. Данный проект, безусловно, также станет главным опорным пунктом нового Евро-Азиатского моста, соединяющего транспортно-логистический хаб «Хоргос» с ведущими транспортными терминалами мира: странами АТР, Восточной Азии и Европы [6].

Сегодня транспортные возможности Казахстана рассматривается специалистами как новая, после нефтегазовой индустрии, платформа для экономического подъема и роста. Для этого необходимо обеспечить повышение привлекательности и создание самой современной эффективной транспортно-логистической системы в Центральной Азии, которая должна включать в себя самый широкий спектр услуг, конкурентоспособных тарифов и усовершенствованных коридоров для транзитных грузопотоков на постоянной основе. Следует отметить, что это еще далеко не полный список задач, которые нужно выполнить, чтобы максимально использовать имеющийся транзитный потенциал Казахстана, способный превратить нашу республику в ведущую региональную транспортную державу.

Список литературы

1 О Транспортной стратегии Республики Казахстан до 2015 года Указ Президента Республики Казахстан от 11 апреля 2006 года № 86 // Казахстанская правда. - 2006. - № 87 (25058). – С.2.

2 Назарбаев Н.А. Программа «Стратегия «Казахстан - 2050»: новый политический курс состоявшегося государства: - Режим доступа URL: online.zakon.kz – (дата обращения 12.03.2015).

3 Савенкова Т.И. Логистика: Учеб. Пособие. - М.: Омега, 2008. -225 с.

4 Громов Н.Н., Персианов В.А. Менеджмент на транспорте. Учеб. пособие. — М.: Академия, 200.- 186 с.

5 Джонсон Дж. С. Современная логистика. -М.; СПб.; Киев: Вильямс, 2005.- 386 с.

6 Логистические транспортно-грузовые системы: Учебник // Под ред. В.М.Николашина. - М.: Академия, 2003. - 42 с.

Адилханулы Н.,

с.ғ.к., Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

**"Хоргос - күншығыс қақпалар" жоба Қазақстанды аймақтық
өткінші державаға айналдырады**

Бүгінгі таңда мамандардың айтуынша, Қазақстанның көлік-жол мүмкіндіктері мұнай-газ индустриясынан кейін экономикалық өрлеу мен дамуда жаңадан қарастырылады. Ол үшін Орталық Азияда ең тиімді, бәсекеге қабілетті және заманауи көліктік-логистикалық жүйе құру керек. Осындай істерді атқару барысында Қазақстанның транзиттік әлеуеті алға басып, біздің мемлекетті басты аймақтық көліктік державаға айналдыруы мүмкін.

Adilkhanuly N.,

Candidate of Political Sciences, Head of Chair of Regional Studies
Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

**Project "Khorgos - Eastern Gate" transform Kazakhstan
into a regional transit state**

Geographic features of Kazakhstan (vast territory, lack of access to the sea, uneven distribution of settlements and natural resources) makes its economy one of the most cargo intensity in the world, causing a high dependence on the transport system. Being at the crossroads of Europe and Asia, Kazakhstan has great transit potential, providing Asian countries there is no alternatives to land transport connections with Europe. Location of the Republic of Kazakhstan in the center of the Eurasian continent predetermined its geopolitical role as a transit bridge between Europe and Asia.

Today, the transport capacity of Kazakhstan is considered by experts as new, after the oil and gas industry, a platform for economic recovery and growth. These requires improving the attractiveness and create the most modern and efficient transport and logistics system in Central Asia, which should include a wide range of services, competitive rates and improved corridors for transit traffic on a regular basis. It should be noted that this is not a complete list of tasks that you need to perform to the maximum use of existing transit potential of Kazakhstan, able to turn our country into a leading regional transport power.

УДК 347.763.1

Алибеков С.Т.,

д.ю.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
beka1954@mail.ru, Алматы, Казахстан

АЗБУКА ЛОГИСТИКИ: ПРОБЛЕМЫ ЕЕ СТАНОВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ

Логистика – относительно новый термин для стран постсоветского пространства, в т.ч. и Казахстана. В международном применении логистика определяется в качестве диапазона деятельности, связанной с эффективным движением конечных продуктов от производства к покупателю или движение сырья от источника снабжения к производственной линии и т.п.

Главная задача интеграции на постсоветском пространстве, на наш взгляд, – реализовать в разумном сочетании национальные интересы и интеграционные задачи в обозначенных форматах интеграции, чему будет содействовать использование логистики со всем инструментарием.

Ключевые слова: Логистика, таможенная логистика, логистический подход, интеграция, ЕАЭС, интеграционное законодательство

С 80-х годов XX столетия под логистикой стали понимать процесс планирования, выполнения и контроля эффективного с точки зрения снижения затрат потока запасов сырья, материалов, незавершенного производства, готовой продукции, сервиса и связанной информации от точки зарождения до точки потребления (включая импорт, экспорт) для целей полного удовлетворения требований потребителей [1, с.24].

Логистика относительно новый термин для стран постсоветского пространства, в т.ч. и Казахстана. В международном применении логистика определяется в качестве диапазона деятельности, связанной с эффективным движением конечных продуктов от производства к покупателю или движение сырья от источника снабжения к производственной линии и т.п.

Логистическая деятельность может включать: транспортировку, складирование, обработку материалов, защитную упаковку, контроль запасов, выбор места производства и складов, заказы на производство продукции, прогнозирование запасов, маркетинг, обслуживание потребителей и др.

Тогда же получило развитие маркетинговое направление логистики с целью выявления отношений между логистической системой и возможностями хозяйствующих структур в конкурентной борьбе на рынке сбыта продукции. Достижение стратегической цели конкуренции требовало решения маркетинговых задач: изучения рынка, позиционирование товара и фирмы на рынке, прогнозирование спроса и др.

Современное, так называемое, интегральное направление учитывает и фактор времени, что немаловажно для всей логистической цепи.

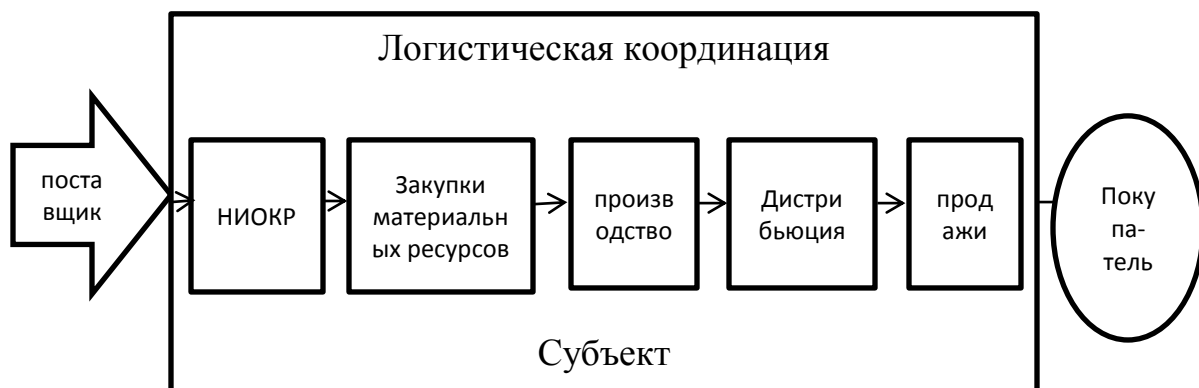

Рисунок 1 - Традиционный логистический подход

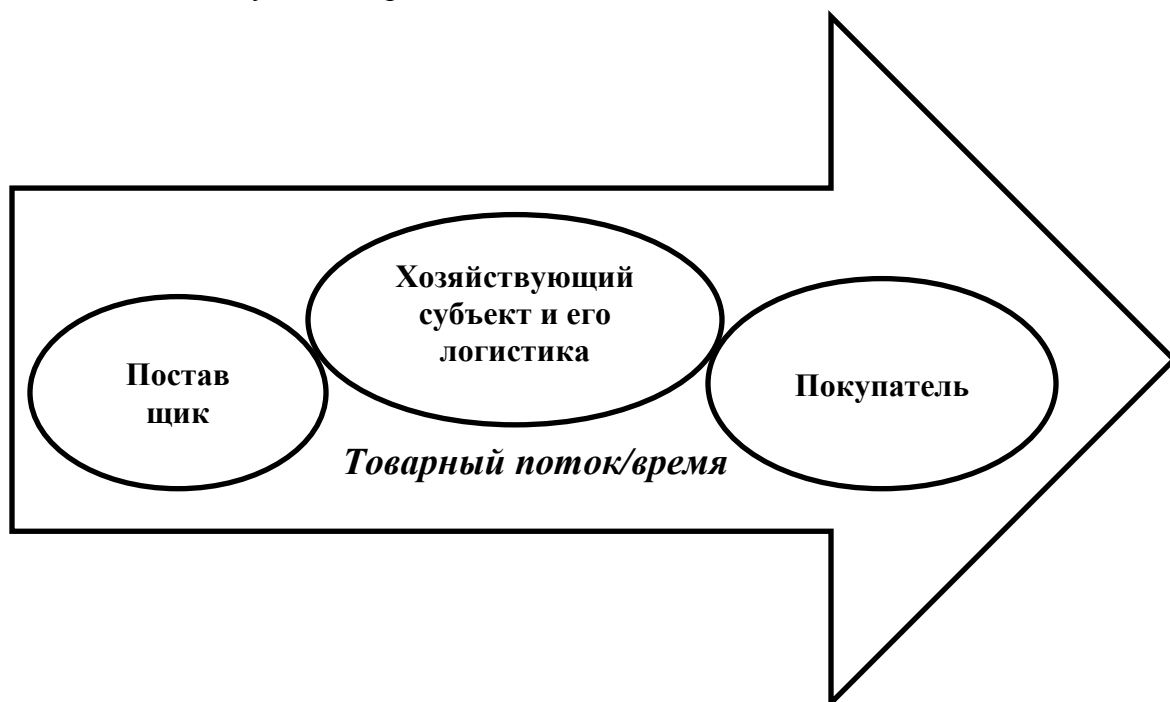

Рисунок 2 - Интегральный логистический подход

Актуальный вопрос развития логистики приобретает особое значение в условиях экономической интеграции, с учетом взаимодействия ряда субъектов (государств) на единой таможенной (экономической) территории.

Как известно, экономический союз — один из видов экономической интеграции государств, имеющий следующие признаки: - отмена таможенных пошлин в торговле между странами союза; - форма коллективного протекционизма от третьих стран; - наличие соглашений о свободе передвижения других факторов производства, то есть финансового и

человеческого капитала; - наличие соглашений о гармонизации фискальной и монетарной политики.

Евразийский экономический союз (ЕАЭС), являющийся экономическим объединением государств, создан на основе таможенного союза Сторон в целях завершения формирования Единого экономического пространства и формирования общего рынка, а также дальнейшего развития интеграционных процессов, в рамках которого снимаются ограничения на пути движения товаров, услуг, капитала и рабочей силы и в котором в соответствии с Договором в определенных им сферах проводится согласованная или единая политика.

Из содержания Договора о Евразийском Экономическом Союзе, вводимого в действие с 1 января 2015 года можно условно выделить две части: организационно-процедурную часть и таможенное регулирование [2].

Договором Стороны учреждают Евразийский экономический союз в рамках которого обеспечивается свобода движения товаров, услуг, капитала и рабочей силы, проведение скоординированной, согласованной или единой политики в отраслях экономики, определенных Договором и международными договорами в рамках Союза.

Союз является международной организацией региональной экономической интеграции, обладающей международной правосубъектностью. Союз осуществляет свою деятельность в пределах компетенции, предоставляемой ему государствами-членами в соответствии с настоящим Договором, на основе следующих принципов: уважение общепризнанных принципов международного права, включая принципы суверенного равенства государств-членов и их территориальной целостности; уважение особенностей политического устройства государств-членов; обеспечение взаимовыгодного сотрудничества, равноправия и учета национальных интересов Сторон; соблюдение принципов рыночной экономики и добросовестной конкуренции; функционирование таможенного союза без изъятий и ограничений после окончания переходных периодов.

Основными целями Союза являются: создание условий для стабильного развития экономик государств-членов в интересах повышения жизненного уровня их населения; стремление к формированию единого рынка товаров, услуг, капитала и трудовых ресурсов в рамках Союза; всесторонняя модернизация, кооперация и повышение конкурентоспособности национальных экономик в условиях глобальной экономики.

Союз наделяется компетенцией в пределах и объемах, установленных настоящим Договором и международными договорами в рамках Союза. Государства-члены осуществляют скоординированную или согласованную политику в пределах и объемах, установленных настоящим Договором и международными договорами в рамках Союза. В иных сферах экономики государства-члены стремятся к осуществлению скоординированной или согласованной политики в соответствии с основными принципами и целями Союза.

Для этого решением Высшего Евразийского экономического совета могут создаваться вспомогательные органы (советы руководителей государственных органов Сторон, рабочие группы, специальные комиссии) по соответствующим направлениям и (или) даваться поручения Евразийской экономической комиссии по координации взаимодействия Сторон в соответствующих сферах.

Право Союза составляют: Договор; международные договоры в рамках Союза; международные договоры Союза с третьей стороной; решения и распоряжения Высшего Евразийского экономического совета, Евразийского межправительственного совета и Евразийской экономической комиссии, принятые в рамках их полномочий, предусмотренных настоящим Договором и международными договорами в рамках Союза.

Решения Высшего Евразийского экономического совета и Евразийского межправительственного совета подлежат исполнению государствами-членами в порядке, предусмотренном их национальным законодательством. Международные договоры Союза с третьей стороной не должны противоречить основным целям, принципам и правилам функционирования Союза.

Союз имеет право осуществлять в пределах своей компетенции международную деятельность, направленную на решение задач, стоящих перед Союзом. В рамках такой деятельности Союз имеет право осуществлять международное сотрудничество с государствами, международными организациями и международными интеграционными объединениями и самостоятельно либо совместно с государствами-членами заключать с ними международные договоры по вопросам, отнесенным к его компетенции.

Органами Союза являются: Высший Евразийский экономический совет; Евразийский межправительственный совет; Евразийская экономическая комиссия; Суд Евразийского экономического союза.

Если коснуться таможенного регулирования, то следует отметить, что будет осуществляться единое таможенное регулирование в соответствии с Таможенным кодексом Евразийского экономического союза и регулирующими таможенные правоотношения международными договорами и актами, составляющими право Союза, а также в соответствии с положениями Договора.

Определены принципы функционирования таможенного союза. При этом, в рамках таможенного союза государств-членов:

- 1) функционирует внутренний рынок товаров;
- 2) применяются Единый таможенный тариф Евразийского экономического союза и иные единые меры регулирования внешней торговли товарами с третьими сторонами;
- 3) действует единый режим торговли товарами в отношениях с третьими сторонами;
- 4) осуществляется единое таможенное регулирование;
- 5) осуществляется свободное перемещение товаров между территориями государств-членов без применения таможенного декларирования и государственного контроля (транспортного, санитарного, ветеринарно-

санитарного, карантинного фитосанитарного), за исключением случаев, предусмотренных настоящим Договором.

Предусматривается, что уплаченные (взысканные) ввозные таможенные пошлины подлежат зачислению и распределению между бюджетами государств-членов.

Определяется и категория внутреннего рынка, которая охватывает экономическое пространство, в котором обеспечивается свободное передвижение товаров, лиц, услуг и капиталов. В рамках функционирования внутреннего рынка во взаимной торговле товарами государства-члены не применяют ввозные и вывозные таможенные пошлины (иные пошлины, налоги и сборы, имеющие эквивалентное действие), меры нетарифного регулирования, специальные защитные, антидемпинговые и компенсационные меры, за исключением случаев, предусмотренных Договором.

Государства-члены во взаимной торговле товарами вправе применять ограничения (при условии, что такие меры не являются средством неоправданной дискриминации или скрытым ограничением торговли) в случае, если такие ограничения необходимы для: 1) охраны жизни и здоровья человека; 2) защиты общественной морали и правопорядка; 3) охраны окружающей среды; 4) охраны животных и растений, культурных ценностей; 5) выполнения международных обязательств; 6) обеспечения обороны страны и безопасности государства-члена.

Важное значение имеют Переходные положения к Договору. В частности: международные договоры государств-членов, заключенные в рамках формирования договорно-правовой базы Таможенного союза и Единого экономического пространства, действующие на дату вступления в силу Договора, входят в право Союза в качестве международных договоров в рамках Союза и применяются в части, не противоречащей Договору.

Решения Высшего Евразийского экономического совета на уровне глав государств, Высшего Евразийского экономического совета на уровне глав правительств и Евразийской экономической комиссии, действующие на дату вступления в силу настоящего Договора, сохраняют свою юридическую силу и применяются в части, не противоречащей Договору.

Для целей применения международных договоров к запретам и ограничениям относятся применяемые в отношении товаров, перемещаемых через таможенную границу Союза, меры нетарифного регулирования (в том числе вводимые исходя из общих исключений, защиты внешнего финансового положения и обеспечения равновесия платежного баланса в одностороннем порядке), меры технического регулирования, меры экспортного контроля и меры в отношении продукции военного назначения, а также санитарные, ветеринарно-санитарные и карантинные фитосанитарные меры и радиационные требования.

Можно соотнести содержание реализуемых в Казахстане программ с интеграционными документами. Так, можно считать, что государственные программы принимались с учетом членства Казахстана в интеграционных

объединениях (союзах) и предусматривают развитие страны на среднесрочную перспективу [3].

В декабре 2012 года в Послании Главы государства народу страны была представлена Стратегия развития Республики Казахстан до 2050 года. Ее главная цель - создание общества благоденствия на основе сильного государства, развитой экономики и возможностей всеобщего труда, вхождение Казахстана в тридцатку самых развитых стран мира.

Для достижения этой цели «Стратегия «Казахстан-2050» предусматривает реализацию семи долгосрочных приоритетов: 1. Экономическая политика нового курса – всеобъемлющий экономический прагматизм на принципах прибыльности, возврата от инвестиций и конкурентоспособности; 2. Всесторонняя поддержка предпринимательства – ведущей силы национальной экономики; 3. Новые принципы социальной политики – социальные гарантии и личная ответственность; 4. Знания и профессиональные навыки – ключевые ориентиры современной системы образования, подготовки и переподготовки кадров; 5. Дальнейшее укрепление государственности и развитие казахстанской демократии; 6. Последовательная и предсказуемая внешняя политика – продвижение национальных интересов и укрепление региональной и глобальной безопасности; 7. Новый казахстанский патриотизм – основа успеха нашего многонационального и многоконфессионального общества.

Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года был утвержден Указом Президента Республики Казахстан № 922 от 1 февраля 2010 года.

В ближайшее десятилетие приоритетными в деятельности государства будут пять ключевых направлений:

подготовка к посткризисному развитию;

обеспечение устойчивого роста экономики за счет ускорения диверсификации через индустриализацию и развитие инфраструктуры;

инвестиции в будущее – повышение конкурентоспособности человеческого капитала для достижения устойчивого экономического роста, процветания и социального благополучия казахстанцев;

обеспечение населения качественными социальными и жилищно-коммунальными услугами;

укрепление межнационального согласия, безопасности, стабильности международных отношений.

В Казахстане реализуются также Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан, принятой Указом Президента Республики Казахстана № 958 от 19 марта 2010 года, Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы - Указ Президента Республики Казахстана № 1118 от 7 декабря 2010 года, Государственная программа развития здравоохранения Республики Казахстан «Саламатты Қазақстан» на 2011-2015 годы - Указ Президента Республики Казахстана № 1113 от 29 ноября 2010 года, Государственная программа развития и функционирования

языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы - Указ Президента Республики Казахстана № 110 от 29 июня 2011 года [4].

Не теряет свою актуальность и предложенная Н.А. Назарбаевым Программа «Десять простых шагов навстречу простым людям», которая включала совместную реализацию следующих мер:

- введение упрощенного порядка принятия гражданства. Обеспечение гражданам одного государства, постоянно проживающим на территории другого государства, максимально благоприятных условий пребывания;

- обеспечение гражданам свободного и равного права пересечения границ четырех государств, без пограничного, таможенного и иных видов контроля;

- создание гражданам одного государства, находящимся на территории другого государства, одинаковых условий для получения неотложной медицинской помощи;

- разрешение беспрепятственного перемещения через границы четырех государств иностранной валюты на согласованную сумму;

- расширение возможности беспрепятственного провоза в согласованном порядке багажа граждан, не предназначенного для производственной или иной коммерческой деятельности;

- обеспечение свободной подписки и доставки газет, журналов и других периодических изданий каждой из стран «четверки» на территории трех других государств;

- создание благоприятных условий для распространения программ телевидения и передач радио всех четырех государств на территории друг друга;

- взаимное признание аттестатов о среднем образовании, дипломов о высшем и специальном образовании, документов об ученых званиях и степенях. Возможность поступления на равных правах в учебные заведения четырех государств, при наличии соответствующего уровня подготовки;

- облегчение процедуры осуществления денежных переводов и почтовых отправок между государствами «четверки»;

- создание максимально льготных условий для занятия малым и средним бизнесом в государствах «четверки» [5].

Главная задача интеграции на постсоветском пространстве, на наш взгляд, – реализовать в разумном сочетании национальные интересы и интеграционные задачи в обозначенных форматах интеграции, чему будет содействовать использование логистики со всем инструментарием.

Список литературы

1 Сергеев В.И. Менеджмент в бизнес-логистике. - М.: Филинь, 1997. – 234 с.

2 Договор о Евразийском Экономическом Союзе: - Режим доступа: URL: www.evrazes.com - (дата обращения: 22.03.2015).

3 Законодательная база РК: - Режим доступа: URL: akorda.kz - (дата обращения: 22.03.2015).

4 Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики: - Режим доступа: URL: government.kz - (дата обращения: 22.03.2015).

5 Назарбаев Н.А. Программа «Десять простых шагов навстречу простым людям» // Казахстанская правда. – 1998. - 28 апреля. С.1.

Әлібеков С.Т.,

Заң ғылымдарының докторы, профессор
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Халықаралық құқық кафедрасының
профессоры, Алматы, Қазақстан

**Логистика әліпбиі:
интеграциялық процесстер барысындағы логистиканың дамуы**

Бұл мақалада логистика мәселелері мен оның Қазақстанға деген маңыздылығы қарастырылған. Логистиканың дамуы өте маңызды Еуразиялық Экономикалық Одақты құру туралы келісімшарттың нормалары орындалуы үшін бұл мақалада жіті зерттелген.

Логистика Қазақстанды қоса есептегенде, барша бұрынғы кеңес аймағында жақында енгізілген жаңа ұғым. Халықаралық деңгейде логистика түпкілікті өнімнің өндіріс сатысынан соңғы сатып алушыға дейінгі немесе шикізаттың шикізат көзінен өндіріс желісіне дейінгі жолындағы көптеген қызметтердің жалпы атауы деп түсінеді.

Бұрынға кеңес аймағында болып жатқан интеграцияның негізгі мақсаты, біздің ойымызша, ұлттық мүдделер мен интеграциялық мақсаттардың тиімді үйлесімін табу.

Alibekov S.,

Doctor of juridical sciences,
Professor of the Ablai khan University Chair in International law,
Almaty, Kazakhstan

**The ABC of logistics:
problems of its development during integration processes**

In the article issues of logistics, as well as its importance for Kazakhstan, especially in the context of integration, have been considered. Also have been examined norms of the Agreement of Eurasian Economic Union for implementation of which logistics and general approaches for its application are essential.

Logistics is a comparatively new term in the post-soviet region including Kazakhstan. At international level logistics is defined as a wide range of activity related to effective movement of final products from production to buyer or movement of raw materials from sources of supply to production lines and etc.

The main objective of integration process in the post-soviet region, from our point of view, is to achieve a wise combination of national interests and integration tasks in determined formats of integration.

УДК 1.11:117

Булекбаев С.Б.,

филос.ғ.д., проф., Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Халықаралық қатынастар кафедрасы, sagadi58@mail.ru

Хайруллаева В.Х.,

филос. ғ. к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Аймақтану кафедрасы, Алматы, Қазақстан, khairullaeva@mail.ru

ФИЗИКАЛЫҚ ЖӘНЕ МЕНТАЛЬДІК ФЕНОМЕНДЕРДІҢ АРА- ҚАТЫНАСЫ ЖАЙЫНДА ЖАҢА ҒЫЛЫМИ КӨЗҚАРАСТАР

Қазіргі таңда көптеген физик-ғалымдар сана құбылысын бейнелендіруші ғылымның ескі метапарадигмасының түсіндіру мүмкіндіктерінің жеткіліксіздігіне көз жеткізуде. Әсіресе физикалық және рухани құбылыстарды зерттеуші ғылымдар арасында үйлесімнің болмауы осы мәселені жаңаша қарастыруды талап етеді. Мақалада қазіргі заманғы кванттық сана теориясының жаратылыстану-ғылыми негіздері, кванттық-релятивистік физика, кванттық психология, трансперсоналдық психология салаларының өкілдерінің көзқарастары баяндалған. Авторлар қысқа түрде физикалық және ментальдік феномендердің ажыралмас байланысын қазіргі ғылыми тұжырымдамалардың негізгі тезисі ретінде көрсетуге тырысқан.

Түйін сөздер: Физикалық және ментальдік феномендер, ғылым метапарадигмасы, кванттық сана теориясы, әлемді тану моделі, сана феномені, сана өрісі

Қоршаған Әлем... Сыры мен жұмбағы толы, адамды қызықтырар құбылысы шексіз бізді қоршаған ғаламдық мұхит. Өзге түгіл өзің тану қиын болған адамның ішкі жан дүниесі, сезім әлемі. Адамзат тарихында адамды үнемі қызықтырып тартып тұратын, талай ғалымдарды тебіреніс пен толғанысқа салған, талай асқан ақыл иелерін тынымсыз ізденіске салған да – осы қоршаған дүниені тану мәселесі. Тіпті таным теориясында коперниктік төңкеріс жасаған ұлы неміс философы Иммануил Канттың өзі де «Қаншалықты жиі және көп ойлаған сайын біздің жүрегімізді әрқашан жаңадан және бұрынғыдан да күшті таң қалу мен терең тебіреніс сезіміне бөлеуден жаңылмайтын екі құбылыс бар, олар төбемде тұрған жұлдызды аспан мен жан-дүниемдегі инабаттылық заңы» [1, 562 б.] деп айтты емес пе?

Шынында да физикалық дүние мен психикалық құбылыстарды тану ежелден-ақ философияның алдына қойған басты мақсаты болып келуде.

Адамзат тарихында қоршаған Әлемді тану жолында сан-алуан көзқарастар қалыптасты. Дүниегекөзқарастың мифологиялық-мистикалық, діни, философиялық түрлері дүниенің көрінісін (картинасын) түрліше түсіндіріп келуде. Философиялық дүниегекөзқарастың өзі де жеке философтардың тұжырымдарына сәйкес түрлі сипаттарға ие. Алайда философиялық дүниегекөзқарас әрқашан сол дәуірдің жаратылыстану ғылымдарының негізгі концепцияларына сүйенген түрде Әлемді танудың негізгі моделін жаратып келді. Сондықтан философияның мәні әрқашан өзінің ежелгі метафизика яғни фюзистен (табиғаттан), физикадан (табиғат жайындағы ғылым) кейін деген атауына сәйкес келеді.

Бүгінгі ХХІ ғасырдың алғашқы жылдарында Әлемді түсіну мен бейнелендірудің жаратылыстану-ғылыми және философиялық пайымдау синергиясының негізгі парадигмасы қандай?

Осы орайда парадигма ұғымына анықтама бере кету қажет сияқты. Жалпы соңғы жылдары парадигма ұғымы көпшіліктің аузынан түспейтін, өте жиі қолданыста болған ұғымға айналды. Кең жұртшылықта парадигма ұғымын теория мен концепция ұғымдырының орнына да қолдану кең орын алуда. Дүниенің бірқатар құбылыстарын түсіндіруші заңдылықтар жүйесінің жиынтығы теория болып саналады. Ал дүниенің құбылыстарын түсіндіруші теориялар біріге келе жалпы концепцияны қалыптастырады. Алайда барлық концепциялар сол кезеңдегі негізгі парадигмалар бола бермейді. Ғылым методологиясының проблемаларын зерттеуші американдық философ Томас Кун ғылыми танымның даму логикасын, құрылымдық моделін білдіретін ұғымдар жүйесін «парадигма» деп аталатын терминмен белгіледі; оны сөзбе-сөз аударғанда «үлгі» деген мағынаны білдіреді. Кунның пікірінше «парадигма дегеніміз белгілі бір уақыт ішінде ғылыми қауымдастыққа зерттеу проблемаларын ұсынып, оларды шешудің моделін көрсетіп беретін, көпшілік мойындаған ғылыми жетістіктер» [2, 11 б.]. Олай болса, парадигма – белгілі дәуір аралығындағы ғылыми қауымдастық мойындаған теориялар мен концепциялар. Ал бүкіл Әлемді, оның пайда болуы мен мәнін тануға бағытталған бірнеше жаратылыстану ғылымдарының жетістіктерін философиялық пайымдау негізінде қалыптасқан парадигмалардың парадигмасы метапарадигма деп қабылданады.

Қазіргі заманғы дүниенің ғылыми көрінісі кванттық механика мен релятивистік физика негізінде қалыптасқан. Алайда сананы түсіндіруші концепциялар әлі де классикалық ньютондық парадигма шеңберінен шыға алмай келеді. Мүмкін оның себебі ньютондық-картезиандық парадигманың табиғатты «Лаплас демоны» үлгісінде яғни, өте қиюлас, сабақтас, дәл сипаттап және түсіндіріп беруінде болар. Ал бұл парадигмада дүние өздігінше жұмыс жасайтын Ұлы сағат ретінде бейнеленіп, сана феноменіне ешқандай орын қалдырылмаған. Және бір себеп, сана құбылысының өте күрделі психикалық феномен болуында болар. Жалпы адамзат тарихында

нақты ғылымдармен салыстырғанда руханилықтың, сананың өзгерісі өте ауыр, баяу өтетіні мәлім емес пе?

Солай болса да соңғы жылдары сана жайындағы ескі стереотиптер мен шаблондарды жеңуге, осы жайындағы бұрынғы көзқарастардың инерциясын тоқтатуға бағытталған көзқарастар қалыптаса бастағаны сыр емес. Мүмкін олардың барлығы да бірдей бүгінгі таңда туындамаған болар. Олардың кейбірі ежелден келе жатқан мистикалық болып саналған философиялық көзқарастар. Алайда осы соңғы көзқарастарда сана феноменін түсіндіруші жаңа парадигманың қалыптасуына әсер ететін мүлде приципиалды жаңа төңкерістік сипат айқын байқалып келеді.

Сана жайындағы ескі көзқарастарды қайта қарап шығу, оны жаңадан түсіндіруге әрекет жасау трансперсоналдық психология мен кванттық-релятивистік физика салаларынан алғаш бастау алды. Трансперсоналдық психология психиканың табиғатын зерттей келе, үлкен тәжірибелік материалдармен сананың өзгерістегі жағдайларының (мистикалық жағдайдың аналогы) пайда болу механизмдерін айқындады, олардың патологиялық болмаған қалыптағы жағдай екендігін және прагматикалық (психотерапевтикалық мағынада да) мәнін дәлелдеп, философиялық болжамдар жасады. Ал, кванттық-релятивистік физика каретезиандық-ньютондық парадигманың физикалық шындықты түсінуде жеткіліксіздігін дәлелдеп қана қоймай, психиканың кванттық дүниеде шешуші рөлге болатындығы жайындағы дүниенің жаңа интерпретациясын ұсынды. Бұл бағытта жұмыс жасаушы авторлардың пікірінше, ақыл немесе сана материяға нақты әсер етеді, тіпті оны жаратады да [3, 218 б.]. Осы орайда жаратылыстану-ғылыми жаңа парадигмасын қалыптастыру тұрғысынан «имплициттік (енгізілген) реттілік» теориясының авторы Д. Бом, универсум құрылымының «жалғаушылық» (шнуровочную) теориясын қалыптастырушы және нейрофизиолог Карл Прибрам ұсынған голограмма принципі мен универсумның холистігі (барлығы барлығына имманентті) көзқарасын насихаттаушы Дж Чу сияқты ғалымдардың еңбектерін ерекше атап өту қажет.

Қазіргі таңда көпшілік физиктер ғылымның ескі метапарадигмасының түсіндіру мүмкіндіктерінің шектеулі екенін мойындауда. Қазіргі заманның ұлы ағылшын физик-теоретигі Роджер Пенроуз: «Сана – Әлемнің бөлшегі болғандықтан, оған орын бөлмеген теория іргетасы қаланбаған үй іспеттес» деп тұжырымдайды [4, 114 б.]. Ол сана феномені кванттық теория негізінде түсіндірілуі тиіс, өйткені кванттық механика арқылы ғана физика сана феноменімен бетпе-бет жүздесті деп санайды. Ал классикалық физикада сана құбылысына тіпті де орын берілмеген.

Сананы физика тілінде бейнелеу мүмкіндігі, яғни физика мен сана арақатынасы жайындағы мистикалық көзқарастан бас тарту ойлау мен ми жағдайының байланысына қарата негізделді. «Егер ментальдік – бұл физикалықтан тыс нәрсе болса, онда біздің ментальдік өздігіміз неге физикалық миды қажет етуі тиіс? Ментальдік жағдайдағы өзгерістер мидың физикалық жағдайындағы өзгерістердің себебінен болуы мүмкін екені баршаға мәлім. Мысалы, кейбір есірткі түрлері ментальдік жағдай мен мінез-құлыққа

әсер етеді. Сол сияқты жаракат, ауру немесе мидың кейбір бөліктеріне хирургиялық жолмен әсер ету де адамның ментальдік жағдайына нақты және алдынан белгілі ұнамсыз салдарларға әкеп соғады. Егер ментальдік шынында да физикалықтың нақты формаларымен байланысты болса, онда физикалық объектілердің жағдайын бейнелендіруші ғылым заңдары ментальдік дүние жайында да біраз нәрседен сыр шертер еді» [4, 115 б.].

Ескерте кетер болсақ, Р. Пенроуздың пікірінше, қазіргі кванттық теория сананы бейнелеу үшін тиісті құралдарға ие емес және ғалымдардың сананың затқа әсер ететініне таң қалудан басқа шаралары жоқ. «Мұнда сөз сананың физикалық моделінің басты буынының психофизиологиялық проблемамен байланысы, яғни заттық болмысқа ие болмаған ойдың заттық ми мен денені қалайша басқаратынына таң қалумен байланысы жайында болып отыр» [5, 145 б.]. Мұнда физиканың сана проблемасымен байланысты мәселелері өте күрделі екеніне назар аударған жөн. Басты мәселе физиканы сананы зерттеуде қалай қолдану қажеттігі мен кванттық теория шеңберінде сананы қалай бейнелендіру мүмкіндігі төңірегінде. Бұл проблеманы сараптау барысында Нильс Бор да физика мен химияны қамтитын дүниенің бөлігін санаға тиісті ақиқатпен қалай біріктіру керектігін біле алмады. Ол мұнда нағыз комплиментарлық жағдайына тап болатынымыз жайында жазды (бұл идея кванттық физикада Н. Бордың толықтырмалық принципі ретінде қабылданды).

Альберт Эйнштейн де осы көзқарасқа жақын болды. Ол: «Жан мен тән - заттарды қабылдаудың екі түрлі жолы. Сол сияқты физика мен психология да біздің тәжірибеміз бен жүйелі ойлауды байланыстыру жолындағы екі түрлі бағыт қана»деп жазды.

Бұл пікір бағытындағы кейбір физиктер тек сана туралы білімдер ғана іргелі ғылымдардың негізі бола алады деп тұжырым жасап, сананың рөлін абсолюттестіруде Эйнштейннен де асып түсті. Бұл көзқарастан қарағанда сана категориясы алғашқы фактор және Ғарыштық тордың біріктіруші принципі ретінде болашақтағы материя теориясы мен физикалық Әлем жайындағы көзқарастар жүйесіне енгізілуі тиіс. Егер Әлем интегралды және бірегей тор түрінде болатын болса және оның кейбір құрамдас бөліктері саналы болса, онда бұл жалпы жүйе үшін де дұрыс болуы керек. Әрине, бөліктердің саналылығы түрлі деңгейде, оған сананың әртүрлі формалары тән болуы мүмкін.

Басқаша айтқанда кейбір физиктердің пікірінше, қазіргі кезде психикалығы (руханилығы) пен физикалығы (заттығы) бір-біріне сәйкес келетін онтологиялық деңгейді қамтитын физика қажет. Немесе физик Н.Е.Невесский айтқандай: «Физика өзінің терең негіздерінде психологиямен ұштасып жатады және күн тәртібіне екі ғылымға да ортақ болған материя мен сананың ара-қатынасы проблемасы қойылады» [6, 25 бб.].

Мұндай екі типтегі құбылыстың әсерінен кванттық сана теориясы деп аталатын жаңа ғылым қалыптасты. Кванттық психология. Бұл теорияға сәйкес, қоршаған ортаның санасы сыртқы дүниенің шексіз аймағын толтыратын диффузды ортамен өрнектелген. Жеке сана өзінде адам

тәжірибесінің барлық категорияларын – қабылдау, таным, интуиция, эмоция, сонымен бірге «сана асты», «жоғары сана» немесе «бейсана» ұғымдарымен сипатталатын категорияларды да қамтиды. Ол физиктер «потенциалды ор» деп атап кеткен контейнерге жинақталады. Мұнда жеке сананың қоршаған ортаның санасы мен өзара әсерінің жалғыз «құралы» болып ағындары жан-жақты қозғалыста болатын ақпарат қызмет етеді. Басқаша айтқанда адам санасы ақпаратты сырттан қабылдауы да, оған жеткізіп беруі де мүмкін. Бұл теорияның ерекшелігі сонда, мұнда екі жақты, дуальды болып тұрған - физикалық дүние емес, ал сананың өзі. Осы орайда бұл жаңа ашылулар тәжірибелер арқылы дәлелденіп, физика тұрғысынан түсіндірмеге ие болғанын да айтып кеткен жөн [7, 256 б.].

Алты мыңдаған тәжірибе негізінде адамның биомашина ретіндегі дәстүрлік бейнесінің ескіргені жайында қорытынды жасаған С. Грофқа қайта оралайық. Оның пікірінше, адам жайындағы жаңа көзқарастар ежелгі мистикалық дәстүрлермен толық сәйкес келеді: «Кейбір нақты жағдайларда адам физикалық денесінің, ньютондық уақыттың, кеңістіктің, себеп-салдар байланыстарының шеңберінен шыға алатын шексіз сана өрісіне айнала алады». С. Гроф мұнда адам феноменін айқын түсіндіру үшін мына парадоксты қабылдау қажеттігін ескертеді: адам бір мезетте әрі материалдық жаратылыс (биомашина), әрі шектелмеген сана өрісі болып табылады» [8, 54 б.]. Осы көзқарасқа ХХ ғасырдың тоқсаныншы жылдары кеңестік философ М. Мамардашвили келгені де мәлім. Ол: «Күнделікті әдет бойынша біз сана актілерін адамның анатомиялық құрылысының шекарасына жатқызамыз. Бірақ, қандай да бір сананың бастамалық бейнесі арқылы сана индивидтен тыс кеңістік сипаттас немесе өрістік құрылымға ие болуы мүмкін», деп жазады [9, 17 б.].

Танымал болгар физигі Б. Паюшев та былай тұжырымдайды: «Адам – өзін жаратқан Әлемнің күрделі копиясы. Онымен (адаммен, – автордан) сана арқылы жеткізілетін, өлшемі жағынан ғарыштық процесстерге жақын болған ақпарат өрісі байланысты. Сана актісін анатомиялық-морфологиялық құрылыммен шектеу дұрыс болмас еді, өйткені адамның корпускулярлық-толқындық табиғаты арқылы оның санасы индивидтен тыс және кеңістік сипатында немесе өрістік құрылымда болады» [10, 327 б.].

Жоғарыда сананың табиғаты жайындағы өз ғылымдарының үш танымал өкілдерінің – психология, философия және физика салалары бойынша бір-біріне ұқсас пікірлерін келтірдік. Олардың барлығы да сананың табиғатын түсінуде жаңа ұстаным мен көзқарастың қажеттігін көрсетуде.

Әдебиеттер

- 1 Кант И. Шығармалар Жинағы: 8томдық. Т. 4. – Москва, 1994. - 562 с.
- 2 Кун Т. Структура научных революций (пер.с англ.). – М.: Прогресс, 1975. - С.11.
- 3 Науменко Г.М. Тайны сознания. Путь к здоровью. – М.: Алетейа, 2002. - С.218.

4 Penrose R. *Shadows of the Mind. A Search for the Missing science of Consciousness.* – Oxford: Oxford University Press, 1994. – P.114-115.

5 Карпенко А.В. Комментарии к книге Р. Пенроуза «Тени ума. В поисках потерянной науки о сознании» // *Парапсихология и психофизика.* - 1998. - № 1. - С.145-152.

6 Московский А.В., Мирзалис И.В. *Сознание и физический мир.* - М.: Яхтсмен, 1995. - С. 8 – 34.

7 Тихоплав В.Ю., Тихоплав Т.С. *Великий переход.* - СПб.: ИД «ВЕСЬ», 2004. - С. 256.

8 Гроф С. *За пределами мозга.* - Москва: Изд.-во Трансперсонального Института, 1993. - С.61.

9 Дубровский Д.И. *Психика и мозг, результаты и перспективы исследований // Мозг и сознание.* – Москва: Философское общество СССР, 1990. - С. 3- 30.

10 Поликарпов В.С. *Феномен «жизнь после смерти».* – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. - 573с.

Булекбаев С.Б.,

д. филос. н., проф.,

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

кафедра международных отношений, sagadi58@mail.ru

Хайруллаева В.Х.,

к. филос.н., доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

кафедра регионоведения, Алматы, Казахстан, khairullaeva@mail.ru

Новые научные взгляды о взаимоотношении физических и ментальных феноменов

Сейчас уже многими учеными-физиками осознается недостаточность объяснительного потенциала старой метапарадигмы науки, особенно в области объяснения сознания. В статье изложены естественно-научные основы современной квантовой теорий сознания, взгляды представителей таких областей, как квантово-релятивистская физика, трансперсональная психология, квантовая психология и др. Авторы стараются вкратце показать неразрывную связь физического и психического феноменов как основной тезис современных концепций.

Bulekbayev S.,

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
KazUIR&WL named after Ablai khan, sagadi58@mail.ru

Khairullayeva V.,

Candidate of Philosophical Sciences, Associate professor,
KazUIR&WL named after Ablai khan, khairullaeva@mail.ru, Almaty, Kazakhstan

The new scientific views about relationship between physical and mental phenomena

Nowadays by many physics-scientists were realized a necessity of expositive potential of olden science metaparadigm, especially in a sphere of explaining the consciousness. In the article was expounded natural-scientific bases of modern quantum theory of consciousness, points of view of the representatives of such spheres as quantum-relativistic physics, transpersonal psychology, quantum psychology and so forth. Authors try in short to show the indissoluble connection between physical and psychological phenomenon as a basic thesis of modern conceptions.

УДК 327(075)

Қарабаева З.М.,

т.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
karabaeva_zariphan@mail.ru, Алматы, Қазақстан

АЙМАҚТЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАНУ ҮРДІСТЕРІ

Бұл мақалада аймақтық трансформациялану үрдістерінің мәселелері және аймақтың геосаяси, геоэкономикалық жағдайындағы ерекшеліктері айтылған.

Түйін сөздер: трансформация, геосаясат, континенталь, трансконтиненталь, технология, магистраль, коммуникация, метрополь

Аймақ мемлекеттерінің барлығында трансформациялану үрдісі сыртқы күштердің күшті ықпалы негізінде де жүріп жатыр. Аймақтық трансформацияланудың өзіндік ерекшелігі өзара байланысқан бағыттардың үндесуімен сипатталады: кеңестік социалистік жүйенің батыстық капитализм үлгісіне ауысуы, мемлекет және оның басқару жүйесін қалыптастыру, ұлттық бірігу (консолидация) үрдісі. Бүгінде аймақ үшін жаһандық даму мәселелері маңызды орын алған жағдайда аталмыш бағыттар трансформацияланудың бірден-бір негізін құрайды. Тақырыпты тереңірек зерттеу мақсатында аймақ мемлекеттеріндегі трансформациялану үрдісіне жеке тоқталған жөн.

Аймақтылық көп салалы даму жолындағы әлемдік ішкі және сыртқы саясаттың негізгі факторлары болып табылады. Ол аймақтың геосаяси, геоэкономикалық жағдайына және мәдени-әлеуметтік ерекшеліктеріне негізделген. Аймақтың дамуына геостратегияның немесе технологияның өркендеуі көп мөлшерлі коммуникациялық кеңістіктің халықаралық экономикалық қатынастарды либерализациялаудың маңызы өте зор (олар: бірлескен кәсіпорындар, сыртқы экономикалық байланыстар, еркін экономикалық аймақтар, транспорттық дәліздер т.б.) [1]. Ішкі және халықаралық қатынастарды аймақтандыру әртүрлі деңгейде жүргізіледі, олар, мемлекеттің ішкі қатынастары, мемлекеттік, мемлекетаралық қатынастар, континентальдық және трансконтинентальдық қатынастар болып табылады. Өтпелі экономикалық кезеңде бұрынғы Кеңес Одағы елдерінің маңызды мәселелерінің бірі, мәдени-әлеуметтік кеңістіктің ерекшеліктерін ескере отырып және шетелдік аймақтық даму тәжірибесін пайдалана отырып, жергілікті басқару әдісін енгізу болды. Оның бірнеше себептері бар:

1) тарап кеткен мемлекеттің саяси-әкімшілік құрылымдарының сақталып қалуы. Бұл жағдайда бірінші орында адамдардың әлеуметтік жағдайы емес өндірістер болды; қатал орталықтандырылған жоспарлау мен басқару жүйесі әлеуметтік теңсіздікке әкеп соқты.

2) шетелдік тәжірибені дер кезінде пайдаланбағандықтан бұл әлеуметтік теңсіздік терендей түсті.

Әлемде аймақтандыру күшейген сайын түрлі экономикалық кеңістікте орналасқан шекаралас елдердің де ролі арта түсті, олар Польша, Финляндия, Литва, Турция, Кипр. Бұл мемлекеттер Еуропа елдерімен шекаралас орналасқандықтан ұсақ сауда бизнесімен салықтық пайда көзіне айналды. "Солтүстік үлкен Жетіліктің" құрамына АҚШ, Англия, Жапония, Германия, Италия, Канада, Франция кіреді, сол секілді "Оңтүстік үлкен Жетілікке" Қытай, Индонезия, Индия, Бразилия, Оңтүстік Корея, Таиланд кіреді [2]. Бұл бөліс тек мемлекеттердің географиялық орналасуы мен экономикалық даму көрсеткіштері ғана болып табылады. Негізінде экономикалық даму деңгейінің жоғары болуы салдарынан Қытай солтүстік жетілік құрамына кіруге де таласа алады, ал Индонезия әлемдік қаржы дағдарысынан кейін экономикасы қатты әлсіреген мемлекеттер қатарынан аса алмай отыр. Кейде "Үлкен сегіздік" деп ие атап жүрген ұйым мүшесі Ресей мемлекеті тіпті "Оңтүстік Жетілік" мемлекеттерінен де төмен деңгейде. Әлемде индустриалдық дамыған елдер қатарына АҚШ, Батыс Еуропа, Канада, Жаңа Зеландия, Израиль, Жапония кіреді. Экономикалық серіктестік және даму ұйымы ОЭСР Польша, Мексика, Чехия мемлекеттерін де дамыған елдер қатарына қосып отыр. 1990 жылдары ОЭСР елдерінің үлесінде әлемдік экспорттың 72% болды.

Дамушы мемлекеттер қатарына Таяу Шығыс елдері, Шығыс Азия елдері, Латын Америкасы елдері кіреді. 1980-1990 жылдары Батыс елдері әлемдік жалпы өнім үлесін өсіре алмады. АҚШ пен Жапония да бұрынғы өнім деңгейін ұстап тұра алмады. Өндіріс үлесі 53%-дан 46 %-ға төмендеді. Экономикалық өсу Қытай мен Шығыс Азия елдерінде ғана байқалды. Өндіріс

заттарын өндіру Солтүстік Атлантика аймағынан Азиялық Тынық мұхиты аймағына қарай ауысты. Дамушы елдердің өнім үлесі 33%-дан 48%-ға дейін өсті. Қытайдың өнім үлесі 8%-дан 15%-ға өсті. Ал бұрынғы Кеңес Одағы құрамындағы елдердің үлесі керісінші қатты құлдырады: 7%-дан 2,5%-ға дейін төмендеді. Батыс Еуропа, Солтүстік Америка, Азиялық Тынық мұхиты аймағында әлемдік шаруашылықтың 3 полюсті экономикалық және технологиялық дамуы байқалды. Осындай аймақтану мен өркендеу салдарынан әлемдік қалалар (Сингапур, Гонконг, Нью-Йорк, Стамбул, Мәскеу) пайда болды. Бұл метрополь-орталықтар тез айналымдағы сауда, өндірістік және қаржы капиталының қорын жинады. Олар жаңа ақпараттық және коммуникативті технологияларды пайдаланудың арқасында жинақталған қаржы қорын жаңа технологияларды дамытуға бағыттады. Бұл қалалар орта ғасырлардағы еркін дербес қалалар секілді әлемді де билеуі мүмкін. Аймақтанудың салдарынан көлеңкелі экономика мен есірткі саудасы да кеңінен тарала бастады. Есірткі саудасының жылдық айналым қоры 400-500млрд. долларға дейін жетеді. Экономикалық технологиялық дамумен қатар қоғамда әлеуметтік жағдайы өте төмен елдер мен елді мекендер әлі де көптеп кездесіп отыр. Әлеуметтік жағдайы төмен елдер көбіне Орталық Африкада шоғырланған. Қазіргі кезде қоғамдық өндіріс негізгі төрт саладан құралады.

- 1) қазба байлықтарды өндіру және ауыл шаруашылығы;
- 2) өңдеуші өндіріс орындары;
- 3) қызмет көрсету саласы;
- 4) ақпарат саласы [3].

Соңғы екі ғасырдан бері әлемдік шаруашылықтың дамуының экономикалық үлгісі ұдайы өзгеруде болды. Орыс ғалымы Иноземцевтің зерттеулеріне қарасақ, 1930 жылдарға дейін жалпы ішкі өнімнің көп бөлігі аграрлық саладан жинақталған, ал 1930 жылдардан кейін елді жаппай индустриализациялаудың салдарынан ішкі жалпы өнімнің көп бөлігі өндіріс орындарынан жинақталған. Мысалы, 1870-1920 жылдары АҚШ ауыл шаруашылығынан түсетін ішкі жалпы өнім үлесі 40%-дан 1,5%-ға дейін кеміген, ал ХХІ ғасырда АҚШ ауыл шаруашылығында 2% құрайды.

1950 жылдары Батыстың жоғары дамыған елдерінде өңдеуші өнеркәсіп қарқынмен дамып, алғашқы аграрлық сала дамушы елдердің еншісіне ауысты. Осыдан келіп, Батыс елдері Азия елдерінен әкелінген шикізат өнімдеріне тәуелділігі туралы жалған ұғым пайда болды. Аймақтық өнеркәсіп шикізаттарды экспорттайтын халықаралық ОПЕК сияқты ұйымдар пайда болды. Сөйтіп, экспорттаушы ұйымдардың жүргізген сауда саясатының нәтижесінде негізгі өнеркәсіп шикізаттарының бағалары шарықтай бастады. Батыс бұған жауап ретінде үшінші сала қызмет көрсету саласын дамытумен қатар, энергия мен шикізатты, металды аз қажет ететін жаңа технологияларды дамытып, дамушы елдердің жағдайын одан әрі қиындата түсті. Халықтың әл-ауқатының жақсаруы медициналық, тұрмыстық қызмет түрлеріне сұранысты күшейтті. Ғылыми-зерттеу жұмыстарына, тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға және білім беру саласына ұлттық жалпы өнімнің

10% жұмсалды. Соның нәтижесінде 1970-1985 жылдар аралығында дамыған елдердің ұлттық жалпы өнімі 32%-ға, ал энергияға деген сұраныс 5 %-ға өсті. Өндірілген бір заттың көлеміне шаққанда дамыған елдер металл, ағаш, мұнай, көмірді аз жұмсады. Бұл ғылыми-техникалық революция дамушы елдердің қаржылық жағдайларын құлдыратып жіберді. Әсіресе Орталық Африка елдерінің жағдайы күрт төмендеді. Олардың дамыған елдер алдындағы қарыздары 1975-1995 жылдар аралығында 130млрд доллардан 2 триллион долларға дейін өсті. Мұнда әлеуметтік жағдайы төмен жер шарындағы халықтың 20% тұрады. 1960-1990 жылдары олардың әлемдік сауда жүйесіндегі үлесі 4%-дан 1%-ға дейін кеміді.

1990-1995 жылдарда АҚШ-та ғылым мен білім беру саласында, денсаулық сақтау саласында ұлттық жалпы өнімнің 43% өндірілді. Жылдық сауда айналымы 400 млрд долларды құрады. Интеллектуалды қызмет көрсету орталықтарында, білім беру саласында, медицина мен компьютерлік бағдарламалар жүйесінде жұмыспен қамту деңгейі 90% дейін жетті. Индустриализациялау кезеңінде негізгі бәсекелестік Латын Америкасы мен Оңтүстік Азия елдерінің арасында болды. Латын Америкасының саяси өндірістік қабілеті сол кездері өте ұтымды жағдайда еді. 1930 жылдардағы халықаралық сауда дағдарысы, әртүрлі Отан соғыстары, АҚШ пен ерте заманнан байланысы, Латын Америкасының геосаяси жағдайына оң ықпал етіп тұрған кезең еді. Бірақ жергілікті халықаралық институттардың зерттеулеріне жүгінген олар тоқыма, мақта-мата өндірісін, былғары өңдеу мен аяқ киім тігу өндірісі сияқты орта және қысқа қолданыста пайдаланатын өндіріс тауарларын жоғарғы деңгейге көтергенмен, өндірістік өңдеу шараларын төменгі деңгейде қалдырып қойды. Содан кейінгі күрделі мәселенің бірі шетелдік қаржының тапшылығы болды. Осы себептерден Латын Америкасы өз геосаяси жағдайын дамытуда Оңтүстік Азия елдерінің дамуынан көп кешеуілдеп экономикалық өркендеудің тежеуші күшіне айналды. 1990 жылдардың басында Азиялық Тынық мұхиты (АТМ) аймағында жаңа экономикалық, технологиялық даму үрдісі өзінің ең жоғарғы даму деңгейіне жеткенін көрсетті.

Бұл кезеңде аймақта өндірілген өндірістік тауарлардың үштен екісі экспортқа шығарылды. Сонымен қатар бүкіл дүниежүзілік экономиканың жетекші күші болып табылатын жоғарғы технологиялық өндіріс орындары көптеп ашылып, Азиялық Тынық мұхиты (АТМ) аймағындағы мемлекеттер даму сатысымен өрлей берді [4]. Сөйтіп бұл аймақ бүкіләлемдік «өндіріс аймағына» айнала берді. Жаңа индустриялық дамыған мемлекеттер қаржы мен күш-жігерлерін жаңа технологиялар мен бәсекеге қабілетті өндірістік тауарларды жасайтын экспорттық өндіріс аймақтарын ұйымдастырды. Олардың негізгі міндеті дүние жүзінен жаңа технологияларды импорттап, сол технология бойынша өндірілген өнімдерді қайтадан экспортқа шығарып сату болды. Бұл даму деңгейіне жылдам әрі оңайлау жетуіне Азия елдеріндегі арзан жұмыс күші себеп болды. Батыс елдерімен Азиялық Тынық мұхит (АТМ) аймағында еңбекақы төлеудегі айырмашылық сағатына 30 долларға,

ал әрбір ұзартылған еңбеккүнге бір доллардан қосымша өтемақы төленетін деңгейде болды [5].

Ұлттық рыноктың әлемдік талапқа сай дамымағаны, өнімнің өзіндік құнының жоғарылығы әлемдік рынокта Оңтүстік Азия мемлекеттерін үлкен қаржылық дағдарысқа ұшыратты, әсіресе, Таиланд, Индонезия, Малайзия мемлекеттері бұл қаржы дағдарысынан қатты зардап шекті. Жапония, Оңтүстік Корея, Сингапур мен Тайвань мемлекеттерінің экономикасы айтарлықтай тұрақты дамуда болды. Аса маңызды стратегиялық тауар ретінде ұлттық дамудың моделі жаңа информациялық технологиялар мен ғылым-білімге негізделу керек екені айқындалды. Сондықтан аймақтық даму полюсінің бастауында оқу-ағарту, ғылыми-зерттеу орталықтары болу керек. Ол орталықтарда тек оқып білім алу ғана емес, сонымен қатар ғылыми зерттеу, мәдени-тәрбиелік құндылықтар бүкіл аймақтың экономикалық даму жолына бағытталу керек. Дүние жүзін капиталистік, социалистік және дамушы елдерге бөлетін саяси экономикалық ұғым тарих қойнауына кетті.

Әлемдік экономика ғаламдық кеңістікте жаңа саяси құрылымды іздеуде. Әлемде Батыс-Шығыс, Солтүстік- Оңтүстік деген геосаяси және геэкономикалық осьтер пайда болды. Индустриалды Солтүстік өзінің экономикалық дербестігін ұстанған жоғары дамыған мемлекеттер жүйесіне бөлінді. Бұрынғы социалистік бағыттағы елдер өтпелі экономикалық кезеңді басынан кешіріп отырған мемлекеттер тобын құрады. Батыс өндірісінің жиі тоқырауға ұшырағанына қарамастан экономикалық жағдайын біркелкі деңгейде ұстап қалды. АҚШ экономикасы мен саяси жағдайы тұрақты, әлемдік қаржы айналымының орталығы болып отыр. Әлемдік өндірістік қуаттар бірте-бірте Солтүстік Атлантикадан Азия Тынық мұхиты (АТМ) аймағына ауыса бастады. Бірақ жаһандық жылдам өзгеріс өзінің көлеңкелі жақтарымен де көзге түсіп отыр. Жаппай индустрияландыру бұл аймаққа тайпалық-мафиалық жемқорлық пен көлеңкелі экономиканың даму жолдарын ала келді. Ақпараттық технологиялар, транспорттық магистральдар, телекоммуникация, тағы басқа да ғылыми-техникалық жетістіктер мемлекеттер мен географиялық кеңістіктер арасын айтарлықтай жақындастырды. Коммуникациялық кеңістікке негізделген жаңа экономикалық кезең басталды. Әлемдік өндірістердің полярлық дамуы күшейе түсті. Ұлттық полюстердің экономикалық, технологиялық дамуымен қатар криминалды экономиканың да белгілері пайда болды. Сауда-саттықты, өндірістік және қаржылық капиталдардың айналымын реттейтін коммуникациялық дәліздер халықаралық коммуникацияның бөлігі болып табылады.

Әдебиеттер

1 Ашимбаев М.С. Политический транзит в Казахстане: содержание процесса и его особенности. - Алматы, 2001.

2 Дадабаева З.А. Особенности развития политической системы в Центральной Азии. Научный доклад. — М.: ИЭ РАН, 2009.

3 Амрекулов Н. Размышления о главном. Пути к устойчивому развитию. - Алматы, 1999.

4 Дергачёв В.А., Вардомский Л.Б. Регионоведение. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012 - 519 с.

5 Минакир П. Трансформация региональной экономической политики // Проблемы теории и практики управления. – 1998. - 4.01.

6 Томашек П. Глобализация, трансформация и регионы // Проблемы теории и практики управления. – 1997. - 5.01.

7 Трансформация регионального экономического пространства на основе // Проблемы теории и практики управления. – 2001. - 2.01.

Қарабаева З.М.,

к.и.н., доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
karabaeva_zapixan@mail.ru, Алматы, Казахстан

Процессы региональной трансформации

В этой статье рассмотрены проблемы процессов региональной трансформации, региональная геополитика, также интересы государств. Вопрос об определении статуса «регионности» Центральной Азии дает четкие ориентиры, касающиеся исследования ее безопасности. С другой стороны, он позволяет выделить регион как более или менее устоявшуюся и условно самодостаточную подсистему на международной арене. Предсказуемая и стабильно развивающаяся Центральная Азия создает благоприятную почву для сотрудничества в рамках не только обществ и государств региона, но и других субъектов мирового сообщества. Деструктивная Центральная Азия – опасная для многих субъектов международных отношений региональная подсистема, вполне способная дестабилизировать и раздробить оставшиеся нормально функционирующими и целостными государства Евразии.

Karabayeva Z.,

Candidate of historical sciences, associate professor
Kazakh Ablai khan university of international relations and world languages,
Almaty, karabaeva_zapixan@mail.ru

Processes of regional transformation

This article discusses the problems of the processes of regional transformation, regional geopolitics, as the interests of states. The question of determining the status of "regions" of Central Asia provides clear guidance on the investigation of its safety. On the other hand, it allows you to highlight the region as a more or less well-established and conditionally self-sufficient subsystem on international arena. Predictable and stable developing Central Asia creates favorable ground for cooperation not only within societies and states in the region, but also other actors of the international community. Destructive Central Asia is dangerous for many actors in international relations regional subsystem quite capable to destabilize and break up the remaining normally functioning and integrity of the state of Eurasia.

УДК 1.14.141.3

Chongarov Y.,

Candidate of philosophical sciences, Lecturer of philosophy,
Chair of Regional Studies of Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

ISLAMIC ONTOLOGY OF AL-FARABI FROM POSTCLASSIC PHILOSOPHICAL WORLDOUTLOOK

The author considers the ontological aspects of the philosophy of al-Farabi. The article analyzes the problems of existence and nonexistence First real together with the problems of non-existence and First real author reveals problems in the interpretation of the divine being al – Farabi.

Keywords: ontology, philosophy, First real

When we through thousands years look at clearly appearing face of the first Teacher of the East, having red his thoughts which have reached in centuries, there is a set of questions have been arisen. And not all of them find encouraging, soothing answers. However, if to believe Wittgenstein, the philosophy could be designed entirely from questions, and it would be necessary to avoid building its considerations in harmonious logic numbers of the argument: it is first of all - alive process of conversation, philosophizing. al-Farabi therefore continues to speak with us from the historical past, and that his opinion is still important and interesting to all of us, all of us still surround his concept with a plenty, hypotheses and questions.

First real, being self-sufficient, unique, at the same time, by words al-Farabi, is indivisible. Non-being, i.e. the contradiction is alien to its essence, contradiction testifies about imperfection, that something requires for the other life. "All that what have contradiction, imperfectly, and perfection of His life is caused by absence of his contrast". So, non-being is excluded from the sphere of absolute life. al-Farabi, certainly, knows about Ancient Greek variants of the decision of a problem: there is only a being, unity for the non-existence is impossible and, hence, exists only in opinion (Parmenides); there is a being, atoms and non-being, emptiness (Democritus) and, at last, life is a non-existence (Heraclitus). But al-Farabi lives in reality of monotheism, Islamic spirituality and his decision of a problem looks absolutely differently. The non-existence - angrily and imperfection, by using contrast terms is possible describe only "undermoon" world." If the non-existence that is inherent to a subject it is imperfection in its existence? [1]. First real does not know a non-existence as "a non-existence and contradictions exist only in undermoon world, and the non-existence is existence of that should exist". Life of First real excludes, therefore module of potentiality, expresses in the module of actuality, being out of time and space. Thus it is necessary to remember, warns al-Farabi that "life is the blessing only when it deservedly", i.e. apprehended and, humanized and it means, that is shined by spirituality's light [2].

Without knowing contradiction, the Allah not only is unique, individual, but also is indivisible. "It can be only indivisible, and it is really indivisible, it allocates

other existing things with unity thanks to which we can tell about any real that it is indivisible" [3]. The unity of First real results, first of all, from a recognition of exclusiveness of his Being. "One of meanings of unity is a special being by means of which any being differs from the other: this meaning allows to tell about being that it is indivisible, because it possesses the Being which inherent only in him" [3]. This position of al-Farabi has deepest sense. Let's remember that the philosophy vainly tried to explain identity of the human person. Florensky has found out that the logic law of identity $A=A$ is applicable only to things while the identity of the person is explained by superlogic numeral law, unity of spiritual acts, the person's belonging of the higher reality. That Kant named transcendental unity of apperceptions, providing possibility of uniting of all thoughts under the aegis of one subject, is explainable only from positions of the higher principle marking human chosen destiny - the Spirit principle. al-Farabi states this great idea in the terms of Muslim medieval philosophy that, it at all does not belittle its pithiness and weightiness.

Perfection of First real is shown also in unity of intelligible and intellectual. It does not have need in that someone learns it. "He himself comprehends his essence. Because he comprehends his essence, - he becomes intelligible and because his essence comprehends him, he becomes intellectual". And al-Farabi explains that First real in any relations does not depend on the steps of being created by him, and they can be neither the reason, nor the purpose of his existence.

In this point there is especially distinct a divergence of his concept with the doctrine of Sufism. By words of Ibn – Arabi, "God from the point of view of nice names which cannot have been accounted, has wished to see their embodied essence or if want, the reincarnated essence (ain) in a certain microcosm which would incorporate all world order (amr) having attribute of existence, and through it to open for himself his secret". God is captured by grief of loneliness, and it needs the person that through him he can contemplate his essence. The person is a pupil of an eye which God peers into himself and in the world, sending him his favor. Ibn-Arabi refers on hadis "kuzej": when Prophet David has questioned God - what for, he has created the world, God has answered: "I was the latent treasure, and I have wanted to be known".

al-Farabi insists, however, on other version. If to recognize that God requires the person to satisfy the grief and to find an able to see eye it will belittle his glory and perfection. Perfection means independence and free goodwill, donation, creation of lives, expansion of the zone of perfection. The world knows set of variants of the answer to the designated question: why has God created the person and whether does supreme creator need of that someone named his names and comprehend his essence. N.Berdjaev is closer in his decision to Sufistic variant, asserting that the human is the colleague of God, and the creation of the new sky and the new earth has been continued by God together with the human. Possibility of multi various answers is covered, probably, that the postulate of perfection and self-sufficiency of first real cannot be, basically, logically, theoretically proved (is outside of possible experience - the Edging). It is subject only of practical reason (morals, conscience, and freedom). Unconditional reliability of the higher Essence

is found there when the person finds out in himself supernatural ability to follow the moral law, even if it contradicts his interests and requirements.

al-Farabi, however, is convinced that his proof is faultless in the logic relation. Without requiring the person for comprehension of his essence, Allah finds out such quality, as wisdom, because all wisdom consists of learning the best things in the best way. And that thing what is capable to comprehend the essence and its nobility, learns the best things in the best way" [3, p.70]. Still ancient Greeks distinguished wisdom from philosophy, calling it cautiously love to wisdom. It needs the Truth, i.e. knowledge of the limiting bases of human life, but these last truth constantly escapes and consequently is called eternal and even as "damned". As soon as the philosophy attempts to become wisdom, it enters on unsteady soil of doubts. Wisdom, fairly confirms al-Farabi - divine quality, and without participation of the Lord, the person will not come nearer to True Light.

al-Farabi does not get tired to award First Real by all new and new excellent qualities. Perfection means beauty, magnificence, and "the First real is absolutely beautiful, the most magnificent and decorated... The pleasure tested by the First [real] is the pleasure which essence we cannot comprehend" [3, p.72]. The beauty is treated by al-Farabi as the ontologic characteristic, it is necessary inherent in the Allah. In the western tradition the beauty, as well as kindly, have been separated from truth. In the XX-th century it was found out that the semantic field of culture created by kind unity of true, good and beauty, is broken up ("harm Flowers" Baudelaire, "fine negative" Adorno). Therefore V.Solovjev writes the epoch-making works "the good Justification" and "Beauty in the nature". He restores unity of a matter and spirit, true, good and beauty, asserting that beauty is a sensual phenomenon of the absolute.

al-Farabi names one more quality of divine essence. In an original cause loving is the same, as favorite, admiring is the same, as an admiration subject. He - the First loving and First Beloved [4]. East thinker states ideas which will give shoots in various historical and cultural contexts for make a basis of metaphysics of love. The love, as well as other phenomena of culture, is understood, more often, in psychological aspect that misses initial ontological sense of love: Allah is the first truly loving and consequently it emanates love and good fortune and consequently the love" I "to" you" - through the third, divine essence is possible.

And one more characteristic of First Real which incorporating all above-named: it embodies the Truth, not those splinters, fragments of truth which get on a share of sciences, but absolute, unique Truth in itself. He - the first truth. He - that allocates with the validity of other things; it self-independent in the validity, without getting it from something other". Here again al-Farabi foreseeing a future distortion of Divine True, and approach of an epoch of gnoseological interpretation of truth, proves the thesis about ontological kind, and existence of the Truth. "The first Real is considered the truth in two relations: on the one hand, because its life is the most perfect, and with another - because it apprehends as intelligible... It does not require other essence to be true in quality of intelligible..." [4, p.216; p.229].

In the western tradition the truth has lost the semantic, valuable context and has moved to the knowledge theory. Aristotelian interpretation of true as conformity of

concept to the subject, long wandered from the textbook in the textbook while Hegel has not brought a doubt note: whether there is a True, more likely, conformity of a subject to the concept - in the spirit of treatment of true friendship, P.Florensky confirms that the true state of the Ontological basis of Truth with all passion, renewing a position of al-Farabi about ontological status of the truth. In Russian, speaks Florensky, the word "truth" occurs from a word "estina» i.e. that exists in truth, under the truth.

The divine essence can be such ontologically unconditional true, life under the truth, only. The first Real is characterized by one more non logic concept - magnanimity. It is so magnanimous that shares his Life. Lives, being divided on steps, accept the part of life depending on degree of communication with him [4, p.218]. So, we have recreated words of al-Farabi - his understanding, Absolute Life. It - the beginning of all beginnings, love, true, Wisdom i.e. embodiment of the sense. It is remarkable that al-Farabi, names First real as alive and the Life - in the broad sense of the word. If living on the earth is considered as the live while perceive the world sensually, First Real comprehend himself as intelligible, the most perfect and consequently extremely possesses vitality. "Concept" alive "who covers the one comprehends the best intelligible object of intellection by means of best of intelligence..." [5].

We are not capable completely comprehend the first real." We are too weak, to comprehend and understand it because we are blinded by surplus of his perfection and we are not capable completely comprehend him [6]. Does not recognize al-Farabi in these words limitation of reason in its attempts to comprehend Allah? And is there a rapprochement of his position with Muslim mysticism is not planned in this recognition? The more strongly light; our sight is weaker, - the rationalist al-Farabi does not hide powerlessness of reason in his hopes completely to comprehend the nature of the First Real. And in this recognition the feature of east rationalism which is far from absolutization of reason, its transformation into an idol for worship is most brightly shown. The reason should be more modest, even timid, - recognizes al-Farabi. To come nearer to Light of perfection blinding us, it is necessary to get rid to the greatest degree of a matter, coming nearer, thereby, to actual intelligence where there is perfection.

The completeness of being of the first real gives vent through next to steps - the Second reasons and Active reason – to the undermoon world. "The second reasons are the reasons of existence of heavenly bodies, from them came substances of these bodies [7]. Their number corresponds to number of heavenly bodies; therefore they are designated by words" spirits "and" angels ". The second reasons, being a source of Life of the subsequent steps, are not self-sufficient and scoop of the life from the first unconditional Essence." The first Real exists for the sake of itself (himself), and other lives exist in it, hence, concern Its substance and to Its life [8]. These reasoning can seem archaic in the light of last achievements of a science. But philosophical doctrine about Life; about first principles and original causes is not settled by scientific theories and hypotheses, and is guided by a philosophical reflexion, and logic. If to say that al-Farabi attributes to heavenly bodies of soul, it is possible to call the modern outstanding scientist and theologian

Tejjara de Sharden. He concedes the irreconcilable opponent of the evolutionary theory of Darwin and, without denying idea of evolution, gives it absolutely other interpretation. Evolution is the divine certificate of creation developed in time, and between lifeless and wildlife there is no impassable side. Everything created by God, bears in itself a consciousness potentiality and consequently geogenesis in is psychogenesis, increase and consciousness expansion. How to connect internal and external, energy spiritual and material? The science ignores this question. But it is clear that by the substantive nature they make something single. The consciousness - a substance and blood of a life's development, and evolution is, first of all - mental transformation [8, p.54]. In the told aspect it is possible to read differently those fragments from the texts of al-Farabi where he speaks about souls of heavenly bodies.

The third step of Life to the greatest degree approached to undermoon world - Active Reason. From its existence in its modules the validity, love, wisdom, perfection it is transferred to the person. "Action of active reason consists in care of reasonable animal [person] and in aspiration to give the chance to it to reach the highest step of perfection accessible to it, namely the highest happiness (we will pay attention that the happiness is treated too in ontological sense and contacts perfection and comprehension of first real) [9]. "The active reason, - explains al-Farabi, - takes the same place what occupies the sun in relation to sight and in relation to the person. Thanks to light which proceeds from the sun, sight becomes actually seeing whereas before it was potentially seeing" [10]. "Through Active reason the person joins Divine wisdom. Therefore al-Farabi names his Holy Spirit "or" True Spirit". All named steps of Life - an Original cause, the Second reasons and Active reason - can be only intelligible, and what, actually comprehended because they are free from a matter, a corporality.

References

- 1 al-Farabi Aphorisms of the statesman. Social treatises. – A., 2010. - P. 237.
- 2 al-Farabi. The treatise about sights of inhabitants of a virtuous city. Philosophical treatises. – A., 2010. - P. 211-212.
- 3 al-Farabi. The civil policy. Socially-ethical treatises. - A., 2012. - P. 69.
- 4 al-Farabi. The treatise about sights of inhabitants of a virtuous city. Philosophical treatises. - A., 2013. - P. 215-216.
- 5 al-Farabi. The civil policy. Socially-ethical treatises. - A., 2012. - P.48.
- 6 al-Farabi. The treatise about sights of inhabitants of a virtuous city. Philosophical treatises. – A., 2012. - P. 226.
- 7 Sharden, Tejjar, de. A phenomenon of the person. – M., 1987. – 123 p.
- 8 al-Farabi The civil policy. Socially-ethical treatises. - A., 2011. - P.48.
- 9 al-Farabi. The treatise about sights of inhabitants of a virtuous city. Philosophical treatises. - A., 2011. - P. 205.
- 10 Sheler M. The selected products. – M., 1994. – 325 p.; Fromm E. Soul of the person. – M., 1998. - P.163.

Чонгаров Е.,

к.филос.н., доцент, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Философия аль – Фараби с позиции постклассической философии

Автор рассматривает онтологические аспекты философии аль–Фараби. В статье анализируются проблемы бытия небытия и первосущего. Вместе с проблемами небытия и первосущего автор раскрывает проблемы божественного бытия в интерпретации аль – Фараби.

Чонгаров Е.,

ф.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХКЖӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Постклассикалық көзғарастан көрсетілген аль - Фараби философиясы

Бұл мақалада аль - Фарабидың болмыс және биболмыс тұралы ойлары көрсетілген. Автор қазіргі қазақ философиясындағы аль - Фарабидің рухани мұрасын ашып көрсетті.

УДК 5-14: 327: 339.9

Тойганбаева А.Е.,

Андижанов А.Т.,

преподаватели кафедры «Регионоведение»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

ПЕРСПЕКТИВЫ АДАПТАЦИИ ОПЫТА МОДЕРНИЗАЦИИ СТРАН ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В статье проводится анализ опыта модернизации и моделей роста стран Юго-Восточной Азии (на примере Сингапура, Малайзии и Таиланда), где государство выбирает стратегию развития. Анализируется стратегия Республики Казахстан, который использует экспортно-ориентированно-сырьевую модель, где ведущую роль играет нефтегазовый сектор и металлургия. На сегодняшний день, нефтегазовый сектор играет важнейшую роль в процессе модернизации Республики Казахстан. РК позиционирует себя как страну, находящуюся в процессе становления энергетического сектора и он является важнейшим элементом экономического благополучия населения и быстрого роста благосостояния страны в целом. В настоящее время наиболее приемлемой является экспортно-ориентированно-сырьевая модель, которая в течение 15-20 лет будет

играть доминирующую роль и в этой модели важным является разработка и продажа добываемых природных ресурсов. В Казахстане накоплен достаточный научный и технический потенциал, благодаря которому вероятен переход на экспортно-ориентированно-инновационную модель.

Ключевые слова: экспортно-ориентированно-сырьевая модель, углеводородное сырье, антидемпинговые тарифы, наукоемкая продукция, интеграция

Для адекватного определения места Казахстана в системе международного разделения труда и его более выгодного позиционирования на мировом рынке необходим анализ опыта модернизации и моделей роста стран Юго-Восточной Азии. При сравнении с азиатскими государствами на начальном этапе индустриализации, можно отметить, что Казахстан обладает значительными преимуществами, такими как политическая и социальная стабильность в стране; выгодное географическое расположение (за исключением отсутствия выхода к морским и океаническим путям); большая территория с малой численностью населения (больше возможностей обеспечения населения продовольствием и жильем); квалифицированная рабочая сила (положительная роль советской системы образования) и богатые природные ресурсы.

По мнению К.Арыстанбекова «экономические преобразования, произошедшие в Казахстане в последнее десятилетие, дают ощутимые результаты. Страна начала пожинать первые плоды социально-экономических реформ» [1]. Опыт стран ЮВА убеждает, что именно государство стало локомотивом модернизации их экономики, и только ему было присуще право выбора стратегии индустриализации. В нашей республике ситуация складывается идентичным образом, чем и объясняется экспорто-ориентированный путь развития страны. Казахстану предстоит пройти все этапы развития азиатских стран, на одних задерживаясь дольше, на других - меньше. Быстрое развитие страны зависит от того, какой путь будет выбран в качестве приоритетного и к каким результатам он приведет.

Ключевым моментом экономического развития становится определение стратегии адаптации Казахстана к новым условиям международного разделения труда. В качестве принципиально различающихся моделей, среди которых может происходить выбор, можно представить следующие:

Рисунок 1 - Модели экономического развития

В Казахстане стихийно сложилась и осуществляется первая модель. Экспортно-ориентированное развитие - тот тип эволюции экономики, при котором ставка делается на конкурентоспособные на мировом рынке производства, на вывоз соответствующей продукции, обеспечивающей ресурсы для других, значительно более слабых, отраслей. При этом предполагается высокая степень открытости хозяйственной жизни внешнему миру. По отношению к Казахстану такими «конкурентоспособными производствами» стали исключительно сырье и продукция неглубокой переработки.

Основным источником финансовых средств для казахстанской экономики является работающий на экспорт сырьевой комплекс и ведущую роль в нем играют нефтегазовый сектор и металлургия (черная и цветная). Наиболее устойчивое положение на внешнем рынке у нефтегазовой отрасли, которая остается исключительно важным источником пополнения государственного бюджета. Одновременная переработка нефти различного состава

предопределяет потерю тех качественных преимуществ, которые имеет практически каждый тип нефти.

Из исследований ученых известно, что добываемая в Республике Казахстан нефть по группе основных характеристик относится к различным типам, зависящим от глубины, возраста геологических структур, скопления углеводородов. Качественную оценку каждого типа нефти может дать фракционный состав, характеризующий потенциальное содержание нефтепродуктов. Это дает возможность проведения экономической оценки «ценности» нефти в зависимости от того, какой выход продукции будет обеспечиваться на конкретном предприятии.

Нефти месторождения Эльбинского района относятся к типу легких с высоким удельным весом топлива и масел, в связи с незначительным присутствием в них серы, смол, переработка осуществляется по простой технологической схеме. Нефти месторождения Мангистау отличаются большим содержанием парафинов, что в значительной степени усложняет ведение процессов добычи, транспортировки и переработки. Наиболее эффективный вариант их использования заключается в выделении широкой масляной фракции и парафинов. Бузачинские нефти относятся к типу тяжелых, использование которых с экологических позиций затруднено тем, что в их составе содержится группа микроэлементов ванна – дийпорфиринового комплекса. Следовательно, переработка их должна осуществляться по топливно-масляной схеме с обязательным выделением ванадия, и возможно никеля концентрация которых достаточно велика. Направления использования тенгизской нефти связаны с увеличением топливных фракций в пределах 70-75%, а также с выделением меркаптанов, представляющих собой важный продукт.

Анализ фракционного состава нефти добывающих районов Республики Казахстан дает основание для выводов о широких возможностях для получения разнообразного ассортимента горюче-смазочных материалов. В стратегии экономического развития Республики Казахстан предпочтение отдается продаже сырой нефти в чистом виде или же путем заключения контрактов на совместную разработку месторождений.

Комплексное использование нефтегазового сырья представляет собой важную составляющую малоотходной и безотходной технологии. Реализация основных ее принципов позволяет получить из одного вида сырья нескольких видов продукции многоцелевого назначения, по своим потребительским свойствам, выходящими за пределы одной отрасли.

Эффективным направлением использования углеводородного сырья является его глубокая переработка. При этом годовой эффект согласно максимальному варианту выхода готовых изделий будет находиться в пределах 1900-2000 млн. долл. Выработки определенного ассортимента готовой продукции требует модернизации и корректировки стратегии развития нефтегазового комплекса Республики Казахстан.

Экономика, рост которой зависит от темпов развития топливно-энергетического экспортного сектора, обрекает себя на экономическую

зависимость от конъюнктуры мирового рынка, лишает себя цивилизационных перспектив экономического прогресса. Надеяться на то, что увеличение объемов экспорта топливно-энергетических и минеральных ресурсов будет стимулировать процесс вложения средств в обрабатывающую промышленность нереально. Добывающие отрасли очень капиталоемки и требуют крупных инвестиционных затрат. Большая часть получаемой прибыли уходит на поддержание функционирования самих отраслей. Оставшиеся суммы идут на оплату импорта потребительских и продовольственных товаров. Из-за наблюдающейся в мире тенденции повышения цен на готовую продукцию относительно сырьевых товаров, при любом увеличении объемов экспорта высвобождения инвестиционных ресурсов не произойдет. Подсчеты российских экономистов показывают, что средние контрактные цены на товары российского экспорта за 1993-1996 гг. выросли примерно на 8%, а на импортные товары – в 2,3 раза [2]. Это означает, что при увеличивающихся ценах на сырье приобретение одной единицы импорта будет оплачиваться вдвое большим количеством ресурсов.

Следовательно, даже при положительной динамике сырьевых цен инвестиционных средств для создания эффективных промышленных структур будет недостаточно. Хотя ожидать благоприятной конъюнктуры на мировых рынках в свете последних событий не приходится.

Не менее важным фактором, значительно сокращающим возможность достижения качественного экономического роста в условиях экспортно-ориентированной сырьевой модели, является развитие ресурсосберегающих технологий в постиндустриальных странах, приведшее к снижению материалоемкости продукции. В 1973-1978 гг. потребление нефти в расчете на единицу стоимости промышленной продукции снижалось в США на 2,7% в годовом исчислении, в Канаде - на 3,5%, в Италии - на 3,8%, в Германии и Великобритании - на 4,8%, в Японии - на 5,7%. С 1973 по 1985 г. ВВП постиндустриальных стран увеличился на 32%, а потребление энергии - всего на 5%. В ближайшие 30 лет потребности данных стран в природных ресурсах из расчета на 100 долларов США произведенного национального дохода, должны снизиться в 10 раз - до 31 килограмма по сравнению с 300 килограммами в 1996 г. [3]. Кроме того, необходимо учитывать тенденцию к возрастанию протекционистских стремлений, как в постиндустриальных, так и в индустриальных странах. Так, сейчас в отношении российских экспортеров действуют 99 антидемпинговых процедур в 24 странах мира. Это касается, в первую очередь, экспорта металлопроката, черных металлов, текстиля, азотных удобрений. В результате Россия недополучает 1,5-2 млрд. долл. ежегодно [4].

Аналогичные меры предпринимаются по отношению к Казахстану. Несколько лет осуществляется антидемпинговое расследование поставок урана из Казахстана в США. С 1992 г. республика могла импортировать природный уран на американский рынок при соблюдении определенных условий, не дававших возможности развернуть продажу этой продукции. В 1996 г. Казахстан начал экспортировать в США порошок диоксида урана для

изготовления топливных таблеток, но в 1997 г. в одностороннем порядке Департамент коммерции перестал выполнять и это обязательство.

Антидемпинговые тарифы в размере 33-45% против импорта стали из Казахстана ввело правительство Мексики. ЕС использует 78-процентную антидемпинговую пошлину на импорт казахстанского ферросилиция. В 1999 г. США сняли аналогичную пошлину, но только после того, как было признано, что импорт этой продукции не представляет угрозы для американских производителей. Подобные меры применяются в отношении проката стали горячекатаной и изделий из нее в Венесуэле, феррохрома с содержанием углерода более 4% в Бразилии, феррохрома с содержанием углерода менее 4% в ЕС и Индии, титановой губки в США. Осенью 1999 г. инициирована процедура разбирательства в целях применения защитных мер в отношении экспорта проката стали из Казахстана в Перу [5].

В начале 2001 г. парламент США под давлением своих сталелитейных предприятий ввел пятилетнюю квоту на ввоз сталелитейной продукции из Казахстана и других 11 стран-экспортеров горячекатаной стали. А в начале 2002 г. квота дополнилась четырехлетней импортной пошлиной, которая варьирует от 20 до 40%. Китай в марте 2002 г. ввел 12%-17% пошлину на импорт казахстанской меди и медной катанки.

Следующее доказательство ограниченности экспортно-ориентированной сырьевой модели заключается в том, что, реализуя ее, страны с переходной экономикой ежегодно теряют миллиарды долларов. Как известно, современное мировое хозяйство имеет вид пятиуровневой технологической пирамиды: 1 - уровень, генерирующий поток инноваций и новых образцов; 2 - быстро обновляемое индивидуализированное производство; 3 - массовое крупносерийное производство; 4 - выпуск базовых ресурсов для крупносерийного производства; 5 - традиционные медленно обновляемые сферы (например, аграрный сектор). В зависимости от того, какой уровень занимает данная страна в глобальной экономике, она становится получателем или плательщиком дополнительной добавленной стоимости (так называемой технологической ренты) [6].

Находясь по экспорту на 4-5-м уровнях, а по импорту на 2-3-м уровнях, постсоветские страны, в том числе и РК, стали плательщиками технологической ренты, донорами произведенной добавленной стоимости.

Сомнительна эта стратегия и с точки зрения разрешения социальных проблем - появление дополнительных рабочих мест и снижение безработицы. Затраты на содержание одного рабочего места, к примеру, в нефтяной промышленности, в 3-4 раза больше соответствующих затрат в машиностроительном комплексе [7, с. 157]. И, наконец, ориентация на экспорт сырья равносильна ориентации на развитие сырьевого комплекса в ущерб обрабатывающему, поскольку добывающие отрасли переманивают к себе трудовые, финансовые и технологические ресурсы страны, оттягивают на себя приток инвестиций из-за рубежа. Это - прямой путь к закреплению колониальной структуры внешнеэкономических связей: вывоз сырья в обмен на ввоз готовых изделий [8].

Экспорт может оказывать стимулирующее влияние лишь при условии, что он представлен наукоемкой продукцией. Это оказывается очевидным из соотношения цен на промышленную продукцию. Так, продажа:

- 1 тонны сырой нефти приносит примерно до 20-25 долларов прибыли;
- 1 килограмма бытовой техники дает 50 долларов прибыли;
- средняя норма прибыли от реализации 1 килограмма авиационной техники составляет 1000 долларов;
- 1 килограмм наукоемкого продукта в информатике и электронике позволяет извлекать до 5000 долларов прибыли [8, с. 158].

В таких условиях возникает объективная необходимость переориентации экономики либо на развитие экспорта продукции обрабатывающих отраслей, либо на создание промышленных структур, ориентированных на внутренний рынок. Несомненно, более желанным, с точки зрения повышения эффективности участия транзитных стран в международном разделении труда (МРТ), был бы первый вариант развития.

Курс на интеграцию в МРТ при надлежащей его реализации, расширяя рынок сбыта и доступ к передовым технологиям, мог бы активизировать инвестиции, увеличить инвалютные доходы и облегчить решение проблемы обременительного внешнего долга. Он мог бы также способствовать росту и консолидации внутреннего рынка, приумножению бюджетных доходов, финансовой стабилизации и в конечном счете переходу к самоподдерживающемуся и динамичному экономическому росту. Вместе с тем реализация такой стратегии помогла бы, если не устранить, то хотя бы ощутимо сгладить обострившиеся из-за резкого увеличения импорта противоречия между тягой к высоким стандартам потребления и низкими доходами основной массы населения, которые напрямую связаны с неконкурентоспособностью переходных экономик [9]. Однако достижение таких результатов зависит от того, насколько обоснованно будет выбрана экспортная специализация страны.

Надеясь на повторение опыта стран Юго-Восточной Азии, интегрирование в систему международного разделения труда, которое осуществлялось на основе экспорта текстильных товаров, в Казахстане нереально. Рынки развитых стран уже переполнены дешевыми потребительскими товарами и просто не в состоянии абсорбировать дополнительные объемы аналогичных изделий.

Кроме того, необходимо учитывать то, что включение стран Юго-Восточной Азии в международное разделение труда происходило во времена массового производства и потребления. Характерные тому периоду широкие масштабы сбыта при несложной технологии изготовления как нельзя лучше подходили для стран, обладающих дешевой рабочей силой. Однако с переходом западного общества к информационному типу развития значение этого преимущества уменьшается, а перспективы сбыта массовых товаров на западных рынках становятся менее благоприятными.

К тому же азиатский вариант развития не такой уж и благоприятный и эффективный, как могло показаться 6-7 лет назад. Считалось, что пример

модернизации государств Юго-Восточной Азии, основанный на развитии экспорта товаров, производимых по иностранным технологиям, наиболее удачен. Действительно, с 1991 по 1995 г. экономика восьми из десяти стран, достигших роста более 50% были сосредоточены в Азиатско-Тихоокеанском регионе.

В 1991 г. доля данного региона в мировом ВВП составляла 25% (хотя в 1960 г. она не достигала и 4%), а в 2000 г. уже 30% [10]. Кризис 1997 г. не дал осуществиться прогнозам. Причем, по объяснениям специалистов, причины его были заложены в самом процессе развития азиатских стран.

Во-первых, платой за быстрое развитие была относительная односторонность азиатских хозяйственных систем. Так, в Малайзии доля продукции электронной промышленности в экспорте превысила 44%. При этом не могло быть и речи о том, чтобы значительная часть производимой продукции могла быть реализована на внутреннем рынке. Объем экспорта при таком положении показывает не только эффективность национальных производителей, но и ограниченность возможностей национальных потребителей. Показатели роста экспорта не могут служить однозначным свидетельством подъема благосостояния в той или иной стране и свидетельствовать об успехах ее социального развития.

Во-вторых, экономический рост обеспечивался в основном экстенсивными факторами. Развитие промышленности основывалось на вовлечении в производство все больших людских масс: в Сингапуре с 1966 по 1990 гг. доля занятых в промышленности в общей численности активного населения выросла с 27 до 51%; в Малайзии с начала 60-х по начало 90-х гг. этот показатель повысился с 22 до 48%; в Таиланде - с 17% в 1952 г. до 40% в 1993 г. Кроме того, в Малайзии и Таиланде в первой половине 90-х гг. средняя продолжительность рабочего времени в индустриальном секторе достигала почти 2,5 тыс. часов в год (в большинстве европейских стран она законодательно ограничена 1,5 тыс. часов).

В-третьих, следует отметить, что все эти меры не дали бы достигнутого результата, если бы не иностранные инвестиции, которые выросли за период с 1985 г. по 1992 г. в 3 раза в Сингапуре, в 9 раз - в Малайзии, от 12 до 15 раз - в Таиланде. Увеличение масштабов индустриализации, которое ограничивалось Юго-Восточной Азией, сопровождалось снижением спроса на их промышленную продукцию в развитых странах.

В-четвертых, опыт модернизации, осуществленной в регионе, показывает, что рост экономических показателей далеко не тождественен улучшению социальной ситуации. Высокая норма сбережения, составляющая в Малайзии, Таиланде - по 35% ВВП, а в Сингапуре - 47%, означала, что успехи производства основывались на недопотреблении населения. На протяжении восьмидесятых годов потребление на душу населения в Таиланде, Малайзии снизилось соответственно на 7,23% по сравнению с аналогичным показателем, рассчитанным по странам «большой семерки», где темпы роста были более умеренными.

Можно утверждать, что главной причиной кризиса были не только ошибки в финансово-кредитной политике, но главным образом нарушение фундаментальных воспроизводственных пропорций, поставившие эти страны в жесткую зависимость от мировой хозяйственной конъюнктуры.

Таким образом, рассматриваемая модель экспорто-ориентированного развития сырьевого сектора не приведет казахстанскую экономику к общему росту и подъему, наоборот, по многим параметрам производственный спад лишь усилится. Так как сырьевой характер экономики, недоразвитость обрабатывающих отраслей не могут быть преодолены за короткий период времени. По прогнозам, в течение ближайших 15-20 лет сырьевой комплекс будет играть доминирующую роль.

Список литературы

- 1 Арыстанбеков К. Анализ экспортных возможностей Казахстана // Альпари. – 2002. - №6. – С. 3-13.
- 2 Оболенский В.И. Включение России в мирохозяйственные отношения: пути повышения эффективности // Проблемы прогнозирования. - 1998. - №5. - С.95-108.
- 3 Мегатренды мирового развития:- Режим доступа URL: www.postindustrial.ru. - (дата обращения: 25.02.2015).
- 4 Вольский А. Пути экономической интеграции в новых условиях // Внешняя торговля. - 2000. - № 4. - С.4-6.
- 5 Ашимбаева А. Структура экономики: закономерности формирования, тенденции и приоритеты развития. - Алматы, 2000.
- 6 Белоусов А. Р. Системный кризис как вызов российскому обществу // Проблемы прогнозирования. - 1998. - № 2. - С.17-51.
- 7 Денисов Г.Л., Каменецкий М.И., Остапенко В.В. Прикладная наука и инновационная деятельность: экономика и управление. - М.: Диалог-МГУ, 1998. - С.157.
- 8 Загашвили В. Интеграция России в мировое хозяйство // Мировая экономика и международные отношения. - 1999. - № 7. - С.22-29.
- 9 Эльянов А. Индустриализация развивающихся стран в интерьере мирохозяйственных связей и Россия // Мировая экономика и международные отношения. - 1999. - № 2. - С.13-14.
- 10 Иноземцев В. Намечившиеся воспроизводственные тенденции в мировом хозяйстве // Экономист. - 2000. - № 6. - С.80-87.

**Тойганбаева А.Е.,
Андижанов А.Т.**

«Аймақтану» кафедрасының мұғалімдері,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Мақалада Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің (Сингапур, Малайзия және Тайланд елдерінің мысалында) модернизация тәжірибесі мен мемлекеттердің даму моделіне сараптама жасай отырып, мемлекет өз даму стратегиясын

таңдауда. Шикізатты экспорттау моделін қолдана отырып, Қазақстан Республикасының стратегиясын сараптай келе, мұнай-газ және металлургия саласының рөлі айқын көрінеді. Бүгінгі таңда, Қазақстан Республикасының модернизациялау үрдісінде мұнай-газ саласының маңызы рөлі өте зор.

Қазақстан Республикасы өзін энергетикалық секторы қалыптасып келе жатқан мемлекет ретінде сондай ақ жалпы мемлекет халқының әл ауқатының дамуы мен өсуі ретінде қарастырады. Қазіргі таңда шикізатты экспорттауға бейімделген - бірден бір моделі болып табылады. Өйткені аталмыш модель 15-20 жыл бойы өз орнын тауып басты рөл атқаратын моделге айналды. Сондай ақ бұл моделдің ерекшелігі пайдалы қазбаларды өндіру және сату болып табылады. Қазақстанда ғылыми және техникалық потенциалға ие бола отырып, осыған байланысты іс шараларды іске асыра отырып экспортқа бейімделген инновациялық моделге көшу ретінде қарастыруға болады.

Toiganbayeva A.,

Andijan A.

lecturers of the chair of Regional Studies,
Ablai khan KazUIR&WL Almaty, Kazakhstan

Prospects for adaptation experience of modernization the South-East Asia in Kazakhstan

This article analyzes the experience of modernization and growth patterns of Southeast Asia (Singapore, Malaysia and Thailand), where the government chooses the strategy development. Analyzes the strategy of the Republic of Kazakhstan, which uses export oriented resource model, where the leading role is played by the oil and gas sector and metallurgy. Today, the oil and gas sector plays a crucial role in the process of modernization of the Republic of Kazakhstan.

Republic of Kazakhstan has positioned itself as a country where the energy sector is an important element of the economic welfare of the population and the rapid growth of the welfare of the country as a whole. Currently, the most accepted is export-oriented, resource model that within 15-20 years will play a dominant role in this model it is important to develop and sale extracted natural resources. Kazakhstan gained sufficient scientific and technical potential, which is likely due to the transition to export-oriented innovation model.

УДК 327

Жакупов Р.К.,
преподаватель кафедры «Регионоведение»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ КАЗАХСТАНА

Конфликты и войны, в конечном счете, заканчивались диалогом, переговорами противоборствующих сторон, в которых во главу угла ставились не только интересы, требования сторон, но и вопросы уважения к выбору другой стороны, условия и возможности мирного сосуществования. И в этой связи толерантность следует понимать, как способность двигаться к взаимоприемлемым целям через диалог с учетом интересов всех сторон. Несомненно, это требует больших усилий от участников коммуникации, но, как правило, правильно построенный диалог является залогом обеспечения стабильности и успешного сотрудничества в будущем.

Ключевые слова: толерантность, конфессия, гендер

Проблема толерантности обладает непреходящим значением для любого современного государства созидającego новое гражданское самосознание в полиэтническом и многоконфессиональном обществе, но на фоне геополитического кризиса и санкционной политики ведущих держав она по-особому актуальна для обеспечения международной и региональной безопасности и развития сотрудничества между странами в современном мире.

Как показывает история, конфликты и войны в конечном счете заканчивались диалогом, переговорами противоборствующих сторон, в которых во главу угла ставились не только интересы, требования сторон, но и вопросы уважения к выбору другой стороны, условия и возможности мирного сосуществования. И в этой связи толерантность следует понимать, как способность двигаться к взаимоприемлемым целям через диалог с учетом интересов всех сторон. Несомненно, это требует больших усилий от участников коммуникации, но, как правило, правильно построенный диалог является залогом обеспечения стабильности и успешного сотрудничества в будущем.

Рассмотрение категории «толерантность» началось еще с древних времен. Так, древнекитайский классический даосский трактат «Дао дэ цзин», написанный в конце IV- начале V века до н.э., обращен к правителю: «От него требуется отказ от роскоши и войны, насилия над людьми и вмешательства в их жизнь. Возглавлять государство надлежит не полководцу, военачальнику, а мудрецу» [1].

Наиболее яркое развитие идея толерантности получила в работах философов Просвещения, чьи теории по праву можно считать классическими.

Как одна из основных ценностей гражданского общества толерантность утверждается в текстах великих либеральных мыслителей XVII века - Дж. Локка, Ф. Вольтера, Д. Дидро, П. А. Гольбаха, Ж.Ж. Руссо и др.

Исследуя проблему толерантности в истории общественной мысли, Л.Ноэль, указывает шесть параметров, с помощью которых задается «пространство толерантности»: это раса, класс, гендер, сексуальная ориентация, возраст, умственное и физическое здоровье [2]. К этим сферам проявления толерантности можно добавить сферы знания, коммуникации, международные отношения, политику, этику и др.

Как известно, основные положения и принципы толерантности были разработаны в документах ООН и ЮНЕСКО, а дальнейший её анализ стал осуществляться в научных и научно-популярных источниках [3].

Проблема толерантности имеет различные аспекты: исторический, философский, культурологический, педагогический, психологический, политологический, правовой, социологический и т.д., степень разработанности которых различна. Изучение проблемы толерантности в политологических рамках проводилось меньше всего.

Тем не менее, в 70-е годы XX столетия теоретик «нейтрального либерализма» Дж.Ролз определяет терпимость как основу социальной справедливости. В этих учениях идея терпимости представляла собой переплетение принципов свободы мысли и свободы совести, но одновременно начала пересекаться с проблемой войны и мира [4].

Анализ литературных источников показывает, что в современной научной литературе в основном встречаются исследования лишь отдельных сторон и проявлений политической толерантности. При этом в казахстанской политической науке практически нет теоретико-методологических работ, посвященных теории политической толерантности.

Следует отметить, что уже на заре становления независимости Казахстан определил свою внешнюю политику как «... формирование благоприятной внешней среды и поддержки для стабильного развития страны на основе политических и экономических реформ» [5].

С учетом своего геополитического положения, Казахстан на международной арене проводит многовекторную политику, которая направлена на установление и развитие взаимовыгодного сотрудничества со всеми странами ближнего и дальнего зарубежья.

Вместе с тем, следует отметить, что многовекторность внешней политики Казахстана обусловлена не только геополитическим положением и национальными интересами, но и признанием руководством страны роли и исторического места каждого государства мира в общечеловеческом развитии.

Так, инициатива Главы государства по созданию и функционированию G-Global, созданная как информационно-коммуникативная площадка для глобального диалога, подразумевает при принятии важнейших мировых решений участие всех стран – и развитых, и развивающихся. G-Global ориентирована на все страны, все зоны Интернет-пространства, миллионы

пользователей Всемирной сети, заинтересованных в реформировании мира и создании справедливого и безопасного миропорядка [6].

Вместе с тем, находясь на посту председателя ОБСЕ Казахстан отметил толерантность в качестве основополагающих принципов деятельности данной организации. Как отметил Н.Назарбаев, «казахстанская политика толерантности изначально включает в себя как внутренние, так и внешние измерения. Благодаря этому обстоятельству политика Казахстана в вопросах толерантности является последовательной, предсказуемой и свободной от двойных стандартов. Не случайно Казахстан воспринимается многими государствами ОБСЕ как возможный посредник в решении замороженных конфликтов» [7].

Другим примером инициирования Казахстаном глобального конструктивного диалога является проведение с 2003 года Съездов лидеров мировых и традиционных религий, которые позволили сформулировать ряд важнейших принципов взаимопонимания и межконфессионального сотрудничества. В итоговой декларации Первого съезда лидеров мировых и традиционных религий говорится: «Религии должны стремиться к большему сотрудничеству, признавая толерантность и взаимовосприятие как существенные элементы мирного сосуществования всех народов» [8].

Вместе с тем, нарастание глобальных и региональных вызовов и угроз в международной обстановке, наблюдавшееся в последнее время становится одним из важных факторов, определяющих общественно-политическую стабильность внутри страны. Примечательно, что согласно данным, опубликованным Казахстанским институтом стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан (КИСИ) среди ожидаемых важнейших событий в Центральной Азии в 2015 году, которые будут формировать политическую и экономическую повестку в регионе, указаны развитие украинского кризиса и дальнейшее функционирование Евразийского экономического союза [9].

В целом следует отметить, что эти два события являются взаимоисключающими в плане влияния на стабильность внутри страны. Так создание Евразийского экономического союза и развитие в целом интеграционного процесса в данном регионе, привели к позитивным изменениям в сфере общественного согласия, поскольку население стало более уверенным в прогнозировании будущего Казахстана, вследствие позитивных отношений Казахстана с Россией, Белоруссией. Тогда как, активизация боевых действий на юго-востоке Украины, и в целом обострение данного кризиса, а также информационное нагнетание обстановки со стороны некоторых СМИ, приводят к увеличению тревог и опасений граждан, в том числе к обострению межэтнических отношений.

Следует заметить, что вопрос взаимоотношений между представителями казахской и русской национальностей актуализировался в связи с присоединением Крыма к России, ухудшением ситуации на юго-востоке Украины, а также высказываниями некоторых недальновидных политических

деятелей Российской Федерации относительно территориальных притязаний к Казахстану.

Вследствие чего в социальных сетях и на веб-страницах интернет ресурсов в последнее время участились случаи словесных перепалок между казахскими и русскими блогерами, которые прямо или косвенно стали оскорблять национальные чувства граждан [10].

При этом некоторые эксперты не исключают, что существует вероятность того, что этническое противостояние интернет пользователей может перерасти в реальную угрозу.

Данный факт с одной стороны, указывает на возрастание роли интернет технологий в общественной жизни горожан, а с другой, показывает рост этнической неприязни между представителями двух этносов до «критической точки», когда она становится уже ощутимой в настроениях горожан.

На фоне глобальных и региональных вызовов и угроз в международной обстановке, вопрос освещения в СМИ программных документов государства, а также мероприятий, направленных на укрепление толерантности, согласия занимает важное место среди факторов межэтнической стабильности в обществе.

Следует отметить, что внешнеполитическая толерантность в позиции Казахстана является залогом не только успешного сотрудничества со многими государствами, имеющими не одинаковые позиции по тем или иным вопросам, но и остается одним из главных факторов, обеспечивающих общественное согласие и межэтнический, межконфессиональный диалог внутри страны.

Тем не менее, на сегодняшний день, для развития общественного согласия, толерантности, а также расширения межкультурного и междивизиационного диалога следует усилить роль СМИ и интернет ресурсов. Поскольку ощущается нехватка информации именно новостного и аналитического контента казахстанского содержания, в особенности по актуальным проблемам международных отношений и региональной безопасности.

Данная ниша в основном заполнена материалами российских или пророссийских СМИ, содержание материалов которых иногда вызывает недовольство у населения, поскольку описывает военные конфликты в Украине лишь с точки зрения сепаратистских настроений жителей юго-востока страны, что не содействует укреплению единства и взаимопонимания. Вместе с тем некоторым СМИ не хватает целенаправленности и конкретности в материалах, часто рассуждения становятся абстрактными, негативные факты частного характера неоправданно обобщаются на всю ситуацию, тем самым создаются барьеры для объективного и адекватного восприятия реального состояния дел.

Поэтому возникает необходимость более эффективного наполнения информационного пространства материалами, направленными на укрепление толерантности, международного сотрудничества и межэтнического согласия.

В этой связи, дальнейшее формирование установок толерантного сознания и поведения, терпимости и миролюбия, имеют для внешней и внутренней политики Казахстана особую актуальность, обусловленную необходимостью сохранения диалога и согласия в качестве главных факторов обеспечения не только внутривластной стабильности государства, но сохранения международной и региональной безопасности и развития сотрудничества со всеми странами.

Список литературы

- 1 Древнекитайская философия. - Т.1. – М., 1972 - С. 114.
- 2 Noel L. Intolerance. The parameters of oppression. – L. McGill-Queen's University Press, 1994. – P. 110.
- 3 Декларация принципов толерантности, 16 ноября 1995 года: - Режим доступа: www.tolerance.ru - (дата обращения 20.02.2015).
- 4 Ролз Дж. Теория справедливости. - Новосибирск, 1995. - С.197.
- 5 Назарбаев Н.А. Становление Казахстана как суверенного государства и стратегия его развития. - А., 1992. – 213 с.
- 6 G-Global - дополнительный инструмент взаимного диалога о проблемах глобального мироустройства: - Режим доступа URL: www.e-history.kz - (дата обращения: 20.02.2015).
- 7 Выступление Президента РК Н. Назарбаев на открытии Конференции ОБСЕ высокого уровня по толерантности и не дискриминации: - Режим доступа URL: www.inform.kz - (дата обращения: 20.02.2015).
- 8 Выступление Н.Назарбаева на Первом Съезде лидеров мировых и традиционных религий, Астана, 23-24 сентября 2003 // Сборник материалов, выступлений и приветственных посланий. – Астана, 2003. –137 с.
- 9 Десять наиболее важных событий центральной Азии в 2015 году: - Режим доступа URL: www.kisi.kz - (дата обращения: 20.02.2015).
- 10 Денис Кривошеев: Нужно просто потерпеть, скоро нас станет совсем мало: - Режим доступа URL– www.ratel.kz - (дата обращения: 20.02.2015).

Zhakupov R.,

Lecturer of the Regional Studies Department, Ablai khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

Creating a culture of tolerance in the foreign policy of Kazakhstan

Conflicts and wars, eventually ended dialogue, negotiation of the opposing sides, which gives priority to the interests of not only the requirements of the parties, but also the issues of respect for the choice of the other hand, the conditions and the possibility of peaceful coexistence. And in this regard, tolerance should be understood as the ability to move toward mutually goals through dialogue, taking into account the interests of all parties. Sure, it requires a lot of effort from participants of communication, but as a rule, properly constructed dialogue is the key to ensuring stability and successful cooperation in the future.

Жакупов Р.,

Аймақтану кафедрасының мұғалімі,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Қазақстанның сыртқы саясатында толеранттылықтың мәдениетінің қалыптасуы

Қақтығыстар мен соғыстар ақыр соңында, екі жақтар арасында диалог немесе келісімдермен аяқталатын, бұнда басты тек қана екі жақтың қызығушылығы мен талаптары ғана емес, басқа жақтың талабын сыйлау мен бейбіт өмір сүру мүмкіндіктері болып табылады. Осы жерден толеранттық түсінушілік пен алға қойған мақсаттарға екі жақпен келісім арқылы табысу айтылады. Әлбетте, байланыс жасауда қатысушылар үлкен күш жұмсайды, себебі дұрыс қойылған диалог тұрақтылық пен табысты ынтымақтастықтың келешек кепілі.

УДК 339

Доскелдинова Ә.Н.,

1-інші курс «Аймақтану» кафедрасының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

КАСПИЙ АЙМАҒЫНЫҢ ГЕОСАЯСИ КЕҢІСТІГІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТТЕР МҮДДЕЛЕРІ

Бұл мақалада Каспий аймағына байланысты негізгі халықаралық, геосаяси, геоэкономикалық мәселелер зерттеуге алынған еді. Осы аймаққа қатысты негізгі әлемдік және аймақтық ірі "геосаяси ойыншылар", яғни олар Ресей Федерациясы, АҚШ, Еуропалық Одақ, Түркия, Қытай және Иран мемлекеттерінің позицияларына талдау жасалынды. Жаңа ғасырдағы Каспий аймағының геосаяси және геоэкономикалық даму келешегі және оның әлемнің геосаяси жағдайына әсері қарастырылды. Әсіресе, халықаралық қатынастар жүйесіндегі геосаяси орналасу мен энергетикалық факторларына тоқталып өттім. Каспий теңізіндегі энергетикалық ресурстарды бақылау мен экспортқа шығару геосаяси бәсекелестіктің себебі ретінде осы аймаққа қатысты әр мемлекет талданды.

Түйін сөздер: Каспий аймағы, геосаясат, энергетикалық қор, геосаяси мүдде, әлемдік держава, инвестиция, транзиттік құбыр желілері, аймақтық қауіпсіздік, әлемдік нарық, халықаралық қатынастар, өнеркәсіп

Каспий аймағы Еуразия материгінің орталық бөлігін құрап, қазіргі таңда әлемнің саяси картасында ерекше орын алады. Еуразияның географиялық

орталығы бола тұра, Каспий аймағы экономикалық және саяси маңызды аймақтардың, Шығыс Еуропаның, Таяу және Орта Шығыс, Оңтүстік Азияны, Азия-Тынықмұхит аймағын және Ресей Федерациясының солтүстік-батысындағы дамыған аудандарын байланыстырып, сонымен қатар, оларды бір-бірінен бөліп тұрады.

КСРО ыдырағаннан кейін, 1991 жылдан бастап Каспий аймағының геосаяси және геэкономикалық кеңістікке айналу процесі басталды. Ең маңызды фактор ретінде ХХІ ғасыр басындағы осы аймаққа басқа мемлекеттердің ықыласының өсуі. Геосаяси орналасуы мен энергетикалық ресурстар байлығы осы аймаққа бағытталған ықыластардың себептері ретінде қарастыруға болады. Осы аймақтағы «дәстүрлі» геосаяси ойыншылар Ресей, АҚШ, Ұлыбритания, Түркия мен Иран мемлекеттерімен қоса Қытай, Жапония, Сауд Арабиясы, Франция және Германия мемлекеттері өзінің саяси-экономикалық белсенділігін көрсетуде. Осы жағдай аймақтың отын-энергетикалық ресурстары мен оның тасымал жолдарын бақылау мәселелерімен байланысты. Ал жанармай факторы халықаралық қатынастарда елеулі рөл атқаратыны мәлім.

1990 жылдан бастап посткеңестік кеңістіктің күйреуіне байланысты Каспий аймағы әлемдік «үлкен ойынның» ажыратылмайтын бөлшегі ретінде қалыптасты. Сол себепті осы аймақтағы геосаяси және экономикалық мүдделері бар мемлекеттер мен одақтардың Каспий кеңістігіндегі стратегиясын талдап өтсек.

Біріншіден, АҚШ пен ЕО мемлекеттері мықты және көп компоненттік экономика құра отырып, бұл құрылымның әрі қарай дамуына мүдделі. АҚШ-та әлем тұрғындарының 4,5% тұрады, оған әлемдік ЖІӨ-нің 22% сәйкес келеді. Сондықтан «бай солтүстік» пен «кедей оңтүстік» арасындағы отын және минералды ресурстар күресі сөзсіз [1]. Өйткені дамып келе жатқан мемлекеттердің ЖІӨ-і мен ресурстарды қолдануы қазіргі таңда дамыған мемлекеттерден озып түсуде. Вашингтон өзін Каспий аймағының Батыс нарығына еркін мұнай жол ағымы кезіндегі аймақтық қауіпсіздік кепілі ретінде көреді. АҚШ басшысы Б. Клинтон болған кезеңде Қара теңіз бен Каспий аймағы осы мемлекеттің өмірлік мүдделер қатарына жатқызған еді. Осы аймақтардағы мәселелерді бақылау үшін АҚШ администрациясының жеке бағытталған арнайы аймақтық бөлімшелері құрылған болатын. Сонымен қатар, Каспий аймағы бойынша арнайы президент кеңесшісі мен энергетика мәселелері бойынша мемлекеттік көмекшісі тағайындалған еді. Экономикалық тұрақсыздық, Каспий теңізінің нақты шешілмеген мәртебесі, сонымен қатар, аймақтық қақтығыстар (Карабах, Абхаздық, Оңтүстік Осетия) осы мәселелер американдық саясаттың объектісі болып табылады. Бір жағынан, бұл жағдайлар Құрама Штатының аймақтағы мүдделеріне қауіп төндірсе, ал екінші жағынан, жаңағы тұрақсыз мәселелер АҚШ-қа осы аймақта өзінің кеңесші және бітімгер рөлін атқаруға жол ашады. Парсы шығанағы, Иран және Каспий аймағының энергия көзіне экономикасы динамикалық түрде дамып келе жатқан Солтүстік Америка, Еуропа және Шығыс Азия аймақтары ыңтымақтастық келісімшарттар жүргізу арқылы

жасырылса да, осы аймақта өктемдік жүргізу стратегиясы—әлемдік гегемонияның үстемділігі және артықшылық кепілі болар еді [2].

Сондықтан да, негізге алынатын жайт, ол әлемдік державалар арасындағы осы аймақта өз стратегиялық мүдделерін орындауда бәсекелестік факторын атап өтуге болады.

Көбінесе Еуропалық Одақ АҚШ-қа қарағанда осы аймақта экономикалық мүддесімен ерекшеленеді. Ең басты мақсат ретінде өзінің энергетикалық қауіпсіздік болашағын құру. Каспий аймағы ресейлік пен таяушығыстық мұнай мен газ тәуелділігінен алшақтатып, жаңа қамтамасыз етуші аймақ ретінде болуы әбден мүмкін. Қазіргі таңда Каспий теңізінде ЕО мемлекеттерінің мұнай шығару өнеркәсіптері өсуде. Мысал ретінде «Statoil» (Норвегия), «British Petroleum» (Ұлыбритания), «Total» (Франция) «Eni» (Италия) мұнай компанияларын атап өтуге болады.

Осы аймақтың көрші мемлекеттерінің Каспий теңізіндегі мүддесі еуро-американдық стратегиясымен ұштасуда. Яғни, АҚШ пен ЕО-тың Батысқа бағытталған мұнай-газ тасымалдау транзитін құру ықыласымен тығыз байланысты. Бірақ бұл Каспий аймағының көрші жатқан мемлекеттерінің ең өткір басымдылығы емес. Мүдделерін қанағаттандыру үшін осы транзиттен өтетін мұнай мен газдың шамалы мөлшерін болсада өздеріне қамтамасыз ету.

Осы мемлекеттер тобынан Грузия Каспий энергетикалық ресурстарының транзит жолдарына өте мүдделі. Грузия территориясы арқылы өтетін Баку—Супса және Баку—Тбилиси—Джейхан мұнай құбыры ел экономикасына өз септігін тигізуде.

Сонымен қатар, Каспий аймағының геосаясатында Түркия айрықша орын алады. Бұл мемлекет Каспийлік энергетикалық ресурстарының Батысқа бағытталған транзитін дамытуға белсенді қатысуда. Яғни, бұл арқылы Түркия батыс мемлекеттерімен ынтымақтастығы Ресейдің мұнай құбырының тасымалдану монополиясына қарсы бағытталған стратегияларының бірі ретінде санауға болады. Қазіргі таңда Каспий аймағының мұнай мен газ тасымалының негізгі ағымы Ресей территориясы арқылы өтуде. Ресей территориясы арқылы Каспий аймағының ең қуатты мұнай құбыры- Каспий құбыр желісі консорциумы болып табылады. Жылына орташа санағанда 28,2 млн. тонна мұнай өндіріледі. Ондағы ең қуатты кең орынының бірі — Тенгиз. Осы мұнай құбыр желісі Батыс Қазақстан мен Ресейдің Новороссийск портымен байланыстырылған.

Ал Каспий аймағының мемлекеттеріне келсек, яғни Әзірбайжан, Ресей, Қазақстан, Иран және Түрікменістан позицияларын қарастырғанда Иран мен Ресей мемлекеттерінің мүдделерін бөліп қарастыруды қажет етеді. Әзірбайжан, Қазақстан және Түрікменістан осы аймаққа шетел инвестициясын тарту арқылы көмірсутек ресурстарын өндеуге, сол арқылы жаңа құбырлар желісін дамытып ашуға мүдделі. Әсіресе Әзірбайжан осындай саяси стратегияны ұстануда. Әзірбайжан мұнай құбыр желісінің тасымал жолында Ресей Федерациясының тәуелділігінен арылғысы келеді. Оның себебі деп, осы мемлекеттің батыс мемлекеттеріне таяу орналасу позициясы

мен саяси элитасының батысшыл саясаты, сонымен қатар, Түркия мемлекетімен тығыз мәдени байланысын атап өтуге болады.

Қазақстан осы аймақта күрделі геосаяси позициясында тұр. Өйткені, Қазақстан үш әлемдік державалар, яғни, олар Ресей, АҚШ, Қытай мемлекеттері арасында әрекет жасау керек. Қазақстан батысқа бағытталған мұнай құбыр желісін дамытуға мүдделі болғанымен, Ресеймен тығыз экономикалық және геосаяси даму байлыныстарына қатысты теңдік пен тиімділік арасындағы ымыраға жету жолында дамып келе жатыр деуге болады. Жалпы алғанда, саяси тәуелсіздікті алғаннан бері кіші Каспий аймақ елдерінде мұнай-газ ресурстары өз болашағының көркею жетістіктерін байланыстырып отыр. Қазақстанның ел басшысы Нұрсұлтан Назарбаев атап өткендей: “энергоресурстар басқа да минералды шикізаттар ресурстарымен бірге Қазақстанның экономикалық дамуындағы катализатор рөлін атқарады. Мұнайды сатудан келіп түскен табыс, бірінші орында, өнеркәсіптің модернизациясы мен диверсификациясына, транспорттық-транзитті потенциалды кеңейтуге, өндірістік қорлардың техникалық жетілдірілуіне және біздің елдің адамзаттық потенциалының дамуына қолданылуы тиіс” [3].

Ал Түрікменістанға келсек, ол газды солтүстік-батыс аймағына Ресей территориясы арқылы экспортқа шығарады. Өзінің сыртқы саясатында бейтараптық саясат ұстанғандықтан, газды экспорттаудың жаңа бағыт-бағдарын таңдауға осы саясат өз септігін тигізуде. Түрікменістандағы мұнай қорларының болуы және оны дамыту жолдары шетел компанияларын қызықтыруда. «Мұнай мен газ өндірісі (көбінесе газ өндіру саласы) ел экономикасының негізі болып табылады. Көмірсутек қорының мол көзіне байланысты, бұл мемлекет мұнай мен газ транзиттік құбырлар желісін дамытуға ынталы. Әлемдік газ қорының мөлшері бойынша Түрікменістан төртінші орынды алады» [4].

Иранға келетін болсақ, осы мемлекет өзінің Каспий теңізіндегі кен орындарын енді игеру процесінде тұр. Парсы шығанағындағы едәуір газ-мұнай қорлары осыған себеп болып табылады. Сондықтан Каспий теңізіндегі газ-мұнайды резервті бассейн ретінде қарастыруда. Сонда да, Ирандық мұнай кәсіпорындары мен мердігерлері Каспий теңізі жағалауындағы солтүстік көршілермен, атап айтқанда, Қазақстан және Түркменстанмен мұнай және газ құдықтарын қазу саласында ынтымақтастық етіп жатыр. Иран Каспий теңізінен мұнай мен газды өндірмесе де, белгілі бір мөлшерін Түрікменістан және Қазақстаннан экспорттайды. Осы арқылы Иран өзінің солтүстік аймақтарын энергия көзімен қамтамыз етуде. Иранның мұнай және газ өнеркәсібі теңізде бұрғылау жұмыстарын жүргізетін платформалар жасау және теңіз түбімен құбыр салу жөнінде өзін толық қамтамасыз еткен. Иран "Оңтүстік Парс" газ кенішін дамыту арқылы аймақ пен әлем деңгейінде ең ірі қуат өндіруші орталыққа айналды. Бұл кеніштегі жобаларды жүзеге асыру барысында Батыстың ірі мұнай кәсіпорындары түрлі сылтаулармен атап айтқанда Американың санкциялары себебінен шектеулер жасады. Иранның мұнай-газ өнеркәсібі басқа да салалар тәрізді даму үшін Батыстың көмегіне

қарап отырмайды. Бірақ елдің солтүстік аймағы оңтүстік аймағына қарағанда өнеркәсіптік саласында артта қалуы бұл факт.

Ресей Федерациясының басшысы Каспий жағалауы мемлекеттері басшыларының IV саммитінде "Өзара әрекеттесудің маңызды бағыты - энергетика. Каспий жағалауы мемлекеттері мұнай мен газ өндіруде жетекші орындарда, Каспий аймағының мемлекеттері көмірсутектердің әлемдік нарығында, соның ішінде, баға қалыптастыру, ғаламдық және аймақтық энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерінде өз әрекеттерімізді тығыз үйлестіре алатын боламыз» деп, бірлескен ауқымды жобаларды іске қосуға, өзара инвестицияларды ынталандыруға, жаңа жұмыс орындарын құруға мүдделігін көрсеткен еді [5]. Сонымен қатар, Каспий бестігі өзара байланыса отырып, Каспий аймағын 250 миллионға жуық адамды біріктіретін қарқынды дамушы нарыққа айналдыруын және табиғи бәсекеге қабілетті артықшылықтарды мейлінше белсенді іске қосу керектігін алға тартылып отыр. Ресейдің қазіргі таңдағы Каспий аймағына қатысты саясатының негізгі бағыттарын келесі позицияларынан көруге болады. Біріншіден, Каспий аймағының экспорттық көмірсутек өндірісінің көлемін бақылау. Екіншіден, «Газпромды» Орта Азия аймағынан газды тасымалдауында монополия ету мақсаты. Үшіншіден, мұнай мен газ өндіру жобаларында өзінің орнын орнықтыру, әсіресе қазақстандық акватория секторында. Әрине, осы жағдайлар Ресей мен Батыс елдерінің мүдделерімен қайшы келуде. КСРО заманынан бері Ресей өзің Еуразиялық кеңістікте бітімгер позициясын ұстанған еді. Орта Азия, Каспий, Күнгей Кавказ аймағындағы тұрақсыздық процестерді алдын алу үшін сыртқы саясатында нақты позицияларын орнықтыру қажет болып отыр.

Қорытындылай келе, Каспий аймағы - тарихи бәсекелестік пен тарихи әріптестік аймағы. Әр уақытта осында орналасқан мемлекеттердің қайшылығы және өзара сауда байланыстары аймағы болды. Жүз жыл бұрынғыдай ол аса ыңғайлы географиялық орналасуымен, бай көмірсутекті қорымен, ерекше биологиялық ресурстарымен, дамуы бүкіл аймаққа әсер ететін көлік жолдарының тоғысуымен әлем державаларының қызығушылығын өзіне тартуда. Сондықтан, Каспий геосаяси кеңістігінің даму болашағы осы аймақтағы мемлекеттердің өзара байланыстарының күшеюіне, ортақ мүддедегі мәселелердің шешімін табуда бірлесіп қимылдауына байланысты.

Әдебиеттер

1 Ибрахим А. Эволюция политики Соединенных Штатов в Каспийском регионе: неустойчивое равновесие // Центральная Азия и Кавказ. – 2007. - № 4 (52). - С. 45.

2 Бжезинский З. Выбор: мировое господство или глобальное лидерство. - М: Международные отношения, 2004. - С. 102.

3 Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»:

новый политический курс состоявшегося государства» от 14.12.2012 // Казахстанская правда. – 2012. – 15 декабря. – С.1-2.

4 Калиева Д.А. Интересы Туркменистана в Каспийском регионе: вопросы транспортировки. – Алматы: КИСИ, 2005.

5 Ресей президенті Владимир Путиннің баяндамасы “Каспий жағалауы мемлекеттері басшыларының IV саммиті. - Астрахань, 2014.

Доскелдинова А.Н.,

Магистрант 1 курса специальности «Регионоведение»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Интересы государств в геополитической системе Каспийского региона

В статье исследуются современные международно-геополитические, геоэкономические проблемы Каспийского региона. Анализируются позиции основных "геополитических игроков" - России, США, Евросоюза, Турции, Китая и Ирана в отношении Каспия. Рассматриваются геополитические и геоэкономические перспективы Каспийского региона в наступившем 21 столетии и его влияние на геополитическую ситуацию в мире.

Отмечена важность геополитического положения и энергетического фактора в международных отношениях, что рассматривается сквозь призму геополитического соперничества в Каспийском бассейне, причиной, которого в значительной мере является стремление контролировать и экспортировать энергетические ресурсы.

Doskeldinova A.,

Undergraduate student 1st course, Specialty “Regional Studies”,
Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

The interests of countries in geopolitical system of the Caspian region

The article examines the major modern international geopolitical, geo-economic issues related to the Caspian region. Analyzes the position towards to this region major "geopolitical players" - world and regional powers, such as Russia, the US, EU, Turkey, Iran and China. It discusses the geopolitical and geo-economic prospects of the Caspian region in the new century and their influence on the geopolitical situation in the world. Especially, I noted the importance of the geopolitical position and power factor in international relations. This article explores geopolitical rivalry in the Caspian Basin, driven in large measure by the desire to control and exploit energy resources.

УДК 327 (470:5-191.2):339

Адилханұлы Н.,
с.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Мұратбекқызы С.,
2 курс, «Аймақтану» кафедрасының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, samal.muratbekkyzy@gmail.com,
Алматы, Қазақстан

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ҚҰРУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РЕСЕЙДІҢ ОА АЙМАҒЫНА ҚАТЫСТЫ ЖАҢА БЕТБҰРЫСЫ

Бұл мақалада Еуразиялық экономикалық одақ құруды қалыптастырудағы Ресейдің ОА аймағына қатысты жаңа бетбұрысы жайлы айтылады. Сонымен қоса, посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық үрдістер, әсіресе Қазақстан мен Ресейдің арасындағы сауда – экономикалық және инвестициялық ынтымақтастық, тарихи ортақтастық пен көптеген факторлардың ұқсас келуі қарастырылады. Екі ел арасындағы өзара қарым –қатынасты жүзеге асыру тактикасы ретіндегі прагматизмді атап өтуге болады. Қазіргі сыртқы саяси үдерістердегі ЕЭО құру арқылы Орталық Азия мемлекеттерінде жаңа интеграцияның табалдырығын қалыптастыру арқылы, Ресей аймақта мүлде жаңа басым бағыттарға ие болатын стратегиялық бағдарға келе жатқанын сараптауға болады.

Түйін сөздер: ЕЭО, интеграция, Қазақстан, экономика, инвестиция, посткеңестік, Кедендік Одақ, Ресей

Ресей президенті В. Путин: ««заманауи әлемнің полюстерінің бірі болуға лайықты қауқарлы ұлтаралық құрылым» – Еуразиялық одақты 2015 жылға қарай құру – оған қатысушыларға экономикалық және валюталық саясатты үйлестіруге, толық қанды экономикалық одақ құруға мүмкіндік береді», - деген пікір білдірді [1]. Ал Н. Назарбаев болса, өзінің ТМД мемлекеттері негізінде Еуразиялық одақ құру туралы пікірін 1994 жылдың наурызында білдіргенін еске сала отырып, посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық мұраттарға адалдығын танытып қана қоймай, сонымен қатар бұл жобаның түрлі аспектілерін дамыту мен нақтылауды жалғастыруға дайын екендігін танытты. Өз елдерінің экономикалық жағдайына ықпал ететін ішкі және сыртқы факторларға талдау жасаған соң және оны түбегейлі жақсарту мәселесін басшылыққа ала келіп, Ресей, Қазақстан және Белорусь елдерінің басшылары бастапқы кезеңде Кедендік одақ (КО), артынан – Біртұтас экономикалық кеңістік (БЭК), ал ең соңында түпкілікті мақсат – Еуразиялық экономикалық одақ (ЕЭО) құру туралы шешімге келді. Ал А. Лукашенко Белоруссия үшін «нағыз табиғи даму жолы ретінде өзіне жақын көршілермен терең де жемісті» интеграцияға бару қажеттілігінің мойындалған мәселе екендігі туралы айта келіп, бұндай интеграцияға қосылу 1990 жылдардың

бірінші жартысындағы өткізілген екі референдум барысында халықтың басым көпшілігінің қолдауына ие болғандығын атап өтті.

Сондай-ақ Орталық Азияның тағы бір мемлекеті Қырғызстан Республикасының да Еуразиялық экономикалық одақ құрамында Армениямен қосқанда толыққанды мүше болып кіру де, 2014 жылдың 23 желтоқсаны күні жүзеге асты. Сол күні Қырғызстанның ЕЭО қосылуы туралы құжатқа қол қойылды, деп хабарлады Ресей президенті В.В.Путин. Армения мен Қырғызстанның Еуразиялық одаққа мүшелігі бұл елдердің байырғы ұлттық мүдделеріне жауап беріп, олардың әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін кең көкжиектерді ашатынына сенімдіміз", - деді Путин Жоғары Еуразиялық экономикалық одақ отырысы бойынша өткен баспасөз мәслихаты кезінде.

Ресей, Қазақстан және Белоруссия арасындағы тығыз экономикалық байланыстың қалыптасуының бастамасы 2010 жылы Кедендік одақ құру арқылы жасалған болатын. Өз кезегінде осы мақсаттарға қатысты жасалынған мемлекетаралық келісімдердің жүзеге асырылуы оның мүшелері тарапынан әртүрлі қарқындық деңгейде жүргізілгендігіне қарамастан, біртіндеп орындала бастады. Бір айта кетерлігі – әрекет ету бағыты белгіленіп және нақты анықталғандығына қарамастан, тәжірибе жүзінде КО кіретін елдердің мүдделерін барынша қамсыздандыру мен үйлестіру үшін реттеуші шаралар мен тәртіптерге ұдайы түрде түзетулер енгізіліп отыру қажет болды.

Белгілі-бір интеграциялық шаралар жүргізу барысында Кедендік одақтың әрбір мүше-мемлекетіндегі ұлттық кәсіпкерлер мен тауарөндірушілердің өзіндік ерекшеліктерін зерделі түрде есепке алу қажет болды. Сонымен қатар ұлттық экономикадағы өзгерістер де өз кезегінде тұтынушы тауарлар мен қызметтердің құнына ықпал ететіндігін де зерделенген түрде есепке алынуы керек еді. Өйткені, бұлай істемеген жағдайда КО елдеріндегі ұлттық өнеркәсіптің дамуы тежеліп, инфляцияның дамуына ықпал етумен қатар, таза экономикалық салағы қатысты басқа да апаттық салдарлардың пайда болуы мен әлеуметтік-саяси шиеленістікке де алып келуі мүмкін еді.

Басқаша айтқанда, посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық үрдістің жүріп жатқанына қарамастан, интеграцияқ өзгерістер алдында тұрған қиындықтарды және де Кедендік одақтың мүше-мемлекеттері жолығатын қатерлерді есепке алып, бағаламау үлкен қателік болар еді. Сонымен қатар Кедендік одаққа деген қатынас құрылтайшы-елдерде түрлі көзқарасқа ие. Кедендік одақтың жетістіктері мен кемшіліктері туралы талас оның ресми түрде жұмыс істей бастағанына қарамастан тоқтамай келеді. Оның мақсаттылығы мен өміршендігі туралы түрлі саяси күштер мен ағымдардың, академиялық орта мен іскерлік топтардың өкілдері өз пікірлерін білдірді және де білдіріп келеді. Кедендік одақтың құрылуы туралы сын пікірлер шетелдер тарапынан, оның ішінде АҚШ пен ЕО елдерінен де айтылды. Бұл жердегі ең қисынсыз мәселе ретінде сыншылдар бұл одақтың құрылуы оның мүшелерінің мүддесіне жауап беруің орнына, олардың өзіндік қызығушылықтары арасындағы қайшылықтарды туындатады деген пікірді келтіруге болады.

Кедендік одақты сынаушылардың мысалдарына зерделі және алаламай түрде назар аударатын болсақ, олардың пікірлері арасында баса назар салуды және шешімін табуды талап ететін маңызды мәселелердің орын алып отырғандығын мойындауымыз қажет. Бірақ та, КО қатысты барлық қарсы пікірлермен келісуге болмайды.

Кедендік одаққа қатысты айтылған қарсылықтар мен наразылықтарды талдай отырып, оларды келесідей негізгі категорияларға топтауға болады.

Айтылған ескертпелердің ішіндегі барынша салмақтыларының қатарына біріншіден, посткеңестік елдердің өзара іскерлік байланыстарын қолдауға (әрине, кеңейтуге де) ешқандай экономикалық қызығушылықтың жоқтығы туралы пікірді жатқызуға болады. Бұл пікірді ұстанушылар өз ойларын посткеңестік кезеңдегі ТМД елдерінің өзара сауда-экономикалық және инвестициялық байланыстары көлемінің айтарлықтай төмендегені байқалғандығы мен олардың сыртқысауда айналымындағы үлес салмағының азаюымен негіздейді [2].

Бірақ та, олар бұрынғы кеңестік республикалардың (қазіргі тәуелсіз елдер) шаруашылық байланыстарының біршама ұзақ тарихы бар екендігін, яғни олардың бірнеше ондаған жылдар бойы біртұтас халықшаруашылық кешен аясында жемісті жұмыс істегендігі фактісін елемей отыр. Еуропалық одаққа кіретін елдерден бір айырмашылығы посткеңестік мемлекеттерге өзара шаруашылық байланыстарды қалыптастырудың қажеті жоқ, тек оны қайта қалпына келтіру керек еді. Өйткені олардың 1990 жылдардағы қиратылуға ұшырауына Кеңестер Одағының ыдырауына алып келген ұлттық республикалардың қарқынды саяси егеменділігі ықпал етті, ал бұл өзара шаруашылықтық мүдделердің жоқтығын немесе жойылғандығын білдірмейді.

Тіпті де, соңғы жиырма жылдық тәжірибе көрсетіп отырғанындай, өзара шаруашылықтық байланыстардың айтарлықтай қиратылуы нәтижесінде ұлттық экономикаға барынша зиян келтірілген, яғни, барлық посткеңестік елдердегі ұлттық өнеркәсіптің алдыңғы қатарлы салаларының жойылуына алып келген үрдіс болған. Нәтижесінде олар, оның ішінде Ресей де бар, әлемдік экономиканың перифериясына айналуының қайтарымызсыз келешегіне аяқ басқан еді. Ал ұлттық экономиканы дағдарыстан шығару, оны құрылымдық жағынан қайта құру мен жаңғырту, экономикалық және технологиялық прогрестің траекториясына өз күшімен шығу немесе бұл мақсаттар үшін шетелдік инвестицияларды тарту арқылы жүзеге асыру көп жағдайда тек бұлдыр үміт күйінде қалды. Осындай жағдайда бұрындары болған өзара өнеркәсіптік, технологиялық, сауда және басқа да шаруашылықтық байланыстарды жаһандық қатерлерге қарсы қолданудың тиімді формасы ретінде белгі-бір үлгіде қайта қалпына келтіруге деген қызығушылықтың қайта туындауы заңды мәселе болып саналады.

Бұл құбылыс бұрынғы кеңестік республикалардың (оның ішінде Ресей де бар) барлығына да тән. Олардың барлығы посткеңестік елдердің нарығына деген қолжетімділікті және оны кеңейтуді, олармен өнеркәсіптік кооперацияны жүргізу, және де басқа елдердің аумағында өндірілетін

энергошикізаттық және ауылшаруашылықтық ресурстар есебінен өзінің өсу үстіндегі қажеттіліктерін қамсыздандыруға деген қажеттілікті сезіне бастады.

Өзара экономикалық қызығушылықтың үдерісін 2000–2008 жылдардағы Ресейдің ТМД елдерімен арадағы өзара тауар айналымы құндылық көрсеткіші бойынша 4,2 есе артып, 25 327-нан 106 263 млн долларға жеткен. Ал жаһандық қаржы-экономикалық дағдарыстың ықпалына байланысты 2009 жылы бұл көрсеткіш біршама (36%) төмендесе, 2010 жылы Ресейдің ТМД елдерімен арадағы сауда көлемі бұрынғы деңгейіне қайта көтерілді.

Федералды кеден қызметінің мәліметтеріне сәйкес 2011 жылдың бірінші жартысындағы Ресейдің ЕурАзЭҚ-қа кіретін елдермен сыртқы сауда айналымы 38,6%, ал Кеден одағына кіретін елдермен айналымы – 41,3%, яғни РФ басқа шетелдік елдермен сауда айналымының өсіміне сай 2,7 және 5,2 пайызға басып озған [3].

Ресей Өнеркәсіп және сауда министрілігінің басшысы В. Христенконың пікірінше, Кедендік одақтың құрылуы оның мүшелері арасындағы тауар айналымының өсіміне айтарлықтай ықпал етті. Ол 2011 жылдың 19 қазанында Петербор қаласында өткен Кеден одағының үкімет басшылары деңгейіндегі жоғары органы мен ЕурАзЭҚ-тың Мемаркеңес отырысында: «2011 жылдың қорытындысы бойынша үш мемлекет өзара тауар айналымының 100, тіпті 110 млрд доллар көлеміне еркін шығады. Бұл ауқымды көрсеткіш» – деп атап өтті. Айтылған ойды жинақтай келе, ТМД елдерінің өзара тауар айналымының көлемінің айтарлықтай өсім көрсетуі негізінен бұрындары болған сауда, өнеркәсіптік, технологиялық және басқа да іскерлік байланыстарды қалпына келтіру нәтижесінде орын алғандығын атап өту қажет. Бұл әсіресе көршілес орналасқан облыстар мен аймақтардағы тауар өндірушілердің шекаралық және аймақаралық саудасы негізінде жүргендігін, ал Кеден одағы мәселесінде бұған ұйымға мүше елдердің өзара жасасқан келісімдері барынша қолайлы жағдай жасағандығы белгілі.

Екіншіден, КО қарсыластары оның мүшелерінің мүдделеріндегі жеке және жалпы мәселелер бойынша, белгілі-бір тауарлар немесе тауар топтары бойынша саудаға байланысты, және де шаруашылық жүргізудің нақты бір саласындағы, мысалы жанармай-энергетикалық саладағы ынтымақтастық мәселелері бойынша айтарлықтай айырмашылықтардың болуына назар аудартады.

Өкінішке орай, шындығында да бұрындары айтылып және жазылып жүргеніндей Кедендік одақ өзінің әрекет ете бастаған кезінен бастап-ақ әртүрлі ұлттық және топтық мүдделерге қатысты көтерілген айтарлықтай салмақты мәселелерге келіп тірелді. Бұл мәселелер негізінен Кеңес Одағы ыдырағаннан кейінгі жиырма жыл ішінде оған кірген ұлттық республикалардың егемендік жылдарында бір-бірінен барынша алшақтап кеткендігінен туындап отыр. Оларда өзіндік мүдделері бар шаруашылықтық топтар қалыптасып үлгерді, ал олардың мүдделері кейбір жағдайларда ұлттық мүддемен сәйкес келмейтін еді. Мысалы, олар көп жағдайларда бұрынғы кеңестік республикалармен интеграциялық байланыстарды дамытуды өздері

үшін басымдық деп санамайтын (санамайды да), өйткені олардың назары көп жағдайда басқа мемлекеттерге, мысалы, Еуропалық одаққа бағытталған.

Жоғарыда аталынған ұлттық қайшылықтарды және осы уақытқа дейін қалыптасып қойған топтық шаруашылықтық мүдделердегі қайшылықтарды жою – өте күрделі мәселе, бұл сұрақтың шешімін шығаруда асығыстық жасауға болмайды және де оны өз бетінше де жіберу де дұрыс емес.

Сондықтан да оның мүшелері арасындағы ұстанымдардың өзара тиімді түрде үйлестілуіне және барынша тиімді шешімдер табуға қол жеткізу маңызды, бірақ та, асығыстық жасап, бірнеше кезеңдерден атап өтуге немесе насихаттық нәтижелерге жету үшін нақты қортындыларға зиян келтіруге болмайды.

Кедендік одақтың әрекет етуінің алғашқы кезеңі көрсетіп отырғанындай, шаруашылықтық өзара әрекеттестіктің тиімді түрлерін іздестіру мен өзара қолайлы ымыраға келуге мүше-мемлекетер дайын.

Үшіншіден, Кедендік одаққа қатысты келесі бар наразылықтардың бірі – оның құрылуы одақ мүшелерінің ДСҰ кіру жолындағы айтарлықтай күрделі кедергілердің біріне айналады деген мәселемен қорытындыланады.

Бірақ, Ресейдің одаққа кіру туралы өз өтінішін 1993 жылы бергендігі белгілі, ол кезде Ресей, Қазақстан және Белоруссия арасындағы қазіргі Кедендік одақ туралы сөз жоқ еді. Соған қарамастан Ресейдің ДСҰ-ға кіруі сол кезде де, одан кейінгі 18 жыл ішінде де жүзеге аспады. Тіпті де, АҚШ пен басқа да батыстық мемлекеттердің Мәскеудің ДСҰ-ға кіруіне қатысты ізгі мәлімдемелеріне қарамастан, олардың тарапынан экономикалық жеңілдіктер сұраған түрлі жаңа талаптар түсіп отырды. Ал Грузия болса Ресейдің ДСҰ-ға кіруі мәселесіне мүлдем шектеу қойып, бұл мәселе Грузияның Абхазия мен Оңтүстік Осетия шекарасының кедендік дәрегейі қайта қаралған жағдайда ғана шешімін табатындығын жариялады. Бірақ, жаһандық дағдарыстың екінші толқынының жақындай түсуі батыс елдерінің ресей нарығына деген қызығушылықтарын арттырып, Ресейдің ДСҰ-ға кіруі мәселесіндегі қысымдарының бәсеңдеуіне алып келді. Сонымен бірге олар 2011 жылдың қарашасында Грузияның Абхазия мен Оңтүстік Осетия шекарасындағы кедендік бақылау мен мониторинг мәселесінде де ымыраға келуге қол жеткізіп, Тблсидің Мәскеуді ДСҰ-ның мүшесі ретінде көргісі келмеген негізгі себептердің бірін жойды. Нәтижесінде Ресей Федерациясы жақын уақыттарда ДСҰ мүшелігіне қабылдануы мүмкін. Жалпы, бұл мәселе Ресей, Белоруссия және Қазақстан арасындағы Кедендік одаққа ешқандай қатысы жоқ.

Сонымен бірге Кедендік одақтың қарсыластырының аргументтерінде біршама мекерлік те бар, өйткені Ресей де, Қазақстан да, Белоруссия да бастапқы кезден-ақ ДСҰ мүше болуға талпыныстарын ашық түрде жариялаған болатын. Осыған қатысты В. Путин: «Кедендік одақтың ішкі кедергілерін алу арқылы біз КО сыртқы шекарасында еңсерілмейтін кедергілердің пайда болуына ешбір жағдайда жол бермейміз. Керісінше, негізгі мақсат ретінде біздің елдердің мүмкіндіктерін біріктіру арқылы олардың жаһандық экономикаға барынша тиімді және үйлесімді кірігуін

қарастырамыз, қайталап айтамын, негізгі мақсат – жаһандық экономикадан тасалану емес, экономикаға кірігу», - болып табылады деп мәлімдеді [4, 4 б.]. Сондықтан да, КО мүше-мемлекеттері бастапқы кезден-ақ Кедендік одақ (кейін Біртұтас экономикалық кеңістік) ДСҰ қағидалары мен ұстанымдары негізінде құрылатындығы туралы келісімге келді.

Қазақстан-2050 Стратегиясында жалпы көлемді алатын экономикалық прагматизм жаңа бағыттың экономикалық саясатының мәні ретінде анықталған. Ол мыналарға негізделеді:

- Ұзақ мерзімді қарым-қатынастар мен экономикалық мақсатты бағытталғандық көзқарасы тұрғысынан экономикалық және басқарушылық шешімдердің барлығын қабылдау;

- Қазақстан тең құқықты бизнес – партнер ретінде қатыса алатын жаңа нарықтық аймақты анықтау. Экономикалық өсудің жаңа нүктелерін құру;

- Экономикалық потенциалды арттыру мақсатында қолайлы инвестициялық климат құру. Пайдалылығы мен инвестициядан қайтарылуы;

- Экономиканың тиімді жеке секторын құру және мемлекеттік – жеке серіктестігін дамыту. Экспортты мемлекеттік ынталандыру [5, 1 б.].

Бұндай түсінікті ескере отырып прагматизм жөнінде мемлекеттің сыртқы саясатын жүзеге асырудың философиясы ретінде айтуға болады, оны кең мағынадағы прагматизм деп атайды, ал халықаралық деңгейде келісімшарттарға қол жеткізу мен инициативаларды қолдау, нақты шешімдерді қабылдау тактикасы ретінде тар мағынадағы прагматизмді айтайды. Прагматизм принциптерінің пайда болу деңгейлерінің шартты бөлінуі мәліметтеріне сүйене отырып, қазақстандық – ресейлік қарым – қатынастарды қарастыруға болады.

Серіктес ретінде Ресейдің маңызы қандай? Ресей – ол:

- Әлемдегі ең ірі аумақты алып жатыр (әлемдік құрлықтың 11,5%), халық саны бойынша әлемде тоғызыншы орында.

- Дүниежүзілік банк мәліметтері бойынша әлемнің бесінші экономикасы немесе ДСҰ мәліметтері бойынша 8 орында. Еуропаның бірінші немесе екінші экономикасы. Барланған қоры бойынша (әлемдік 25%-ы) және табиғи газ экспорты бойынша (әлемдік 15%-ы) ірі елдердің қатарына жатады, шикі мұнай экспорты бойынша екінші орында.

- Әскер саны бойынша әлемде бесінші орында, әлемдегі ең ірі ядролық арсенал, қару-жарақ әлемдік экспортының 17%-ын алады.

Ресейдің Қазақстан үшін серіктес ретіндегі бірегейлігі әлемдегі ең ұзын құрлықтық шекараның болуы және екі мемлекет аймағындағы ірі этникалық диаспоралардың болуы және т.б. факторлардың бірігуімен қалыптасады. Қазақтар Ресейдің түрік этностарының саны бойынша татар, башқұрт және чуваштардан кейінгі төртінші орында және елдің барлық этностарының арасында оныншы орында орналасқан (647732 адам. (0,47%) 2010 ж. халық санағы бойынша) . Барлығы Ресейде 204 этнос өкілдері тұрады. Қазақстандағы орыс халқының саны шамамен 4 млн. адам. (3793,8 мың. адам). Орыс этносы елдегі қазақтардан кейінгі халық саны бойынша екінші

орында. Этникалық орыстардан басқа республикада Ресейдің түпкі этностары болып саналатын этностар тобының өкілдері де тұрады, мысалы, меншікті салмағы қазақстандықтардың жалпы санының 1,3% құрайтын татар ұлты. Бұдан басқа, Солтүстік Кавказ және т.б. этникалық топтарының өкілдері бар.

Екі мемлекет те көп ұлтты және поликонфессионалды болып табылады. Екі мемлекетте де дінді ұстанушылар саны бойынша басыңқы дін ислам және православие болып табылады. Қазақстанда 70,2 % халық өздерін мұсылман деп санайды, ал Ресейде 6,5%. Православие ұстанатындар 26,2 % қазақстандықтар және 41% ресейліктер [6, 2 б.].

Тағы да бір маңызды фактор екі елдің ортақ тарихи өткенінің болуы. Бұдан басқа, екі жәйтті атап өткен жөн.

Біріншіден, Ресей жұмсақ күштерінің әртүрлі механизмдерін қолдана отырып қазақстандықтардың көзіне толықтай позитивті имиджін сақтай білді. Мысалы, былтырғы жылғы сауалнама бойынша, Еуразиялық монитор мәліметтері бойынша қазақстандықтардың 73%-ы КО және ЕЭК шеңберіндегі интеграцияға оң көзқараста, ал қиын сәтте қай елге арқа сүйеуге болады деген сұраққа қазақстандық респонденттердің 83% - ы Ресейді көрсеткен.

Екіншіден, әлемдік күштер орталығының диверсификациясы тенденциясын және көп полярлы әлем қалыптастыруды көрсететін әлемдік күштердің заманауи геополитикалық және геоэкономикалық бөлінуін ескере отырып, бұл үдеріс әрдайым достық атмосферада жүргізілмейді, Қазақстандағы тыныштық пен тұрақтылықтың сақталуына Ресей тәрізді қызығушылық танытатын елдер аз. Ол сыртқы саясат және ішкі саясат қауіпсіздігіне байланысты.

Осылайша, Қазақстандағы сыртқы саясатты жүзеге асырудың философиясы ретіндегі прагматизм деңгейінде Ресеймен жан-жақты өзара пайдалы қарым-қатынасты қолдау және арттырып отыру мүмкіндігі фактілері ұзақ мерзімді мемлекет мүддесі болып табылады.

Екі ел арасындағы өзара қарым –қатынасты жүзеге асыру тактикасы ретіндегі прагматизм деңгейінде алғашқы кезекте екі жақты қатынастарды реттейтін кең нормативті –құқықтық базаның болуын атап өтуге болады. Ол шамамен 300 келісім мен келісімшарттар. Негізгі құжат ретінде 1992 жылдың 25 мамырындағы Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасы арасындағы достық, ынтымақтастық және өзара көмек беру туралы Келісім және ратификация сатысындағы ХХІ ғасырдың 2013 жылы қабылданған тату көрші және одақтастық туралы Келісімі алынады. Осылайша, базалық деңгейде мемлекет ынтымақтастықтың пайдалы болуына барлық жағдайлар жасады деп айтуға болады. Бірақ келісімшарттарды практикалық жүзеге асыру процестерін деталды талдау барысында кейбір мәселелер туындайды. Мысалы, сауда – экономикалық және инфестиялық ынтымақтастық екі жақты қарым – қатынастың түйіні ретінде көрсетіледі. Тауарлық айналым көрсеткіштері позитивті динамиканы көрсетеді, көрсеткіштердегі жалғыз құлдырау 2009 жылы байқалған. Соған қарамастан екі елдің тауар айналымындағы артықшылық қазақстандық тауар жеткізушілердің көлемінен

3 есе артық жіберілетін Ресейден келген тауарларға тиесілі. Ол мемлекет экономикасының әртүрлі салмағын ескере отырып, абсолютті көрсеткіштер деңгейінде толықтай түсіндіріледі. Салыстырмалы көрсеткіштердің динамикасы бағаланған кезде, мәселе нақты көрінеді. 2013 жылы 2012 жылға карағанда Ресейге экспорт 5,4%-ке төмендеді. Керісінше, Ресейден келетін импорт 2013 жылы 4,3%-ке артты [7]. Өз кезегінде 2012 жылы 2011 жылға карағанда Ресейге экспорт 11,4%-ке төмендеді, ал импорт 5,1%-ға артты.

Басқа мәселе тауар айналымы құрылымында отындық-энергетикалық өнеркәсіптің, минералдық шикізаттың және өнімдердің басым болуы болып табылады. Ол қандай да бір деңгейде жалпы мемлекеттік деңгейдегі ситуацияны бағалау кезінде түсіндіруге болады, бірақ шекаралық ынтымақтастық туралы сөз қозғағанда таңданыс тудырады. Аймақ аралық және шекаралық ынтымақтастықты саяси қолдаудың қазіргі деңгейінде экономикалық әрекеттесу мен тауар айналымы құрылымының үлкен диверсификациясын күтуге болады. Соған қарамастан, шекаралық экспорттың көп үлесі екі аймаққа - Тюмень облысы (ресейлік шекара экспортының жалпы көлемінің 50%) және Атырау облысы (қазақстандық шекара экспортының жалпы көлемінің 75%) аймақтарына келеді [8, 11 б.]. Бұл жағдайдың негізгі себептерінің бірі ШОБ кәсіпорындарының жұмыс қабілеттілігі мен қалыпты жұмыс істеуінің тиімділігі тәуелді болатын көліктік – логистикалық инфрақұрылымның дамымағандығы және соған сәйкес сервистің болмауы болып табылады. Өкінішке орай, қазіргі көліктік және басқа да инфрақұрылым, Қазақстан мен ресейдегі өндірістік күштердің географиялық орналасуы мен бөліну жүйесі кеңес заманында қалыптастырылды және соңғы жылдары ешқандай өзгерістер болмады. Саяси аймаққа келер болса, мемлекеттердің сыртқы саяси амбициясының әртүрлі салмақтылығына баса назар аудару керектігі айтылады. Ресей жаһандық кеңістіктің маңызды ойыншысы ретінде күштердің әлемдік орталығының бірі болу статусына үміткер. Бұл кезде тәжірибелер көрсеткендей, ол әлемдік бәсекелестік күрес шеңберінде, сонымен қатар қатал конфронтация жағдайларында да өзінің позициясын ұстануға әзір. Бұндай әдіс Қазақстан үшін көп векторлық саясатын жүзеге асыру барысында белгілі бір жағдайлар мен тәуекелдерді туғызатындығы белгілі. Бұдан басқа, салмақты және көп векторлы саясат Қазақстанға басқа елдермен қарым – қатынаста саяси – дипломатиялық әрекеттер үшін кеңістікті қалыптастыруға мүмкіндік береді, соның ішінде өзінің сыртқы политикалық қызметінде прагматизмге бағытталған Ресеймен де байланыс кіреді. Екі жақты қатынастарды гуманитарлық өлшеу шеңберінде ақпараттық құраушылары әрқашан маңызды орында болды. Өкінішке орай, Қазақстан ақпараттық өрісте біршама деңгейде Ресейден қалып келе жатыр. Ол ел тұрғындарының көрші туралы ақпараттануы және сауда – экономикалық аймақта әртүрлі инициативаларды қолдаудағы белсенділігіне байланысты. Қазақстан үшін Ресей ірі сауда серіктесі болып табылады, ал Қазақстан ресейлік сыртқы сауданың жалпы балансында 11 орында тұр .

Түсіндіруді талап ететін қызықты жәйт – ақпараттық өрісте еуразиялық интеграция екі жақты қазақстандық – ресейлік қатынастарды толық қамтиды.

Екі жақты ынтымақтастықтың өзекті және перспективті бағыттарының бірі ақпараттық технологиялар болып табылады. Бұл бағыт инновациялық экономика, сонымен қатар ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында да Қазақстанның алдында тұрған міндеттер қатарын шешуге мүмкіндік береді.

Міне, қазіргі сыртқы саяси үдерістердегі ЕЭО құру арқылы Орталық Азия мемлекеттерінде жаңа интеграцияның табалдырығын қалыптастыру арқылы, Ресей аймақта мүлде жаңа басым бағыттарға ие болатын стратегиялық бағдарға келе жатқанын сараптауға болады.

Әдебиеттер

1 Қырғызстанның ЕАЭО-ға қосылуы туралы құжатқа қол қойылды: - Режим доступа: URL: news.nur.kz/346516.html - (дата обращения: 21.02.2015).

2 Соглашение о Таможенном союзе от 20 января 1995 года: - Режим доступа: URL: www.tsouz.ru/ - (дата обращения: 15.02.2015).

3 Договор о создании единой таможенной территории и формировании Таможенного союза от 6 октября 2007 года: - Режим доступа: URL: www.tsouz.ru - (дата обращения: 12.02.2015).

4 Лаумулин М.Т. Геополитика в Центральной Азии и безопасность Республики Казахстан: автореф. дис. ... д. полит. наук. - Алматы, 2003. - 50 с.

5 Первый форум по проблемам безопасности и сотрудничества в Центральноазиатско-Каспийском регионе: материалы Форума, 25.08.2008. – Алматы: Ин-т мировой экономики и политики при Фонде Первого Президента РК, 2008. - 187 с.

6 Сотрудничество и безопасность в Центральной Азии: состояние и перспективы.- Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2008. - 308 с.

7 Стратегия национальной безопасности США: новая эра // Внешняя политика США, электронная версия журнала госдепартамента США - Т.7. - № 4: - Режим доступа: URL: www.usinfo.state.gov - (дата обращения: 25.02.2015).

8 Мырзабекова Р.С. Ресейдің Шығыстық саясатындағы Орталық Азия: мәселенің тарихы мен халықаралық астарлары (XIX-XXI ғасыр басы) // Қоғам және дәуір. – 2010.

Адилханулы Н.,
к.полит.н., доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Мұратбекқызы С.,
магистрант 2-го курса, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
samal.muratbekkyzy@gmail.com, Алматы, Казахстан

**Новое направление России в создании Евразийского
экономического союза в Центрально-Азиатском регионе**

В этой статье говорится про новое направление России в создание Евразийского экономического союза в регионе Центральной Азии. Кроме того, интеграционные процессы на территории бывшего Советского Союза.

Особенно торгово-экономического и инвестиционного сотрудничества между Казахстаном и Россией. Нынешние процессы внешней политики за счет создания ЕЭС в странах Центральной Азии Россия продвигает свои новые приоритеты и стратегические направление в регионе.

Adilkhanuly N.,
Candidate of political sciences, associate professor, Chair of Regional Studies,
Kazakh Ablai Khan University of international relations and world languages,
Muratbekkyzy S.,
Undergraduate student 2nd course, Chair of Regional Studies, Kazakh Ablai Khan
University of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan
samal.muratbekkyzy@gmail.com

**A new direction in Russian creation of the Eurasian
Economic Union in Central Asia**

This article is about the new direction of Russia in the creation of the Eurasian Economic Union in Central Asia. Integration processes in the former Soviet Union, especially in trade, economic and investment cooperation between Kazakhstan and Russia. The current processes of foreign policy at the expense of creation of the EEU in the countries of Central Asia, Russia promotes its new priorities and strategic direction in the region.

УДК 338

Уакбаев Ш.У.,

магистрант 1 курса специальности «Регионоведение»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

ТУРИЗМ КАК ФАКТОР РЕГИОНАЛЬНОГО И МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье описывается, что перспективным фактором развития экономики регионов является сфера туризма, под которой понимается не только собственно туристская деятельность, но и весь связанный с ней комплекс отраслей и видов труда. Туризм как социально-экономическое явление сочетает в себе рыночные аспекты экономических связей и социально-ориентированные цели развития общества. В настоящее время туризм является одной из наиболее динамично развивающихся и высокодоходных отраслей мировой экономики, выступает одним из важнейших факторов социально-культурного развития соответствующих территорий. Туризм, с одной стороны, развивается на основе увеличения свободного; времени, повышения качества жизни населения, роста сферы услуг в целом, а с другой – является мощным катализатором развития регионального хозяйственного комплекса.

Развитие сферы-туризма стимулирует формирование сопряженных отраслей, способствует росту уровня, жизни населения регионов, созданию рабочих мест, увеличивает доходы в экономике и бюджете региона, способствует сохранению природного и культурного наследия. Поэтому одной из задач региональных органов управления является разработка комплексных программ развития сферы туризма как составляющей и фактора роста регионального социально-экономического комплекса.

Наличие богатого культурного и природного потенциала позволяет региону завоевать серьезные позиции на мировом туристском рынке, но при обязательном условии - проведении активной региональной политики в области развития туризма.

Ключевые слова: туризм, регион, межрегиональный, сотрудничество, микрорегион, макрорегион, социально-экономический, мировая экономика

Туристский регион – это территория, которая обладает общностью различных туристских ресурсов (маршрут, этнические, исторические, религиозные, архитектурные). Это внутринациональная категория, внутри конкретной страны, часть субъекта Федерации, район, который охватывает несколько мероприятий

Различают микрорегионы – относительно небольшие территории, которые характеризуются какой-либо общностью признаков, и макрорегионы – регионы, охватывающие несколько различных территорий, стран

Системный экономический анализ и моделирование процессов регионального туризма. Решение экономических задач требует осуществления экономических исследований регионов. Базовым звеном таких исследований являются схемы экономического развития туристской сферы территорий. В них содержится ретроспективный анализ туристской региональной экономики, который может охватывать период 15 лет. В системном анализе содержатся оценки общего регионального развития: хозяйства региона, уровня природопользования, степени реализации основных производственно-экономических и социальных программ, динамики состава и уровня жизни населения и др., а также оценки развития сфер туристского комплекса в данном регионе [1].

Принцип системного анализа экономики регионального туризма предполагает: четкую формулировку конкретной региональной проблемы туризма, выявление целей и нахождение эффективных методов ее решения.

Модели экономических задач функционирования отраслей регионального туризма основываются на следующих принципах:

-социально-экономические факторы конкретного региона рассматриваются как составная часть общегосударственного комплекса;

-социально-экономические факторы туризма конкретного региона рассматриваются как составная часть регионального комплекса;

-региональная экономическая модель туризма корректирует общероссийские модели на данной территории, увязывая ее в единый территориальный комплекс государства;

-региональная экономическая модель туризма органически связана с общегосударственной экономико-математической моделью и является ее проекцией на конкретную территорию (на экономический район, регион и т.д.).

Основные этапы системного анализа региональной экономики – постановка цели и разработка модели.

1) цель исследований экономики регионального туризма идентична цели территориальной организации страны в целом. Это поэтапное создание высокоэффективного, гармоничного территориального отраслевого хозяйства – региональной туристской сферы. Основное содержание цели заключается в следующем:

-рациональное размещение отраслей туристской сферы в экономическом регионе;

-целенаправленное формирование определенного «лица» туристского экономического региона;

-построение оптимальной сети туристских отраслей, взаимоувязанных с остальными отраслями хозяйства региона.

2) Разработка экономико-математических моделей региональных экономических процессов включает:

-моделирование этапов социально-экономического развития туристской сферы в целом по региону на перспективу;

-моделирование размещения туристских производительных сил в их объемных пропорциях и во времени;

-корректировка шкалы налогообложения в региональной туристской сфере;

-разработки региональной инвестиционной политики в сфере туризма;

Очевидно, что успешность туристической деятельности региона (т.е. деятельности по принятию отечественных и иностранных туристов на своей территории) зависит от экономического уровня в целом, от того как развита инфраструктура, насколько высок уровень жизни в регионе и множества других факторов. Определяющее значение в развитии региона имеет проводимая по отношению к нему государственная политика, способная своевременно выявить проблемы данного региона, определить причины этих проблем и создать верную программу, которая позволила бы скорректировать недостатки и реализовать перспективы развития региона [2].

Международный туризм как фактор регионального развития

Экономгеографы всегда интересовались вопросами о факторах размещения и развития производительных сил. На разных исторических этапах выделялись различные по степени значимости факторы регионального развития.

Еще в 1980г. известный польский географ А. Ягельский, анализируя факторы размещения населения, писал, что «в современном размещении населения мира можно выделить три основных фактора этого процесса». «Первый, в котором роль природной среды достаточно велика, — указывает А. Ягельский, — охватывает размещение людей, занятых сельскохозяйственным трудом. Примитивные сельскохозяйственные цивилизации, использующие разливы рек или пользующиеся речными водами с помощью ирригационных систем, оставили прочный след в виде больших сгущений населения в долинах и устьях рек Янцзы, Хуанхэ, Меконга, Ганга, Нила и По». Вторым, по мнению А. Ягельского, фактором размещения населения является размещение промышленности. С начала XIX в. главную роль стали играть промышленные предприятия, особенно в тяжелой промышленности, возникшие в районах, где имелись железная руда и уголь. Они определили размещение населения в Центральной Англии, Вестфалии, Лотарингии, Верхней Силезии, северо-восточных штатах США. Третий фактор размещения населения — огромный рост международной торговли и морских перевозок — стал причиной формирования крупных портовых центров и многочисленных более мелких скоплений населения в приморских районах многих стран мира. И здесь А. Ягельский говорит о появлении нового в тот период фактора — развития рекреационных центров на побережьях (Средиземного и Черного морей, Флориды, Калифорнии) и тенденции оседания богатых людей из разных стран в ряде районов (Ривьера, Гренада, Валенсия, острова Карибского моря и др.). Однако еще гораздо раньше было подмечено, что туризм можно использовать как фактор

развития отдельных территорий. В этой связи характерен пример, касающийся освоения архипелага Бриони (Хорватия) в Адриатическом море. В конце XIX в. австрийский предприниматель П. Купелвайзер (Хорватия в тот период была частью Австро-Венгерской империи), оценив перспективы развития туристической деятельности, приобрел в собственность архипелаг и решил создать там престижный курорт для высшей аристократии. Начиная с 1893 г. П. Купелвайзер проводит широкомасштабную программу по рекреационному обустройству островов. На архипелаге приводятся в порядок парки, каменоломни, созданные еще в эпоху Древнего Рима, создаются прогулочные аллеи. Для уничтожения малярии приглашается известный бактериолог, впоследствии лауреат Нобелевской премии Р. Кох, по указанию которого засыпают местные болота. На острова с континентальной части полуострова Истрия проводится водопровод, строится почта, организуется телефонная связь. К 1913 г. на архипелаге были построены четыре отеля общей вместимостью более 300 номеров. Результаты не заставили себя долго ждать. В начале XX столетия Бриони становится престижным европейским курортом для высшей аристократии. Сюда приезжают высокопоставленные гости из Европы и других стран, такие, как германский император и прусский король Вильгельм II, лауреат Нобелевской премии писатель Томас Манн. Бриони становится местом, посещение которого повышает престиж в обществе высшего света [3].

В настоящее время рекреационный фактор оказывает существенное влияние на территориальную и отраслевую структуру хозяйства многих районов и стран. Как уже отмечалось выше, в некоторых странах доходы от туризма стали определяющей статьёй ВВП. Туристическая деятельность оказывает мультипликативный эффект, стимулируя развитие других отраслей.

Выделим и рассмотрим более подробно направления влияния туристической деятельности на социально-экономическое и региональное развитие.

На сегодняшний день можно обозначить следующие проявления туризма как фактора регионального развития:

- развитие проблемных районов (отсталых и депрессивных, сельских, приграничных, нового освоения); развитие морских и речных бассейнов;
- стимулирование экономической интеграции и глобализации.

Туризм как фактор развития отсталых и депрессивных районов.

Появление отсталых и депрессивных районов можно объяснить многими причинами. Одни из таких районов находятся в беднейших развивающихся странах и характеризуются нищетой и социальными проблемами местного населения. Другие оказываются под влиянием структурной перестройки экономики относительно развитых стран, когда отрасль специализации района начинает испытывать кризис вследствие появления более прогрессивных отраслей, производящих товары-субституты. Например, энергетика постепенно переходит от угля к использованию нефти, газа и

альтернативных источников. В любом случае, попав в фазу кризиса, район должен искать альтернативы для развития.

Выравнивание уровней регионального развития и стимулирование развития отсталых и депрессивных районов является неотъемлемым элементом социально-экономической политики цивилизованных стран. Так, одной из статей расходов совместного бюджета стран ЕС являются расходы на выравнивание уровней регионального развития. В 1975г. был создан Европейский фонд регионального развития для финансирования программ по выравниванию уровня экономического развития различных регионов Сообщества. К числу таких экономически отсталых (по меркам ЕС) стран и регионов относятся Греция, юг Италии, Португалия, Испания, Ирландская республика и Северная Ирландия.

Чтобы исключить произвольный подход при распределении финансовых средств, в ЕС разработана система индикаторов для выделения отсталых регионов – показатели уровня безработицы, доход на душу населения, удельный вес продукции сельского хозяйства и депрессивных отраслей промышленности в ВВП.

Европейский фонд регионального развития оказывает финансовую помощь проблемным регионам в строительстве новых промышленных объектов, создании новых рабочих мест. В последние годы в структурной политике Сообщества преимущественное развитие получает селективный подход, направленный на стимулирование деятельности конкретных компаний. Суть данного подхода состоит в признании, что только частный бизнес может эффективно решать вопросы подъема депрессивных регионов, причем не путем строительства крупных промышленных предприятий, а главным образом за счет малых и средних предприятий передовых отраслей. Кроме Европейского фонда регионального развития (ЕФРР) решению региональных проблем должны содействовать и другие социальные институты – Европейский социальный фонд (ЕСФ), Европейский фонд ориентации и гарантии сельского хозяйства (ЕФОГА), Фонд (финансовый инструмент) содействия рыболовству. Следует отметить, что в последние десятилетия в европейской региональной политике, безусловно, присутствует туристическая составляющая. Для поддержания туристической индустрии могут применяться такие финансовые инструменты, как дотации из европейских фондов, займы Европейского инвестиционного банка.

Туристическая индустрия может использовать финансовую помощь для целей обучения и повышения квалификации персонала, так как возрастающие запросы гостей увеличивают потребность в квалифицированной рабочей силе. ЕС может оказывать помощь сельскохозяйственным регионам, а часто именно они являются структурно слабыми, в поиске дополнительных рабочих мест. Напомним, что аграрный туризм сейчас относится к числу популярных видов туризма в Европе. Средства на эти цели, в частности, может выделить Европейский фонд ориентации и гарантии сельского хозяйства.

В ЕС реализуется так называемая Интегрированная программа по Средиземноморью, в рамках которой помощь в строительстве и реконструкции туристической инфраструктуры воспользовались туристические регионы Южной Италии, Южной Франции и Греции. Однако финансовый вклад ЕСФ и ЕФОГА в общую помощь структурных фондов, направляемых на потребности туризма, пока незначителен — соответственно 5% и 9% в общем объеме помощи. Доля ЕФРР составляет 80% общего объема помощи туристским регионам. Европейский инвестиционный банк был создан для поддержки кредитами и займами инвестиционных намерений структурно слабых регионов. Помощь такого рода направлялась в туристические регионы и использовалась главным образом малыми и средними отелями. Известно, что помощь банка способствовала росту туристической привлекательности всей сети исторических городов Европы. Она направлялась на создание тематических парков, повышение качества виды, уменьшение отходов, защиту побережья, лесных массивов. Все это способствовало росту туристической привлекательности отдельных местностей. Кроме рассмотренных выше финансовых инструментов в ЕС для стимулирования развития туризма реализуются так называемые инициативы, которые называются программами действия. Ряд программ сочетает решение региональных проблем и развитие туристической деятельности.

Таким образом, в странах Европейского Сообщества туризм рассматривается как важная альтернатива экономического роста отсталых и депрессивных районов и поддерживается на наднациональном уровне.

В развивающихся странах также осознают преимущества, связанные с развитием туризма, в частности для отсталых районов. Однако чаще всего здесь отсутствует скоординированная региональная политика, в том числе и в области туризма. Поэтому преимущества от развития туристической деятельности используют в основном органы местного самоуправления в виде взимания дополнительной платы с иностранцев с целью решения локальных проблем [4].

Список литературы

- 1 Балабанов И.Т. Экономика туризма: Учеб. пособие. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 176 с.
- 2 Здоров А.Б. Экономика туризма: Учеб. - М.: Финансы и статистика, 2004. - 272 с.
- 3 Ковынева Л.В. Региональный туризм: монография. - Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2005. - 111 с.
- 4 Экономика и организация туризма. Международный туризм: Учеб. пособие для вузов / под ред. И. А. Рябовой, Ю.В. Забаева. - М.: КноРус, 2005. - 576 с.

Уақбаев Ш.У.,

1-інші курс, «Аймақтану» кафедрасының магистранты, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Туризм аймақтық және аймақаралық даму факторы ретінде

Бұл мақала аймақтық экономиканы дамыту үшін болашағы бар фактор туристік қызметті ғана емес, түсінікті туризм, сондай-ақ өнеркәсіп және жұмыс түрлерін барлық байланысты жиынтығы екенін сипаттайды. Әлеуметтік-экономикалық құбылыс ретінде Туризм нарығы экономикалық қатынастардың аспектілері мен қоғамның әлеуметтік-бағдарланған даму біріктіреді. Қазіргі уақытта, туризм ең тез және әлемдік экономиканың жоғары рентабельді салалардың бірі болып табылады, аумақтарды әлеуметтік-мәдени дамуының маңызды факторларының бірі болып табылады. Туризм, бір жағынан, тегін арттыру негізінде әзірленген; уақыт, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, жалпы, және басқа да қызмет көрсету секторының өсуі - аймақтық экономикалық кешенін дамыту үшін қуатты катализаторы болып табылады.

Uakbayev Sh.,

Undergraduate student 1st course, Specialty “Regional Studies”, Kazakh Ablai
Khan University of international relations and world languages, Almaty,
Kazakhstan

Tourism as a factor of regional and interregional development

This article describes that a promising factor in the development of the regional economy is tourism, which is understood not only the tourist activity, but also all the associated range of industries and types of work. Tourism as a socio-economic phenomenon combines market aspects of economic ties and people-centered development goals of the society. Currently, tourism is one of the most dynamic and profitable sectors of the global economy, is one of the most important factors of socio-cultural development of the respective territories. Tourism, on the one hand, develops on the basis of increased leisure; time, improve the quality of life of the population, growth of service sector in General, and on the other, is a powerful catalyst for the development of regional economic complex.

УДК 327 (574)

Рахманова Г.Б.,

т.ғ.к., доценті, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
omine08@mail.ru

Сейдикенова А.А.,

2 курс магистранты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
aiko-10.03.91@mail.ru, Алматы, Қазақстан

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУГЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Бұл мақалада Қазақстанның аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті күшейту міндеті шеңберінде белгілейтін басымдықтары жөнінде сөз қозғалған. Қазақстанның бейбітшілікті, қауіпсіздікті және тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған интеграциялық құрылымдармен ынтымақтастығы және олардың Қазақстан үшін маңыздылығы туралы да біраз ойлар айтылған.

Президент Н.Ә. Назарбаевтың ұсынған «Қазақстан-2050: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Стратегиясының мақсаты және ондағы Елбасы белгілеген маңызды бірқатар мәселелер қарастырылған. Қазақстан қарусыздану мен халықаралық қауіпсіздік саласындағы барлық негізгі келісімдердің толық құқықты қатысушысы болып табылатындығы жайлы айтылған.

Түйін сөздер: Қазақстан, ядролық қару, халықаралық қауіпсіздік, прагматизм, экстремизм, ШЫҰ, ЕҚЫҰ, САҚҰ, интеграция

Егемен Қазақстан тәуелсіздіктің 20 жыл ішінде ядролық қарудан бос әлем, ұлтаралық және конфессияаралық диалогты жақтау арқылы халықаралық аренада елеулі жетістіктерге жетті. Халықаралық тәжірибенің негізінде экономикалық және саяси жүйелерді құру, халықаралық ұйымдар қатарындағы белсенді қызмет, төрағалықты қамтығанда Республикаға әлемдік аренада елеулі саяси ықпал мен беделге ие болуға мүмкіндік берді.

Қазақстанның халықаралық қауіпсіздік саласындағы басты басымдықтары мен мақсаттары Президент Н.Ә. Назарбаевтың ұсынған «Қазақстан-2050: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Стратегиясында анықталған, оны жүзеге асыру Республиканың әлемнің дамыған 30 елдің қатарына кіруіне жағдай жасауға бағытталған. Ұлт Басшысының көрсетілген құжатта айтып кеткеніндей, халықаралық жағдай және геосаяси орта қарқынды түрде өзгереді, Солтүстік Африка мен Таяу Шығыстан Солтүстік-Шығыс Азияға дейін үлкен тұрақсыздық орнаған. Күш балансы жаһандық деңгейде және жер шарының жеке аймақтарында елеулі өзгеріске ұшырауда. Бұған сәйкес БҰҰ, ЕҚЫҰ, САҚҰ, ҰҚКҰ, ШЫҰ, Азиядағы өзара әрекет және сенім шаралары бойынша кеңестері және тағы басқалары сияқты аймақтық қауіпсіздік механизмдерінің рөлі жоғарылауда [1].

2014 жылы 21 қаңтарда Қазақстан Президенті «2014-2020 жылдарды қамтитын Қазақстан Республикасының сыртқы саясатының Концепциясы туралы» жарлыққа қол қойды. Концепцияда «Қазақстан-2050» стратегиясының негізінде қазіргі реалияларды есепке ала отырып, Қазақстанның сыртқы саяси бағытының мақсаттары, міндеттері және басымдықтары анық жазылған, ұлттық мүдделерді прагматизм принципі бойынша қозғау қажеттілігі айрықша баса айтылған. Берілген құжат тарихта бірінші рет ашық баспада жарияланғанын және оның елде және әлемде жалпақ жұрттың игілігі болғандығын атап өткен жөн.

Мемлекеттің сыртқы саяси бағытын дайындау процесіне бірсыпыра ішкі және сыртқы факторлар ықпал етеді. Маңызды ішкі факторлардың арасында Қазақстанның саяси және әлеуметтік-экономикалық дамуындағы түбегейлі өзгерістер, түрлендірмелі кезеңнің аяқталуы және 2050 жылға дейінгі мемлекеттің жаңа ұзақ мерзімді және тұрақты даму Стратегиясына ауысуы көрсетілген. Сыртқы факторлары ретінде әлемдік қаржылық-экономикалық дағдарыстың жағымсыз салдарын жеңу қажеттілігі, барлық мемлекеттерді қамтитын қақтығыстар мен қазіргі мәселелердің шиеленісуі, аймақтық және жаһандық деңгейдегі сапалы жаңа геосаяси және геоэкономикалық жағдайдың пайда болуы атап көрсетілген [2, 2 б.].

Қазақстанның қарусыздануға, халықаралық қауіпсіздік пен ядролық қаруды таратпау тәртібін күшейтуге үлесін ескере отырып, сондай-ақ БҰҰ-дағы белсенді қызметтің 20 жыл ішінде жиналған тәжірибе негізінде, Қазақстан Республикасының Үкіметі 2017-2018 жылдарға БҰҰ-ның Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақсыз мүшесінің орнына мемлекет кандидатурасын ұсыну туралы шешім қабылдады.

Қазақстан Республикасының ЕҚЫҰ, ШЫҰ, ҰҚКҰ, Ислам ынтымақтастық ұйымына төрағалығы мемлекеттің экономикалық қатынастардағы мықты серіктес екендігін дәлелдеді. Мемлекет басшылығының пікірінше, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіндегі тұрақсыз мүшенің орны Қазақстанның ішкі және сыртқы саясатында қоятын міндеттері үшін қызмет етеді, сондай-ақ халықаралық қауіпсіздік пен тұрақтылық саласындағы өзекті әлемдік мәселелерді шешудегі мемлекеттің нақты үлесін одан әрі өсіруге мүмкіндік береді.

Кез-келген мемлекет үшін халықаралық қатынастардағы ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесі мемлекеттің сыртқы саяси бағытын өндіру кезіндегі стратегиялық басымдықтардың бірі болып табылады. Осыған байланысты, ҚР жаңа сыртқы саяси Концепциясында мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігін, қорғаныс қабілетін, егемендігін және территориялық тұтастылығын барынша қамтамасыз ету негізгі мақсаттар ретінде белгіленген.

Қазақстан өзін халықаралық қауіпсіздіктің толық қамтылатын жүйесінің ажыратылмайтын бөлігі ретінде ғана санап қоймайды, сондай-ақ бұл жүйенің шеңберінде, егеменді мемлекет ретінде саяси, экономикалық, әлеуметтік және басқа қажеттіліктер жиынтығын басқа мемлекеттерге зарарын тигізбей іске асыруға міндетті.

Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің және аймақта бейбітшілікті сақтаудың маңызды мәселелердің бірі ішкі заңнамалық негізді, халықаралық қауіпсіздік саласындағы жағдайды реттеуге міндетті халықаралық келісімдерді құрайтын тиісті құқықтық негіздің жасалуы болып табылады [3].

Қазақстан аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті күшейту міндеті шеңберінде мынадай басымдықтарды белгілейді:

- әлемнің барлық елдерімен және олардың бірлестіктерімен достық қатынастарды дамытады;

- БҰҰ Жарғысының мақсаттары мен принциптерін қолдайды және құқықтың ұлықтылық принципінің мемлекеттер арасындағы саяси диалог пен ынтымақтастық үшін негіз болатын маңыздылығын мойындайды;

- қазіргі кездегі халықаралық мойындалған сөйлесу үлгілері шеңберінде аймақтық және халықаралық қақтығыстарды шешуді жақтайды. Қазақстанның позициясы мемлекеттің егемендігі мен территориялық тұтастығын олардың халықаралық мойындалған шекараларында сақтау туралы, дағдарыстарды реттеу бойынша құжаттарда, ең алдымен БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің резолюциясында көрсетілген жағдайларды орындау негізінде даулы мәселелерді бейбіт шешу жолдарын іздестіру туралы БҰҰ негізгі принциптеріне негізделеді;

- ядролық қарусыз және жаппай қырып-жою қаруының басқа түрлері жоқ әлемге жету үшін күш салады, таралмау тәртібін күшейту, мұндай қару түрлеріне толықтай тыйым салу және жою, сондай-ақ әлемнің әр түрлі аймақтарында ядролық қарудан еркін аймақтарды құру мақсатында көпжақты механизмдерді дамытуға қатысады;

- жаппай қару шығаруға, қару-жарақтардың жаңа түрлерін жасау мен күшейтуге, соның ішінде ғарышта да дәйекті түрде қарсы шығады;

- қарудың заңсыз айналымына қарсы тұру бойынша халықаралық күшті қолдайды;

- басқа мемлекеттермен бірігіп екіжақты және көпжақты негізде лаңкестік, экстремизм, есірткі заттарының, есуастандырғыш заттардың заңсыз айналымы, адам саудасы және заңсыз миграция, ұйымдасқан қылмыс және жемқорлыққа қарсы тұру бойынша батыл шаралар қолданады [4].

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігінің бірінші күндерінен бастап интеграциялық процестердің қатысушысы ретінде ғана шығып қоймайды, ол аймақ шеңберіндегі көпжақты мемлекетаралық ынтымақтастықтың қолайлы нұсқалары арқылы қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету мақсатында мемлекеттердің бірігуінің негізгі бастамашысы болып табылады.

Қазақстанның талап етілген бастамаларының бірі 1992 жылы қазанда БҰҰ Бас Ассамблеясының 47-ші сессиясында Назарбаев Н.Ә. ұсынған, біздің мемлекеттің сыртқы саяси басымдықтары жүйесінде маңызды орын алатын Азиядағы өзара әрекет және сенім шаралары бойынша кеңестерін құру туралы ұсыныс болды. Бүгінгі күні Азиядағы өзара әрекет және сенім шаралары бойынша кеңестері Азиядағы бейбітшілікті, қауіпсіздікті және тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған ынтымақтастықты күшейту бойынша әйгілі

халықаралық форум болып табылады. Кеңес – бұл Азия және бүкіл әлемдегі бейбітшілік, қауіпсіздік және тұрақтылықтың арасындағы тікелей байланыстың барын түсінуге негізделген форум. Азиядағы өзара әрекет және сенім шаралары бойынша кеңестері Азияның 90%-ға жуық территориясы мен халқын қамтитын 29 мүше мемлекеттерді құрайды [5, 76 б.].

Қазақстан саяси және гуманитарлық салалардағы өзінің халықаралық міндеттемелерін жүйелі орындау мәселелерінде ашықтығын және барлық мәселелер бойынша диалогқа дайын принципті позициясын ұстанады. Бұған дәлел Республиканың ЕҚЫҰ-ға төрағалығы болды.

Қазақстан Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымын басқарудағы ТМД және Орталық Азияның бірінші мемлекеті болды. Қазақстанның басты жетістігі бұл уақытқа дейін 11 жыл өткізілмеген мүше мемлекет басшыларының Саммитін өткізу болды. Онда қабылданған Астана декларациясы Қазақстанның ХХІ ғасырдағы халықаралық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жүйелі саясатына қосқан үлесін көрсетеді.

Қазақстанның ЕҚЫҰ-ға төрағалығын және Астана Саммитінің нәтижесін тұтас зерттей отырып, Қазақстан бұл халықаралық ұйымның басшылығында болып өзінің басымдықтарын толықтай жүзеге асырды деуге болады. Президент Назарбаев Н.Ә. ЕҚЫҰ реформалау бағдарламасын, оның Еуразиядағы басқа қауіпсіздік құрылымдарымен күш біріктіруін ұсынды. Сонымен қатар ол үлкен Еуразиялық континенттегі қауіпсіздіктің және ынтымақтастықтың өзекті мәселелерін талқылау және қарастыруға мүмкіндік беретін екі құрылымның тұрақты диалог алаңы болу мүмкіндігі бар «ЕҚЫҰ – Азиядағы өзара әрекет және сенім шаралары бойынша кеңестері Форумын» құруға шақырды [6, 12 б.].

Орта Азиядағы қауіпсіздік пен тұрақтылықты күшейту мәнмәтінінде Қазақстан Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы (ШЫҰ) сияқты аймақтық интеграция құрылымдарының қызметін жасау мен күшейтуге белсенді қатысады. ШЫҰ салыстырмалы жас қарқынды дамушы құрылым бола отырып, Орталық Азияда жаңа геосаяси кескін үйлесімін жасауға қабілетті. Қазақстанның бұл ұйымға қатысуының өзектілігі және тәжірибелік маңызы бірқатар маңызды жағдайлармен, бірінші ретте ҚР саяси тұрақтылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етумен анықталады. ШЫҰ-мен ынтымақтастық жасау өмірдің әр түрлі салаларындағы аймақтық қарым-қатынастың маңызды құралы бола отырып, ядролық қаруды таратпау және территориялық мәселелерді бейбіт жолмен реттеу, аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті күшейтуге жағдай жасайды.

2010 – 2011 жылдары Қазақстанның ШЫҰ – ға төрағалығы шеңберінде ұйымның маңызды басымдығы аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті күшейту болды. Осыған орай, ұйымның ең алдымен жарғылық мақсаттар мен міндеттерді күш әдістері және амалдарымен емес, бейбіт жолмен жүзеге асыруға бағытталғаны ескерілді. ШЫҰ көптеген жергілікті және аймақтық «ыстық нүктелерге», сондай-ақ лаңкестікпен, бөлінімпаздықпен және экстремизммен күрес мәселелеріне белсенді назар аударуға мәжбүр. Қазақстанның төрағалық мерзімінде «Бейбітшіл тапсырма – 2010» атты

лаңкестікке қарсы әскери сабақтар өтті, қауіпсіздік Кеңестері хатшыларының, сыртқы істер министрлерінің, ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің қорғаныс және ішкі істерінің кеңесі өтті [7, 48 б.].

Қазіргі кезеңдегі аймақтық қауіпсіздік және тұрақтылықты қамтамасыз ету Қазақстан үшін ғана емес, сонымен қатар бүкіл әлемдік қауымдастық үшін ең өзекті міндет болып табылады. Қазақстан Республикасы аймақтағы тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге, халықаралық құқық негізінде жаңа шақырулар мен қауіптерге қарсы тұруға және пайда болатын қауіптерді ерте ескерту және алдын алудың, олардың негізінде жатқан басты себептерінің міндеттерін шешуге мүмкіндік беретін жағдайларды жасауды дәйекті түрде қолдайды.

Республиканың қауіпсіздігін күшейтудің маңызды аспектісі Қазақстанның Солтүстік-атлантикалық Альянсымен ынтымақтастығы болып табылады. 1992 жылы Қазақстан Солтүстік-атлантикалық ынтымақтастық Кеңесіне (САЫК, бүгінде – ЕАСК) қосылды. Қазақстанның ЕАСК (Еуроатлантикалық серіктестік кеңесі) бағыты бойынша ынтымақтастығы диалог, серіктестік және ынтымақтастық бойынша Жоспар негізінде сәтті жүзеге асатын. 1994 жылы мамырда Қазақстан «Бейбітшілік үшін серіктестік» атты нобайлы құжатқа қол қойды. Бұдан кейін 1996 жылы шілдеде САКҰ-ның штаб-пәтері Брюссельде Қазақстан мен САКҰ арасында екі келісімге қол қойылды: Қауіпсіздік туралы келісім және Қарулы күштер мәртебесі туралы келісім. Бұл құжаттар Қазақстан және САКҰ-ның серіктес қатынастарының алдағы дамуы үшін құқықтық базаны жасады.

Қазақстанның «Бейбітшілік үшін серіктестік» бағдарламасына қатысуының тәртібі мен деңгейі халықаралық және ұлттық қауіпсіздік мүдделерімен, бар қажеттілік пен бар мүмкіндіктермен анықталады. Қазақстан Республикасының САКҰ-мен «Бейбітшілік үшін серіктестік» бағдарламасы бойынша әскери-саяси ынтымақтастығы саяси саладағы мынадай бағыттар бойынша жүзеге асады: аймақтағы жағдайдың тұрақтылығы жөніндегі мәселелерді талқылауға қатысу; қарулануды бақылау және қарусыздану бойынша пікір алмасу; САКҰ-ның тиісті іс-шараларына қатысу; САКҰ-ға мүше мемлекеттер мен «Бейбітшілік үшін серіктестік» бағдарламасы бойынша серіктес мемлекеттерді Қазақстанның әр түрлі сыртқы саяси мәселелер, аймақтық қауіпсіздік мәселелері бойынша ұстанымы жөнінде ақпарат беру. Қазақстан САКҰ-мен ең алдымен кадр дайындау, бітімгершілік, ғылыми-техникалық ынтымақтастық саласында диалогты нығайтуды өзінің еуразия кеңістігіндегі қауіпсіздікті күшейтуге үлесі ретінде қарастырады [8].

Қазақстанның таратпау тәртібін күшейту бойынша бірінші қадамы 20 жылдан аса уақыт бұрынғы 1991 жылы Семей ядролық полигонының жабылуы болды. Осы жылы Қазақстан Алматыдағы кездесуде Ресей, Украина және Беларусьпен бірге ядролық қару жөніндегі бірлескен шаралар туралы Келісімге қол қойды. 1992 жылы мамырда стратегиялық шабуылды қарулануды шектеу туралы Келісіміне Лиссабон хаттамасына қол қойып, 1994 жылы ядролық қаруды таратпау туралы Келісімге ядролық емес

мемлекет ретінде қосылғаннан кейін Қазақстан бес ядролық державадан қауіпсіздік кепілін алды.

Бүгінгі күні Қазақстан қаруланудың барлық түрлерін таратпау, бақылау және қысқартудың негізгі принциптерін тұрақты қолдайды және қарусыздану мен халықаралық қауіпсіздік саласындағы барлық негізгі келісімдердің толық құқықты қатысушысы болып табылады.

ҚР Президенті Назарбаев Н.Ә. 2012 жылы наурызда Гаагада ядролық қауіпсіздік бойынша Саммитте сөйлеген сөзінде Қазақстан жаһандық ядролық қауіпсіздікті күшейту үшін дәйекті түрде жақтайтынын және ядролық қауіпсіздіктің жалғыз кепілі болып табылатын толық және жаппай ядролық қарусыздану идеясын қолдайтынын тағы да атап өтті [9].

Жаһанданудың қазіргі жағдайларында халықаралық қауымдастықтың басқа мүшелері сияқты, Қазақстан жаңа шақырулар мен трансшекаралық сипаттағы қауіптерге тез әсер етуге бағытталған сыртқы саясатты жүргізуді жалғастырғаны жөн.

Қазақстан үшін бейбітшіл сыртқы саясаттың лайықты үлгісі ретінде БҰҰ Жарғысына сәйкес өзінің халықаралық міндеттемелерін орындаудың принциптерін одан әрі де ұстану маңызды. Бұл мемлекеттің ілгерілемелі дамуына мықты негіз болады және Қазақстанға өзекті халықаралық мәселелерді шешуге белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Бұдан басқа халықаралық ұйымдардың басқарушы орындарына, ең алдымен БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіне сайлануға қол жеткізу керек.

Бұған байланысты ҚР сыртқы саясатының Концепциясында көрсетілгендей, Қазақстанның жүйелі және өлшенген сыртқы саяси бағыты мемлекет дамуының жаңа кезеңінде прагматизммен және сыртқы саясат басымдықтарын жоспарлау және жүзеге асыру, мемлекеттің ұлттық мүдделерін қамтамасыз ететін идеялар мен бастамаларды ұсыну кезінде озу жұмысымен ерекшеленуі аса маңызды.

Әдебиеттер

1 Стратегия «Қазақстана – 2050». Новый политический курс состоявшегося государства. - Астана, 2012.

2 Концепция внешней политики Республики Казахстан на 2014 – 2020 годы. - Астана, 2014. - С. 2.

3 Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 г. №527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан», 2012. - Астана, 2012.

4 Арыстанбекова А.Х. Преимственность внешнеполитического курса // Казахстанская правда. - 2014. - №31 (27652).

5 Казахстан в международном сообществе. Министерство иностранных дел Республики Казахстан / под об.ред. Казыханов Е.Х. - Алматы: Дайк-Пресс, 2012. - С. 76.

6 Материалы круглого стола «Концепция внешней политики Республики Казахстан на 2014-2020 годы и задачи по ее реализации». – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2014. – С. 12-13.

7 Yermekbayev N. SCO: Kazakhstan role in regional activity. Collection for Committee for International affairs. Defense and Security of the Senate of the Republic of Kazakhstan. - Astana, 2008. – P.48.

8 Байзакова К.Е. Сотрудничество Республики Казахстан со структурами Европейской безопасности. - Алматы: КИСИ, 2005.

9 Выступление Президента РК Назарбаева Н.А. на пленарном заседании Саммита по ядерной безопасности в Гааге. – Гаага, 2014: Режим доступа URL: www.akorda.kz - (дата обращения 18.01.2015).

Рахманова Г.Б.,

к.и.н., доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
omine08@mail.ru

Сейдикенова А.А.,

магистрант 2 курса, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
aiko-10.03.91@mail.ru, Алматы, Казахстан

Вклад Казахстана в обеспечение международной безопасности

В статье отмечено, что обеспечение региональной безопасности и стабильности на нынешнем этапе является наиболее актуальной задачей не только для Казахстана, но и всего мирового сообщества. Председательство Республики Казахстан в ОБСЕ, ШОС, ОДКБ, Организации Исламского сотрудничества подтвердило, что страна является сильным в экономическом отношении партнером. Автором сделана попытка раскрыть основные приоритеты Казахстана в сфере международной безопасности и роль глобальных и региональных международных организаций.

Rakhmanova G.,

Candidate of historical sciences, Associate Professor, Chair of International Relations, Kazakh University of International Relations & World Languages,
omine08@mail.ru

Seydikenova A.,

Undergraduate student 2nd course, Chair of International Relations, Kazakh University of International Relations & World Languages, aiko-10.03.91@mail.ru,
Almaty, Kazakhstan

Kazakhstan's contribution to international security

The article pointed out that regional security and stability at this stage is the most urgent task not only for Kazakhstan, but also the entire world community. Chairmanship of the Republic of Kazakhstan to the OSCE, SCO, CSTO, the Organization of Islamic Cooperation has confirmed that the country is economically strong partner. The author made an attempt to reveal the main priorities of Kazakhstan in the field of international security and the role of global and regional international organizations.

УДК 3.32.327

Алиев А.К.,

Undergraduate student 1st course, Specialty “Regional Studies”, Kazakh University of International Relations & World Languages, Almaty, Kazakhstan,

MODERN PROBLEMS OF ETHNO CONFESSIONAL ORGANIZATIONS IN THE MIDDLE EAST

The analysis of the factors contributing to this state of affairs, the main of which is reduced to at ethno confessional diversity of the Arab part of the region of the Middle East, historically and expressed, in particular, in the abundance of communities professing original endemic religion and consider themselves on this basis, a distinct ethnic group, despite the fact that many of the signs makes them dominant Arab population. Spectrum of ethno-political forces acting on the regional arena and the Middle East is exceptionally broad and may have serious effects on the international political climate in the region and the stability of the political space of individual states, situated on its territory.

Keywords: ethno confessional, abundance, interaction, ethnic, Diasporas

Politics of the Arab East and the State of Israel against ethnic minorities and diasporas ethno-confessions "considered e ethno-status systems of the Arab countries and the State of Israel, as well as mechanisms of their formation under the influence, as national policy, and historical traditions of ethnic interaction. In addition, this chapter defines the boundaries of the impact of state institutions in the Middle East on the socio-political activity of ethnic minorities and diasporas ethno-confessional operating in their territories. Ethno-confessional and Diaspora: the experience of the Arab countries' analyzes and summarizes the experience of ethno-political systems and models of national policy, the Arab countries that are significantly different liberal, at least in comparison with the Iranian and Turkish counterparts. Leaders of Arab countries recognize the ethnic minorities and Diasporas ethno confessional right to develop their specific culture and traditional social institutions to minimize their interference in the affairs of ethnic and religious communities [1, p.22].

The analysis of the factors contributing to this state of affairs, the main of which is reduced to at ethno confessional diversity of the Arab part of the region of the Middle East, historically and expressed, in particular, in the abundance of communities professing original endemic religion and consider themselves on this basis, a distinct ethnic group, despite the fact that many of the signs makes them dominant Arab population. The fact that these community co-exist in the same area for many centuries also promotes constructive cooperation honey them and a major part of the population, because it is, [2, p.321] so to speak, during this long period of history itself developed mechanisms of their interaction. As an example, was analyzed in detail the situation in the Arab Republic of Egypt, which is home to the Coptic minority, different from the dominant Arab population both in language and

in religion. But despite significant progress, the latent conflict situation still exists and it is connected primarily with the fact that the Egyptian government is not willing to accept the end of equality between Christians and Muslims. And even in some of the Egyptian Constitution and the laws of this country there are provisions in part at the legislative level to justify discrimination Copts. However, between Copts and Arabs always existed a constructive dialogue, still serve as the key sustainable development of Egypt in the future, despite the fact that on the one hand, the Coptic community has a wide range of opportunities for its cultural development, having quite an extensive network of relevant institutions, but On the other hand, there is some discrimination in the political sphere, which is riddled with Muslim stereotypes, reject the idea of subordination of Muslims infidels. The main contradiction is that in Egyptian society, Islam limits that allowed [3, p.67] secular laws, thus creating a situation of duality, fraught with political instability and the development of contradictions on ethnic and religious grounds.

Another illustrative example is the treatment of ethnic minorities and diasporas ethno confessional in Syria and Lebanon. The largest Diaspora in these countries is the Armenians diasporas, optimally integrated into the host society in these countries and at the same time preserving their original culture and ethnic identity. Politics Israeli leadership against ethnic minorities and diasporas "reveals the problem of relations of Jewish citizens and representatives of national minorities, especially the Arabs, is one of the most pressing problems of the state of Israel today. Noted the uniqueness of the constitutional system in Israel, which is characterized by the lack of a unified written constitution as the fundamental law of the state, which, inter alia, regulate relations between the state and national minorities. The main challenges are constantly faced the Arabs in Israel. One of the most important - is the housing problem, because the government refuses sufficient [4, p.89] to finance the infrastructure of the existing Arab settlements or build new, unemployment, the problem of education and many others. In fact, the rights of citizens in Israel are different for different categories of the population, respectively, stated the existing, in the country of citizenship of different types of system.

The main arena of political expression of the Arabs, are the local authorities - rural and urban councils, while the central government institutions and influential non-governmental organizations under the control of Jews. The country's leadership has long exercised an unbalanced approach to national minorities, and the main purpose is to split demographically growing Arab community. So, for example, friends or Bedouins, who are ethnically Arabs qualified official agencies independent national Israel. The tension in the relationship between the two main ethnic groups in Israel sometimes contributing to a sharp aggravation the political situation in the country [5, p.200]. In general, the policy of the Israeli leadership with respect to the non-Jewish population of the country is subject to the decision of the two main strategic objectives. First, maintaining the dominance of the Jewish community and the Jewish character of the Israeli state, and secondly - to offset the negative effects of the actual social and legal inequality of citizens in the national religion. Thus, the non-Jewish communities are provided with ample opportunities

of independent cultural development and internal self-government. Some of the Arabs living in Israel, the state granted certain privileges. This category could be considered Druze, Circassia's living in Israel today, they have always played a fairly significant role, and Israel supports their desire to preserve their culture, they, in turn, in spite of the discrimination at the household level, quite peacefully coexist as Jews, so and with the Arabs, and generally very loyal to the supreme power. Is significant enough Russian community, elements of discrimination can be traced mainly only at the household level, and the citizens themselves do not experience any harassment from the government [4, p.124].

In general, the Israeli government has a number of very promising opportunities for radical improvement of the situation, but here it is necessary to conduct a distinct boundary between the rigid opposition of anti-state activities of Islamic and other radical organizations and ensuring equal rights and opportunities for citizens - members of national minorities who are loyal to Israel [1, p.99]. Spectrum of ethno-political forces acting on the regional arena and the Middle East, is exceptionally broad and may have serious effects on the international political climate in the region and the stability of the political space of individual states, situated on its territory. Mosaics ethno confession composition of the population of Middle Eastern states determined the many trends of development, many of which are still preserved, having survived the collapse of the Ottoman Empire, the Islamic revolution in Iran and a number of other social and political upheavals. The abundance of ethnic minorities, diasporas, ethno confession separated ethnic groups and sublet formations, as well as very weak consolidation of the dominant ethnic groups has led to the Middle Eastern social organism has developed a number of specific protective mechanisms to avoid in a multicultural scale conflicts that could lead to "war of all against all" and jeopardize the very existence of the Middle Eastern countries [4, p.190].

These mechanisms, which are, apparently, one of the unique characteristics of the society of the Middle East, or, if you will, the civilization of the Middle East, stabilize society and create conditions to minimize opportunities to move the existing contradictions and latent ethno-religious conflicts in the form of an update. One such mechanism is stable ethno- status system evolved over several centuries and provides for every ethnic and religious group own functional niche in society, largely determines the occupation of its representatives, the level of material wealth, social status, defined by the presence in prestigious areas employment, representation in government, etc [3, p.99]. On the one hand, this situation makes it difficult, it would seem, social mobility, but on the other - to stabilize the position of the ethnic community, guarantees, shall we say, the minimum conditions necessary for the preservation of and reproduction of ethnic culture and identity. Stabilizing moment, apparently, is that taking a stable niche in society, which, as a rule, nobody attempts; ethnic group feels threat to its existence, which reduces the number of preconditions for the emergence of the situation of ethnic tensions [5, p.44].

Note also that one way or another, ethnic group occupied a niche is not absolute, an insurmountable obstacle in the way of human-to-career and material

well-being, especially that any ethnic group is stratified and its representatives hold, as a rule, several niches, including prestigious. Example confirming the validity of this thesis can serve as Copts, are an ethnic minority in Egypt and occupy leading positions at the same time, as in a number of sectors of the economy and in the political sphere [2, p.124].

Thus, the form of inter-ethnic communication in the relationship between ethnic minorities, diasporas, ethno-confessional and dominant ethnic communities in the countries of the Middle East can be characterized as segregation related to the ongoing process of ethno-political parties cautious policy of the individual, which in the state (national) level switches in symbiotic integration, in which there is no question of equality, but there defined the relationship, minimizing the possibility of open and large-scale conflicts. It should also be noted that such a system of inter-ethnic communication has the capability of self-regulation, which is achieved, in our view, due to its relative simplicity-output of a particular ethnic group beyond its functional niche and increase its status cause a violent reaction from the other members of ethno-political process aimed at the suppression of "troublemakers" and restore the balance of power in the ethno-political sphere. This development helps, among other things, to a large extent neutralize the impact on the regional political processes of extra-regional actors - Western countries, international organizations and multinational corporations seeking to strengthen its influence in the Middle East by supporting any low-status ethnic groups becoming social support penetration of their influence in the region and receives an opportunity to improve one way or another their status in ethno-social stratification, an example of which, again, can be read Copts [2, p.58].

Another mechanism to preserve the ethno-political stability of the Middle East are the traditional social institutions and relationships cultivated non-dominant ethnic groups, and are designed to ensure their cultural First, the presence of traditional institutions based on clan and / or local identity, allows normal operation mode of ethnic segregation, due to the fact that the traditional elite, being inherently "inflexible" not seeking to innovate, can, if necessary, to successfully resist assimilations aspirations of a state that is achieved at times due to direct refusal to comply with the requirements of various center [2, p.54].

Second, successful functioning of traditional institutions contributes to the stabilization of functional non-dominant ethnic niches, because traditional structures and promote conservative, as it seems, the reproduction of the skills of representatives of various ethnic groups, as well as the formation of ethnic elite draws its resources from a particular sphere of activity. Third, the traditional social institutions and relationships provide the conditions for the functioning of specific protective mechanisms ethnic culture conducive to overcoming a variety of threats to identity of its representatives and its very existence as an independent social organism. Fourth, the fact of the non-title (non-dominant) ethnic groups of traditional social institutions determines the impossibility of their long-term consolidation in opposition to the center, because strengthening traditional institutions leads to increased ambitions of traditional leaders and strengthen the contradictions between them, favorable central government [2, p.88].

References

1 Kamrakov A. Ethnic minorities in the ethno-political processes in Iran: History and Modernity // Bulletin of the Nizhny Novgorod University. – 2006. – № 2. – P. 23.

2 Kamrakov A. The role of ethnic minorities, ethno-confessional, diasporas and separated peoples in the political processes of the Middle East. - Nizhny Novgorod, 2007. - 10 p.

3 Kamrakov A. Specificity ethno-confessional development in the Middle East: the case of Israeli Druze // Journal of International Studies. - 2006. – № 3. – P.2.

4 Kamrakov A. The main trends in the development of ethnic minorities and ethno-confessional case of Arab countries // Journal of International Studies. – 2007. - № 2. – P. 3.

5 Kamrakov A. Ethno-political system in Turkey: the main stages of the evolution // Actual problems of the study of modern Turkey. - Nizhny Novgorod, 2007 - P. 6.

Алиев А.К.,

Магистрант, 1 курс специальность “Регионоведение”,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Современные проблемы этноконфессиональных объединений на Ближнем Востоке

Приводится анализ факторов, основной из которых сводится к крайне этно-конфессиональной пестроте арабской части региона Ближнего и Среднего Востока. Этно-конфессиональной пестроте сложившуюся исторически и выражающуюся, в частности, в обилии общностей, исповедующих оригинальную эндемичную религию и считающих себя на этом основании отдельной этнической группой, несмотря на то, что многие признаки роднят их с доминирующим арабским населением. Спектр этнополитических сил, действующих на региональной арене Ближнего и Среднего Востока, исключительно широк и способен оказывать серьезное воздействие как на международно-политический климат в регионе, так и на стабильность политического пространства отдельных государств, расположенных на его территории.

Алиев А.К.,

1-інші курс, «Аймақтану» кафедрасының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Таяу Шығыста этноконфессионал бірлестіктердің қазіргі мәселелері

Таяу және Орталық Шығыс араб елдерінің аймағында әр түрлі этно-конфессионалды факторларды атап кетуге болады. Әр түрлі этно-конфессионалды топтар араб тұрғындарымен ұқсастығы, діни жағынан болса

да, өздерің жеке этникалық топ деп санайды. Таяу және Орталық Шығыс араб елдерінің аймағындағы ықпал ететін этносаияси күштер халықаралық-саияси аренаға, ол шекарада орналасқан жеке мемлекеттердің саияси тұрақтылық кеңістігін үлкен қауіп төндіруде.

УДК 3.32.322

Мусаев А.Д.,
магистрант ФМО, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ПО ПРЕДОТВРАЩЕНИЮ РЕЛИГИОЗНОГО ЭКСТРЕМИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

В данной статье автор рассматривает проблему государственной политики по предотвращению религиозного экстремизма в Казахстане. После распада Советского Союза в Казахстане, как и во всей постсоветской Центральной Азии, ставшей новым регионом с независимыми государствами, стало наблюдаться то, что получило название «исламского возрождения». Автор с новыми позициями подходит к таким вопросам как особенности современного ислама, религиозной государственной политики, проблемы религиозных политических партии, вопросы религиозного экстремизма.

Ключевые слова: глобальное информационное общество, ислам, политика невмешательства, религиозный экстремизм, религиозные политические партии

Современная эпоха - эпоха становления глобального информационного общества, характеризующаяся столкновением с устоями индустриального и традиционного общества. Это столкновение происходит во всех областях общественной жизни, в том числе и в духовной жизни.

После распада Советского Союза в **Казахстане**, как и во всей постсоветской **Центральной Азии**, ставшей новым регионом с независимыми государствами, стало наблюдаться то, что получило название «**исламского возрождения**»: рост количества верующих среди «**этнических мусульман**» и тех наций и народностей, для которых ислам не был традиционной религией, резкий рост количества мечетей и всей инфраструктуры ислама (образовательные и просветительские учреждения и т.д.), также расширение информационно-пропагандистских возможностей исламских организаций и ассоциаций.

Коренное население Казахстана исповедует ислам начиная с X в., после образования на территории республики Империи Караханидов. В современном Казахстане специфика действия исламского фактора заключается в том, что длительное время религиозные деятели

преследовались, и многие традиции казахов были просто утрачены. Крушение коммунистической системы повлекло за собой уход советской идеологии, и, как следствие, был образован духовный вакуум. Всплеск интереса к исламу был обусловлен желанием общества заполнить его. На фоне возрождения традиционного ислама в Казахстане стала наблюдаться и другая тенденция, которая может дестабилизировать социально-политическую обстановку, — распространение радикальных и фундаменталистских течений ислама, принявших на сегодня форму **религиозного экстремизма**. Это явление окутало сеть своего течения весь Ближний Восток, постепенно перекинулось в Закавказье и активно проникает в страны Центральной Азии.

Многие ученые, исследуя современные особенности ислама в Казахстане, часто используют понятие «исламское возрождение». Это представляется, скорее, данью традиционным установкам, чем реальной действительностью. На современном этапе мы сталкиваемся с совершенно новыми явлениями и процессами в сфере жизнедеятельности исламской общины. Речь, скорее, идет о новом этапе исламской волны, который приобретает различные формы. В этой связи особо актуальной для Казахстана становится проблема религиозного экстремизма и терроризма. В целях регулирования сложившейся ситуации государство предпринимает ряд мер по предотвращению возможных угроз на религиозной почве, в отношении активизации различных религиозных радикальных движений и течений.

В законном порядке деятельность религиозных объединений регламентируется Конституцией Республики Казахстан, Гражданским кодексом и Законом «О свободе вероисповедания и религиозных объединениях», принятого 15 января 1992 г. еще Верховным Советом (внесены изменения в соответствии с Указами Президента РК от 05.10.95 г. №2488; от 05.10.95 г. №2489; Законом РК от 07.07.97 г. №154-1).

Государство пытается официально придерживаться политики невмешательства в религиозную сферу, регулировать этот процесс принятием разного рода законов, в основном осуждением антиконституционных действий тех или иных религиозных объединений. Так, в 1993 г. в соответствии с указаниями Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева в Конституцию было внесено положение о запрете на деятельность религиозных и общественных объединений, «провозглашающих или на практике реализующих... религиозную нетерпимость» (ст. 55). Это положение позднее было воспроизведено и в Конституции 1995 г. (ст. 5.3), правда, в новом варианте: «религиозная нетерпимость» была заменена более «широкой» формулировкой о «разжигании религиозной розни». Кроме того, в 1995 г. в Конституции появилась статья 20.3, запрещающая «пропаганду или агитацию... религиозного... превосходства». В расследовании ряда государственных преступлений те или иные действия осуждались по ст. 164: «Возбуждения социальной, национальной, родовой, расовой или религиозной вражды»; ст. 168 – «Насильственный захват власти или насильственное удержание власти»; ст. 170: «Призывы к насильственному свержению или

изменению конституционного строя либо насильственному нарушению территории Республики Казахстан» [1].

Ужесточение государственной политики в отношении религиозного экстремизма и сепаратизма началось с 1994 г., когда в новый Гражданский кодекс были внесены положения об обязательном согласовании с государственными органами кандидатур руководителей религиозных объединений, назначаемых в Казахстан зарубежными религиозными центрами, и об обязательной аккредитации миссионеров, не являющихся гражданами Казахстана, и «духовных учебных религиозных объединений и заведений» в местных органах власти (ст. 109). Позднее положение о согласовании с государственными органами вопросов деятельности иностранных религиозных объединений и назначения иностранными религиозными центрами руководителей религиозных объединений было закреплено в Конституции Казахстана 1995 г. (ст. 5.5) [2]. Но особо сильно усиление контроля над религиозными процессами и религиозным образованием, в частности, началось после известных событий в Ташкенте, когда, по мнению официальных властей, имели место попытки покушения на И.Каримова. После этих событий принятые меры, в свою очередь, имели определенные результаты. Например, только за 1999 г. было возбуждено 5 уголовных дел в отношении 14 духовных лиц за совершение ими различных преступлений. Недопущение радикализации религиозного сознания казахстанских граждан Президент Казахстана Н.А.Назарбаев назвал стратегическим направлением государства [3]. Так, 10 февраля 2000 г. был принят Указ Президента РК «О мерах по предупреждению и пересечению проявлений терроризма и экстремизма».

В целях регулирования этой ситуации на разных этапах предпринимались действия по усилению контроля государства в религиозной сфере, которые в основном зачислялись неудачно. Так, в конце 1998 г. Министерством информации, культуры и общественного согласия была предпринята попытка в урегулировании религиозной ситуации в республике. Этим ведомством был подготовлен проект Закона «О свободе вероисповедания и религиозных объединениях», в котором предусматривались усиления контроля государства в сфере религии и правовые ограничения для последователей «нетрадиционных» конфессий. В 2002-2003 гг. государством также предпринимались меры по внесению изменения Закона «О свободе вероисповедания и религиозных объединениях». Этот законопроект назывался «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам свободы вероисповедания и деятельности религиозных объединений». Однако эти предпринятые инициативы государства были отозваны на доработку в связи с тем, что, по утверждению представителей религиозных меньшинств, они противоречили международным стандартам.

Другими инициативами государства по укреплению национальной безопасности стали разработка и принятие законов «О противодействии экстремистской деятельности» и «О внесении изменений и дополнений в

некоторые законодательные акты РК по вопросам противодействия экстремистской деятельности» [4].

В этих законопроектах в числе принципиальных новшеств в части осуществления профилактических мер в области противодействия экстремистской деятельности является установление возможности признания иностранной или международной организации, осуществляющей данную деятельность на территории других государств, экстремистской. Полномочиями по признанию ее таковой наделяется суд города Астаны. Так, в октябре 2004 г. по иску Генеральной Прокуратуры РК на территории Казахстана следующие четыре международные организации были признаны террористическими:

- Аль-Каида;
- Исламская партия Восточного Туркестана;
- Курдский народный конгресс;
- Исламское движение Узбекистана.

Затем, в марте 2005 г., в соответствии со ст. 21 Закона «О борьбе с терроризмом» Верховный суд полностью удовлетворил другое заявление Генеральной прокуратуры о признании террористическими еще семи международных организаций:

- Асабат аль-ансар;
- Братья-мусульмане;
- Талибан;
- Боз гурд;
- Жамаат моджахедов Центральной Азии;
- Лашкар-и-Тайба;
- Общество социальных реформ.

Чуть позднее в этом же месяце и религиозно-политическая партия «Хизб-ут Тахрир» согласно Закону РК «О противодействии экстремизму» была признана экстремистской и ее деятельность на территории Казахстана была объявлена вне закона. Также террористической признана организация «Жамаат моджахедов Центральной Азии», совершившая серию терактов в Ташкенте в 2004 г. [5].

Принимая во внимание факт, что корни религиозного экстремизма исходят извне, был ужесточен контроль за обучением казахстанцев в духовных учреждениях за рубежом. Президент Н.Назарбаев распорядился вернуть на родину молодых людей, которые попали за рубеж не по государственным каналам, а за счет частных фирм или по собственной инициативе [6].

В 2000 г. официальный представитель Министерства образования объявил, что Министерство иностранных дел «отзовет» всех казахстанских студентов, обучающихся в религиозных образовательных учреждениях за пределами страны. По мнению некоторых наблюдателей, этот шаг властей был направлен, прежде всего, на недопущение прививания радикальных убеждений молодым мусульманам, получающим образование за границей у агрессивно настроенного мусульманского духовенства. Вице-премьер

И. Тасмаганбетов по этому поводу выразил свою обеспокоенность на страницах официальной центральной газеты [7]. Постановлением Правительства РК от 20 февраля 2001 г. № 259 «О некоторых вопросах международного сотрудничества в области образования» была образована соответствующая Межведомственная комиссия, которая наделена полномочиями принимать решения по спорным вопросам обучения граждан РК за рубежом и иностранных граждан в учебных заведениях РК.

В Казахстане нет политических партий или организаций, выступающих за внедрение исламских социально-политических установлений в жизнь общества и построений теократического государства [8]. Государство запрещает создание религиозных партий. В «Законе об общественных объединениях» и «Законе о политических партиях» записано, что не допускается деятельность партий на религиозной основе. Примечательно, что существующие светские политические партии, в том числе и этноориентированные, не обращаются к исламу в своей идеологии. Не случайно, к примеру, что на съезде мусульман-активистов Советского Союза в городе Астрахань в 1990 г. по созданию Исламской партии возрождения не было представителей от Казахстана.

Но, не смотря на все это по сравнению с 1990-ми годами, в Казахстане в три раза увеличилось число религиозных объединений, почти вдвое выросло количество конфессий. Более того, всевозможные религиозники (как исламские, так неисламские секты и их миссионеры) всеми путями навербовали в свои ряды немало рекрутов, обещая моральные и материальные блага. Под это влияние зачастую попадает молодежь. Под предлогом образовательных проектов, компьютерных курсов, изучения иностранных языков и бесплатной медицины миссионерские организации стран Востока и Запада действуют вполне легально. В результате к 2011 году в Казахстане насчитывалось 4 551 религиозное объединение и их филиалов, представляющих 46 конфессий.

Активному распространению радикальных идеи в Казахстане также способствуют эмиссары клерикальных центров, осуществляющих пропагандистскую деятельность среди населения под прикрытием благотворительно-просветительских организаций. К примеру, в Шымкенте функционируют Казахско-Арабский Университет, Учебный центр «Нурджулар», Филиал Кувейтского благотворительного фонда «Ал-Бабтин», кувейтские фонды «Общество социальных реформ» и «Комитет мусульман Азии». Обосновавшись в Казахстане, иностранные миссионеры активно распространяют экстремистскую идеологию, финансируют строительство мечетей, создают «худжры» и организывают теологическое обучение молодежи, что способствует распространению радикальных идей.

После множества терактов в 2010-2011 годах в Казахстане единственное, что сумели сделать власти, так это внести поправки в Закон «О религиозных организациях», позволившие формально снизить их численность. После поспешно принятого Казахстаном нового Закона «О религиозной деятельности...» в 2011 году прошли регистрацию 3 088 религиозных

объединений и 17 конфессий. Перерегистрацию не прошли 1 463 организации, однако они не прекратили свою деятельность. Но, самое страшное в том, что они размывают основу и так не сформировавшегося национального самосознания, разделяя представителей титульной нации на многочисленные общины исламского и неисламского происхождения. К примеру, кто бы мог раньше подумать о том, что казах пойдет в «мормоны» или «меннониты», которые нетрадиционны не только для Казахстана, но и всего постсоветского пространства [9].

Более того, специалисты констатируют, что именно поощрение ислама постепенно привело к росту терроризма в Казахстане. Однако, в течение продолжительного времени представители власти скептически оценивали вероятность совершения в стране террористических актов. При этом фактически игнорировались предупреждения силовиков о возможной активизации экстремистских и террористических группировок.

В конце 2012 года, после некоторого затишья в террористической активности в Казахстане, представители власти снова сделали ряд громких заявлений, свидетельствующие о возвращении к прежней идее отказа от признания самого факта существования терроризма в Казахстане. Так, советник президента по политическим вопросам Ермухамет Ертусбаев в эфире национального телеканала КТК заявил, что «терроризма в Казахстане нет», а теракты организуются исключительно «криминальными элементами» и являются проявлением «индивидуального террора» [10].

Такого рода заявления, имеющие своей целью успокоение общественности, очевидно, могут лишь незначительно снизить градус внимания общества к проблеме терроризма, но одновременно снижают бдительность граждан и во многом лишают силовые структуры возможности гласно и прозрачно бороться с терроризмом, поскольку она будет идти вразрез с подобными заявлениями.

В условиях попустительства казахстанских властей экстремисты и террористы уже перестали зависеть от иностранных спонсоров, выйдя на самокупаемость. Ради финансовой независимости радикалы стали делить сферы влияния с другими бандитами. Сегодня организованная преступность, экстремизм и терроризм начинают переплетаться, представляя собой взрывоопасную смесь. Особенно активно идет набор новых adeptов в колониях, а затем - в мечетях. Вербовщики уверяют рекрутов в том, что с коррупцией, безработицей и нищетой можно справиться, заменив «неправильное государственное устройство». Хотя первые разносчики таких идей объявились в стране еще 10-15 лет назад, чтобы прощупать почву. Однако, время было упущено и идеологическая обработка казахстанцев продолжается и по сей день.

В качестве рекомендаций по борьбе с религиозным экстремизмом были предложены следующие меры:

- В контексте политики направления социальной активности верующих мусульман в конструктивное русло, как позитивный в целом фактор должно рассматриваться развитие мусульманского сектора гражданского общества –

мусульманских СМИ, НПО, благотворительных организаций, действующих в рамках правового поля и не связанных с экстремистскими течениями и группами. Именно это будет способствовать маргинализации деструктивных течений и их эффективному вытеснению из общественно-политического пространства Казахстана путем отсечения от них потенциальной аудитории.

- Одной из важных задач в данном направлении является противодействие экстремизму в информационной сфере. Современные информационные технологии существенно изменяют образ жизни, образ мышления людей, механизмы функционирования общественных институтов, институтов государственной власти, способны качественно повлиять на вектор развития общества. Стремительно развивающиеся коммуникационные средства активно принимаются на вооружение террористическими и экстремистскими группами. Не говоря уже об экстремистских сайтах разной направленности.

В связи с этим видится необходимым вести активную идеологическую, информационно-пропагандистскую работу в обществе, с помощью средств массовой информации, образовательных учреждений, киберпространства.

- Необходима выработка эффективных подходов к пропагандистской, просвещенческой и разъяснительной работе, которая должна включать идеологическую работу по подрыву идейной базы носителей экстремистской идеологии, а также устранение социально-экономических и политических предпосылок, способствующих распространению экстремизма.

Особая роль в профилактике экстремизма принадлежит законодательству Казахстана, а именно Закону РК «О религиозной деятельности и религиозных объединений», который признает историческую роль ислама ханафитского мазхаба и православного христианства в развитии культуры и духовной жизни народа, уважает другие религии, сочетающиеся с духовным наследием народа Казахстана, признает важность межконфессионального согласия, религиозной толерантности и уважения религиозных убеждений граждан. Согласно Закону, государство отделено от религии и религиозных объединений. Также, законом запрещаются деятельность партий на религиозной основе, создание и деятельность религиозных объединений, цели и действия которых направлены на утверждение в государстве верховенства одной религии, разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанных с насилием или призывами к насилию и иными противоправными действиями.

Подводя итоги, хотелось бы отметить, что проблему возникновения и предотвращения религиозного экстремизма еще ни одно государство не смогло решить до конца. Так и в Казахстане задача противодействия религиозному экстремизму и терроризму под воздействием различных факторов также приобретает долгосрочный характер. Пока еще ни один из внешних факторов не нейтрализован. Более того, деструктивный характер их действий увеличивается.

Таким образом, дальнейшее взаимодействие государства и общества в целом в противодействии этому явлению остается актуальной задачей.

Только совместными усилиями можно добиться устойчивой и толерантной системы развития государственно-общественных отношений, найти пути искоренения предпосылок и источников распространения на территории нашего государства экстремистских проявлений.

Список литературы

- 1 Указ Президента РК «О мерах по предупреждению и пересечению проявлений терроризма и экстремизма» от 10 февраля 2000 г. // САПП Республики Казахстан. – 2000. – № 7. – С.75.
- 2 Назарбаев Н. Быть ближе к людям, решать их проблемы // Казахстанская правда. – 2001. – 31 янв.
- 3 В зоне особого внимания // Казахстанская правда. – 2004. – 24 декабря.
- 4 С «Жамаатом» покончено // Казахстанская правда. – 2004. – 12 ноября.
- 5 Ислам должен возвышать человека // Казахстанская правда. – 2000. – 25 ноября.
- 6 Религиозная свобода не анархия // Казахстанская правда. – 1995. – 21 июля.
- 7 Султангалиева А.К. Ислам в Казахстане: история, этничность, общество. – Алматы, 1998. – С. 67.
- 8 Религиозные объединения в Республике Казахстан: Режим доступа URL: www.islam.kz - (дата обращения 18.02.2015).
- 9 Закон Республики Казахстан от 11 октября 2011 года «О религиозной деятельности и религиозных объединениях»: - Режим доступа: URL: www.zakon.kz - (дата обращения 25.02.2015).
- 10 Ертысбаев назвал источник терроризма в Казахстане: Режим доступа URL– www.tengrinews.kz - (дата обращения 18.02.2015).

Мусаев А.Д.,

Халықаралық қатынастар магистрі, Халықаралық қатынастар факультеті,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Қазақстанда діни экстремизм сақтап қалу бойынша мемлекеттік саясат

Бұл мақалада Қазақстанда діни экстремизм сақтап қалу бойынша мемлекеттік саясаттың мәселесі қарастырылады. Автор қазіргі исламның ерекшелеріне, діни мемлекеттік саясатына, діни саяси партиялық мәселелеріне және діни экстремизмнің сұрақтарына жаңа көзқарастармен қарайды.

Mussayev A.,
Undergraduate student, specialty of International relations,
Ablai khan KAUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

State policy on the prevention of religious extremism in Kazakhstan

In this article the author considers the problem of public policy to prevent religious extremism in Kazakhstan. After the decomposition of the Soviet Union in Kazakhstan as well as in the entire post-Soviet Central Asia region has become the new independent states, it was observed that was called the "Islamic revival." Author is coming to issues with new items such as the problems of modern Islam, the religious public policy problems of religious political parties and the religious extremism.

УДК 3.32(327:8)

Садвакасова Д.Б.,
магистрант 2 курса специальности “Регионоведение”
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМА ВОДНЫХ РЕСУРСОВ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Статья посвящена проблеме гидроресурсов в Центральной Азии. Автор рассматривает историю водной проблемы региона, а также причины возникающих конфликтов. Особое внимание обращается меры и предложения по улучшению ситуации с водой. На основе анализа динамики отношений стран-соседей, принятие и соблюдение компромиссных решений является источником достижения поставленных целей.

Ключевые слова: водный ресурс, водоснабжение, ГЭС

Территориально Центральная Азия занимает 10% от всей азиатской площади. Это почти 4,5 миллиона квадратных километров. В ее состав входят пять суверенных государств: Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Кыргызстан и Таджикистан.

Водные ресурсы Центрально-Азиатского района – весомый аргумент в борьбе за власть.

Весь исторический период существования региона сопровождался конфликтными ситуациями между этническими группами, носящими периодический характер. На первый взгляд, проблемы возникали из-за так называемых, национальных разногласий, особенностей культур, специфичности этнических интересов. Брожение и недовольство в обществе начиналось в самых его низших слоях. Постепенное подогревание обстановки умелыми действиями СМИ, управляемыми финансовыми

манипуляторами, с течением времени неизменно приводило к крупным столкновениям между государствами.

Анализ исторических событий показывает, что истинной причиной проблем в Центральной Азии всегда являлась борьба за управление ресурсами. Особенности географического положения, непростые климатические условия – все это обуславливало необходимость совместного управления земельными и водными богатствами, основанного на взаимных интересах азиатских государств. На словах каждая страна выражала готовность действовать согласованно, но на деле постоянно происходило перетягивание экономического одеяла на свою территорию.

Период, последовавший вслед за распадом СССР, не стал исключением. Разрушение старых отлаженных механизмов и желание самостоятельно управлять собственными жизненными интересами неизбежно повлекло за собой появление внутренних экономических сложностей. Если в прежние времена борьба за ресурсы была продиктована суровой необходимостью выживания нации в военных конфликтах или в стихийных бедствиях, то сегодня идет сражение за комфортное существование этноса. Для политических сил борьба за управление ресурсами региона рассматривается как мощный рычаг управления обществом и распределения сил в свою пользу.

Новейшая история Центральной Азии сопровождается жесткой борьбой за экономическую собственность и политическую власть. Наиболее влиятельным аргументом в этом противостоянии выступают водные ресурсы края.

Откуда трудности с водоснабжением

Проблема с обеспечением региона драгоценной влагой существовала всегда. Но если в советские времена ее решали на общегосударственном уровне, применяя плановое хозяйство, то теперь согласованность действий стран-соседей выглядит весьма условной.

Сегодня в государствах Центральной Азии отмечается устойчивый дефицит воды. Причем, нехватка распространяется по двум направлениям. Это, прежде всего, недостаточное количество питьевой воды для нужд населения, а также проблема водоснабжения в народном хозяйстве края.

Географической особенностью Центрально-Азиатского региона является неравномерное расположение гидрологических объектов на всей территории. Так, находящиеся на территории края государства можно условно распределить на две группы. На территории Кыргызстана и Таджикистана располагаются истоки основных рек региона. Отсюда их устойчивый интерес и стремление к строительству и развитию гидроэнергетических объектов.

Развитие конфликта между соседями

Остальные государства, объединенные во вторую группу (Узбекистан, Казахстан, Туркменистан), располагаются в основном, на низинных территориях. Острая зависимость от водных потоков, идущих от первой группы стран, требует ответного обеспечения энергоносителями. Для тройки стран дефицит воды напрямую влияет на рост пустынных территорий. В

частности, в Казахстане более двух третей земель находятся во власти пустынь. Туркменские пустыни тоже занимают немалую область. Деградация почвы в этих странах не останавливается, наоборот, она имеет устойчивый процесс.

В результате складывается конфликтная ситуация между обеими группами государств. Водные объекты Кыргызстана и Таджикистана значительно отличаются от полноводных сибирских рек. Они попросту не способны справиться с обеспечением стабильной работы гидроэлектростанций. Механизм действия азиатских ГЭС требует в летний период сохранять влагу в водохранилищах с тем, чтобы зимой использовать ее, пропуская через турбины электростанции.

Вторая группа государств остро нуждается в получении воды именно в летний период времени для того, чтобы осуществлять полив посевных земель. Чтобы влаги на этот процесс было достаточно, необходимо зимой делать большие накопления в водохранилищах.

В результате получается, что Таджикистан и Кыргызстан, благодаря летним запасам водохранилищ, вырабатывают электрическую энергию, которую затрачивают только на себя. В то же время в Узбекистане летом вода крайне необходима для полива, но страна не получает ее в полном объеме. Из-за хронического недостатка получаемой воды страна вынуждена вести сокращение посевов основного экспортного сырья – хлопчатника.

Упреки в адрес Таджикистана и Кыргызстана со стороны стран второй группы можно понять, но следует не забывать, что из пяти государств именно эти два относятся к категории наиболее бедных. Для того чтобы получать доход от экспорта электроэнергии, страны должны постоянно поддерживать энергетическую отрасль на должном уровне. Оборудование электростанций нуждается в модернизации и расширении, но этого, к сожалению, не происходит. Чтобы поднимать уровень развития, нужны дополнительные инвестиционные вложения, которых у государств, конечно же, нет. В результате выработка энергии в этой паре государств со временем может начать сокращаться.

Индустриальное развитие края в период СССР

Стараниями Советской власти в Центральной Азии количество поливных земель выросло вдвое, что привело к увеличению потребности края в дополнительном орошении. Например, только в одном Узбекистане протяженность оросительных каналов составляет почти двести тысяч километров. Три тысячи насосных станций непрерывно подают воду в специальные хранилища, а также на обширные плантации хлопчатника и риса.

Инновационные способы дали возможность свободного доступа к тем водным источникам, которые были ранее укрыты от людей по причине рельефных особенностей местности. Таким образом, появилась возможность орошать территории, которые считались пустынными. К сожалению, при этом совершенно не учитывалось, что эти земли служили отличными пастбищами для скота. Оправданием безжалостному распоряжению

освоенными территориями могло служить значительное увеличение численности населения региона во времена правления СССР. Однако водную проблему региона в целом освоение новых земель все равно не решило.

За годы советской власти гидрологической системе Центральной Азии был нанесен значительный удар. Активное развитие индустриализации, строительство оросительных систем, попытки расширения посевных земель (достопамятная целина), – все это в итоге привело к ряду необратимых процессов. Ярким примером может послужить судьба Аральского моря, которое сегодня практически полностью высохло. Теперь бывший сток двух крупнейших азиатских рек Амударьи и Сырдарьи значительно обмелел, а сама речная вода избыточно насыщена вредными минеральными солями.

Открывшиеся на обнаженном дне пески и соли разносятся сухими ветрами на многие десятки километров вокруг. Территория Каракалпакии стала превращаться в пустыню, совершенно непригодную для проживания, и люди стали массово покидать ее.

Климат Центральной Азии отличается повышенной засушливостью, поэтому наличие водных ресурсов для орошения региона является жизненно необходимым. Согласно статистическим данным в 2003 году на ирригационные процессы было затрачено средств от ВВП: в Казахстане 10%, в Таджикистане 25%, в Туркменистане 27%, в Кыргызстане 41%, в Узбекистане 42% [1].

В Узбекистане устойчивый дефицит воды приводит к тому, что в ней остро нуждается население. Любой сбой в централизованной системе водоснабжения невозможно выровнять за счет привлечения дополнительных ресурсов. Их попросту нет.

Проблема водоснабжения на мировом уровне

Фактически проблема водоснабжения имеет глобальный характер. Сложная ситуация с водными ресурсами существует не только в странах Азии. В действительности треть населения земного шара проживает на территориях, обеспеченных пресной водой всего на 25-50% от потребностей. От недостатка чистой питьевой воды также страдают в Латинской Америке, Африке, странах Карибского бассейна. Но самая сложная ситуация именно в странах Азии. Из общего числа населения земного шара около семидесяти процентов проживают в азиатских странах. При этом наличие у них водных ресурсов находится на отметке не выше 40%.

Недостаток питьевой воды и неравномерное ее распределение среди населения создает общечеловеческую проблему. Темпы активности жизнедеятельности людей ведут к тому, что уже через полтора десятка лет половина населения землян останется без пресной воды. Особенно эта проблема затронет страны с невысоким уровнем экономики, живущие за счет аграрного хозяйства. В таких государствах основная часть воды затрачивается, как правило, на нужды ирригации.

Кроме экономической деятельности на уменьшение запасов питьевой воды будет оказывать заметное влияние процесс глобального потепления. По данным научных исследований в отношении стран Центральной Азии можно

с уверенностью сказать, что в ближайшие десятилетия здесь ожидается неуклонное повышение температуры окружающей среды с одновременным снижением объема выпадающих осадков. Как следствие, ресурсы речных стоков будут значительно понижены.

Нерадостные перспективы развития края

Дальнейшее развитие событий нетрудно предположить. Неизбежное уменьшение водных ресурсов будет оказывать прямое влияние на появление конфликтов и развитие противоречий между отдельными экономическими отраслями региона. Соответственно, будет происходить обострение отношений и между отдельными государствами.

Проблема с нехваткой воды в Центральной Азии давно перестала носить внутренний характер. К большому сожалению, страны региона продолжают действовать только в собственных интересах, занимая по отношению к соседям позицию страуса.

Справедливости ради можно отметить, что с момента развала Советского Союза новообразовавшиеся государства договаривались между собой о необходимости сохранения порядка управления водными ресурсами в том виде, который достался им от развалившейся державы. Немалое количество встреч глав держав Центральной Азии было посвящено попыткам объединения усилий для совместного решения водных проблем. К сожалению, большинство предложений и договоренностей остались лишь на бумаге.

Основные проблемы региона

Общий анализ текущей ситуации в Центральной Азии выводит на первый ряд три ключевые проблемы региона.

1. Необходимость модернизации имеющихся и строительство новых ГЭС (Рогунской ГЭС и Камбаратинской ГЭС-1) в Таджикистане и Кыргызстане для увеличения выработки электрических мощностей. Особенно это касается Кыргызстана, потому что в стране уровень выработки и потребления электроэнергии находится практически на одном уровне. Если ситуация не будет меняться, то в стране неизбежно наступит критическая ситуация и возможен коллапс.

Ввиду того, что большая часть территории Узбекистана живет за счет реки Сырдарья, ему не очень выгодно строительство соседями новых ГЭС. С неодобрением к этому вопросу относятся и остальные страны: Казахстан и Туркменистан.

2. Выполнение гарантийных обязательств на поставки воды от государств первой группы в обмен на компенсацию энергетическими ресурсами. Поставки газа, угля, электроэнергии со стороны тройки стран нижнего течения рек производятся нерегулярно, периодически совсем прекращаясь. Свой отказ в снабжении энергоресурсами страны аргументируют тем, что Кыргызстан и Таджикистан имеют перед ними значительные задолженности по другим направлениям.

Так, в зимний период из-за недостатка энергоносителей странам первой группы приходится просто сливать воду из хранилищ, чтобы суметь

обеспечить собственные потребности в электроэнергии. В итоге, в летний период Кыргызстан и Таджикистан ограничивают подачу воды на территории сопредельных государств. Результатом подобных «качелей» становится нарастание напряженности во взаимоотношениях между двумя группами стран.

3. Решение экологической проблемы. Тема эта весьма обширная и требует отдельного и всестороннего рассмотрения.

Вопрос касается всех стран Центральной Азии ввиду того, что в регионе идет постоянное загрязнение водоемов. Одна из причин – это жаркий климат, но больше вреда все же причиняется в результате человеческой деятельности. На резкое ухудшение качества и состава воды оказывает прямое влияние регулярный сброс в реки и коллекторно-дренажную сеть стоков, содержащих в себе:

- промышленные отходы;
- ядохимикаты и пестициды, используемые в сельском хозяйстве;

Еще одна причина, оказавшая большое влияние на водно-экологическую проблему региона – это изменение структуры орошаемых земель. Многолетнее выращивание посевов хлопчатника и риса (самых влаголюбивых культур) требует повышенного потребления водных ресурсов.

Бесконтрольный водозабор в течение многих десятилетий привел к осушению большинства водоемов и, соответственно, снижению плодородия почвы, потере пастбищных земель и ухудшению качества жизни населения в целом. Именно проблема осушения водоемов породила в советские времена идею переброски вод из сибирских рек в азиатский регион.

Создание водохранилищ и строительство плотин в горных частях Центральной Азии позволило решить множество важных вопросов, касающихся запасов воды, энергетического снабжения. Но с другой стороны, это повлекло за собой новые проблемы:

- массовая миграция людей с затопленных территорий;
- потеря хозяйственных территорий и пастбищ;
- усиление сейсмической активности.

Предложения по улучшению водной ситуации

Проблема водоснабжения Центральной Азии в свете сегодняшнего дня выглядит серьезным экономическим и экологическим фактом, дестабилизирующим обстановку в целом по региону.

Решение непростой ситуации следует рассматривать применительно ко всем соседствующим странам. Повлиять на изменение положения дел можно следующим образом:

- произвести коренную перестройку сельского хозяйства, существенно сократив посевы хлопчатника и риса, заменив их менее влаголюбивыми;
- заменить поливные системы на современные, принципиально новые, позволяющие значительно сокращать расход потребления воды;
- строительство новых очистных сооружений и опреснительных установок;

- реконструкция и модернизация коллекторно-дренажных систем;
- в промышленном производстве необходимо активно внедрять водосберегающие и возвратные технологии.

Перечисленные меры будут давать эффект в том случае, когда наряду с их применением будут решаться также проблемы социального характера. Предложенные действия должны осуществляться специалистами различных отраслей. Острая нехватка квалифицированных кадров подсказывает необходимость обратить внимание на уровень образования в странах Центральной Азии. Неплохо также привлекать в помощь опытных специалистов из других стран для обмена опытом и обучения кадров.

Принимая во внимание значительные финансовые вливания в реализацию предлагаемых мер, следует понимать, что решение проблемы водоснабжения региона – дело будущего. Приближение этого будущего находится целиком в руках руководящей власти. Достижение договоренностей, принятие компромиссных решений, совместные усилия в решении общих проблем, основанные на партнерских отношениях со своими соседями – вот источник достижения поставленных целей.

Список литературы

1 Бакнелл Д., Клычникова И., Лампетти Д., Ланделл М., Скатаста М., Турман М. Иригация в Центральной Азии. Социальные, экономические и экологические аспекты // Всемирный Банк. – 2003. – 23 с.

Садвакасова Д.Б.,

2-ші курс, «Аймақтану» кафедрасының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

Орталық Азияның су ресурстарының мәселесі

Бұл мақалада Орталық Азияның гидроресурстар мәселесі жайлы айтылған. Автор аймақтық су мәселелерінің тарихы мен қақтығыстардың шығу себебтерін қарастырады. Су жағдайын жақсарту ұсыныстарына үлкен назар аударады. Талдаудың негізі: көрші орналасқан мемлекеттердің арасындағы бейбіт шешімдер мен келіссөздер алға қойылған мақсаттардың бірі болып табылады.

Sadvakassova D.,

Undergraduate 2nd course, the chair of Regional Studies, Kazakh Ablai Khan University of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

Problem of water resources in Central Asia

This article analyses the water problem in Central Asia. Author considers the history of the water problem in the region, and causes of the water conflicts.

Special focus will be on actions taken by countries to solve the problem. The problem can be solved by acceptance of the regulation documents.

УДК 339.97

Альменова А.Б.,

магистрант 2 курса специальности «Регионоведение»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

КАЗАХСТАН И СИНГАПУР - ГОРИЗОНТЫ СОТРУДНИЧЕСТВА

В статье представлены экономические, политические и культурно-гуманитарные отношения Казахстана и Сингапура. Между Казахстаном и Сингапуром есть черты схожества: обе страны являются наиболее успешными и развитыми в регионах Юго-Восточной Азии и Центральной Азии соответственно. Обе страны начали свой путь развития после обретения независимости, и в том и другом случаях успешность развития зависела во многом от глав государств. Также в статье проведен анализ использования Казахстаном позитивного опыта модернизационного пути Сингапура.
Ключевые слова: торгово-экономическое сотрудничество, дипломатические отношения, Казахстан, Сингапур, Ли Куан Ю, государственное управление

Республика Сингапур – это удивительный город - государство, расположенный на острове в Юго-Восточной Азии, который сумел в течении сорока лет добиться не бывалых успехов в экономике, породивший феномен «Сингапурское чудо». Сингапур - это поразительное явление экономических побед, город бывшей колонией, которая сумела превратиться в мирового лидера в сфере экономики, благосостояния населения, здравоохранения и образования. Ведь всему миру известно, что у Сингапура нет никаких природных ресурсов, и энергия и продовольствие ввозится в страну импортом. Весомые шаги модернизации происходившие в стране в 60 гг., доказали всему миру что можно добиться успехов в экономике не имея природных ресурсов. В прошлом году Сингапур занял первое место в ежегодном исследовании Международной финансовой корпорации относительно легкости ведения бизнеса и условий для инвестиций. А Казахстан в свою очередь имеющая достаточно богатую перечень природных ресурсов, очень заинтересован в Сингапурском опыте привлечений инвестиции и эффективном использовании инновационных технологии практически вот всех отраслях. Сингапур занимает второе место по привлечению зарубежных инвестиций. И это одна из причин почему, для Казахстана сотрудничество с Сингапуром является очень актуальной [1].

Процесс модернизации произошедшая в период с 1959 г по 1990 г под чутким руководством премьер-министра Ли Куан Ю. В своей знаменитой книге «На пути из третьего мира в первый», которая стала путеводителем для многих стран в развитии экономики, он говорил - «Мы создали Сингапур буквально из ничего. Начав со 150 душ в нищей рыбацкой деревушке, построили один из крупнейших городов мира в двух градусах от экватора. В такой близости к экватору существовала лишь еще одна цивилизация — майя на полуострове Юкатан» [2].

И так, дипломатические отношения между Казахстаном и Сингапуром были установлены в 1993 году. Основы долгосрочного, взаимовыгодного сотрудничества между странами были заложены в 1991 году, когда премьер-министр Сингапура Ли Куан Ю по приглашению нашего президента, приехал в Казахстан. Глава нашего государства неоднократно совершал плодотворные визиты в Сингапур, которые стали основополагающими и дали мощный толчок развитию казахстанско-сингапурского взаимодействия. С того времени ежегодно премьер-министры, главы министерства иностранных дел и других министерств обеих стран ездят друг к другу с официальными визитами.

Что касается торгово-экономического сотрудничества Казахстана и Сингапура, по данным статистического агентства РК, товарооборот между странами в 2013 году составил 349 млн. долл. США. Из них (экспорт – 56 млн., импорт – 239 млн.). В основном Казахстан экспортирует изделия из черных металлов, пластмассы, каучука, резины, кожи, оборудование, продукты неорганической химии и металлы. А Сингапур в свою очередь завозит в Казахстан продукты животного и растительного происхождения, пищевой, химической промышленности, пластмассы, ювелирные изделия, изделия из древесины, электрическое и механическое оборудование, средства транспорта, электронные и оптические приборы. В результате посещения крупных сингапурских компаний и институты развития были намечены планы взаимодействия между Казахстаном Сингапуром в областях судостроения, машиностроения, информационных технологии и других сферах экономики.

Как отметил Премьер-министр РК К.Масимов «Казахстан является известным во всем мире поставщиком минеральных и природных ресурсов, а Сингапур – центром технического образования и производства в этой части мира, нам необходимо более тесно сотрудничество, Сингапур мо бы извлечь выгоду из быстро растущего региона в Центральной Азии». А если говорить о сотрудничестве между компаниями, в Казахстане действуют несколько крупных ведущих сингапурских компаний - «Кеппел Оффшор энд Марин», компания по кораблестроению и оффшору, «Джуронг Консалтэнси»-корпорация инновационного строительства, также следует отметить что между НК "Казахстан Инжиниринг" и группой компании "Сингапур Текнолоджис Инжиниринг" в 2011 году было создано совместное предприятие "Каз-СТ Инжиниринг Бастау". Деятельность компании состоит из:

1) инвестиционная холдинговая деятельность и оказание оборонных, инжиниринговых и связанных с ними услуг, включая, но, не ограничиваясь этим, деятельность в сфере электроники, индустриализации в отрасли сельского хозяйства, горнорудной промышленности, железной дороги и связанных отраслях;

2) деятельность в авиакосмической, ремонтной, конверсионной, кораблестроительной, и дорожно-ремонтной отраслях и в сфере безопасности, преимущественно в публичном секторе [3].

С целью изучения позитивного опыта модернизации Сингапура 2008 г. с 27 по 30 апреля в Сингапуре для изучения сингапурской модели государственного управления находилась делегация РК во главе с заместителем руководителя Администрации Президента РК Д.Калетаевым. Школа государственного управления им. Ли Куан Ю является одним из ведущих образовательных центров региона, воспитывающих будущих лидеров Юго-Восточной Азии. В 2009 году в сентябре группа казахстанских государственных служащих проходила курс обучения в Школе государственного управления имени Ли Куан Ю. Темой курса была - «Индустриально-инновационное развитие: международный опыт и уроки для Казахстана». Целью данной поездки была изучение лучшей мировой практики в сфере индустриально-инновационного развития на примере Сингапура и возможности применения данного опыта в Казахстане.

В ходе обучения особое внимание было уделено вопросам повышения конкурентоспособности, государственной политики в сфере развития науки, технологий и инноваций, роли фондов национального благосостояния в богатых ресурсами странах, а также изучению национальной инновационной системы Сингапура [4].

Одним из основных направлений административных реформ, по которым происходит модернизация государственного управления, является реформирование государственной службы. Показательна в Сингапуре и модель организации государственной службы. Особенно эффективными считаются методы борьбы с коррупцией. Сегодня Сингапур является государством, победившим это зло. Государственная служба Сингапура включает в себя службу президента и премьер-министра, 14 министерств и 26 постоянных комитетов. Общее число государственных служащих составляет около 65 тысяч человек [5]. Сингапурская модель организации государственной службы признана международными организациями одной из лучших в мире. Основными факторами, определяющими успех, являются чуткое и профессиональное руководство; управление, где государственная служба играет решающую роль, и присущие людям положительные качества. Именно на них строится эффективная и честная государственная служба Сингапура. Опыт некоторых стран мира показывает, что коррумпирующая, некомпетентная и неэффективная государственная служба приводит к бюрократии, бедности, нищете и ухудшению состояния экономики. Во избежание этого требуется политический лидер, способный поддержать хорошую, незапятнанную, эффективную и чуткую государственную службу.

Руководство должно быть ответственным, исключив роскошную жизнь на фоне нищеты народа [6].

Государство Сингапур выявляет перспективных учащихся вузов, наблюдает за их обучением, поощряет их на протяжении всей их учёбы, выдаёт специально предусмотренные стипендии, отправляет за границу для изучения зарубежного опыта в наиболее развитые страны мира. Что касается многообещающих учеников, то они по окончании вузов обязуются работать на правительство в течение 4-6 лет. С некоторыми из них ведётся работа по привлечению в ряды партии народного действия. Так, самые лучшие и одарённые студенты поступают на государственную службу. Аналогичная Президентская программа «Болашак» предусмотрена и в Казахстане [7].

В контексте новейших инновационных внедрений, Казахстан использует Сингапурский опыт государственного управления. Портал электронного правительства - www.egov.kz создан с целью упрощения процедур предоставления государственных услуг населению по принципу одного окна. Единая точка доступа ко всем информационным ресурсам государственных органов: открытый диалог с властью, конфиденциальность, установление прямого и обратного взаимодействия гражданина с государственными органами. За 2012 год посредством е-правительства оказано более 10 миллионов электронных услуг и зарегистрировано около 200 тысяч пользователей. Сумма платежей, осуществленных посредством платежного шлюза электронного правительства в 2012 году, составила более 132 миллионов тенге [8].

Если говорить о культурно-гуманитарном сотрудничестве Сингапура и Казахстана - между казахстанской Национальной школой государственной политики Академии государственного управления при Президенте РК и «Школой государственной политики им. Ли Куан Ю» действует соглашение о партнерстве в образовательном процессе, согласно которому сингапурская сторона предоставляет учебную программу «Государственное управление и менеджмент» для подготовки кадров высшего управленческого звена государственных служащих РК.

Отношения между Казахстаном и Сингапуром развиваются медленно, но верно. Каждая из стран предпринимает усилия для создания благоприятной экономической обстановке в своих государствах, а также тесно сотрудничают между собой. Но и в таких тесных и местами открытых отношениях есть свои минусы. В отношениях между Казахстаном и Сингапуром существует один правда не значительный минус, это отдаленность двух стран друг от друга [9].

Список литературы

1 Антипов В.И. Сингапур: экономико-географический очерк. - М.: Мысль, 1982. – 123 с.

2 Ли Куан Ю, Сингапурская история. 1965—2000 гг. Из третьего мира - в первый. - М.: «МГИМО-Университет», 2010. – 342 с.

3 Сотрудничество РК и Сингапура в сфере экономики: - Режим доступа: URL: www.mfa.gov.kz - (дата обращения 27.03.2015).

4 Казахстанские госслужащие проходят курс повышения квалификации в Сингапуре от 08.09.2009: - Режим доступа: URL: www.bnews.kz. - (дата обращения 27.03.2015).

5 О государственной службе Сингапура. Информация посольства Республики Казахстан в Малайзии: - Режим доступа: URL: www.bnews.kz. - (дата обращения 27.03.2015).

6 Хонг, Марк. Государственная служба Сингапура: эффективная, честная и чуткая. Лекция в Российской академии государственной службы при Президенте РФ. Москва, 15 декабря 2000.

7 Lee Kuan Yew. The Singapore Story: 1965-2000. From third world to first. Harper Collins Publishers. - N.Y., 2000. Ли Куан Ю. Из «Третьего Мира» в «первый». Сингапурская история: 1965-2000. Сингапур и азиатский бум. - А., 2003. - С. 207.

8 Электронное правительство Республики Казахстан: - Режим доступа URL: www.egov.kz. - (дата обращения 27.03.2015).

9 Министерство Иностранных Дел Республики Казахстан: - Режим доступа URL: www.mfa.gov.kz. - (дата обращения 27.03.2015).

Альменова А.Б.,

2-ші курс, «Аймақтану» кафедрасының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Қазақстан және Сингапур- ынтымақтастықтың көкжиектері

Бұл мақалада Қазақстан мен Сингапурдың арасындағы экономикалық, саяси және мәдени-гуманитарлық қарым-қатынастары жайлы айтылады. Сонымен қатар, Қазақстанның Сингапур мемлекетіндегі модернизациясының жағымды жақтарын қалай қолданғаны туралы сараптама жүргізіледі.

Almenova A.,

Undergraduate 2nd course, the chair of Regional Studies,
Kazakh Ablai Khan University of international relations and world languages,
Almaty, Kazakhstan

Kazakhstan and Singapore- cooperation horizons

The article presents the economic, political, cultural and humanitarian relations between Kazakhstan and Singapore. Kazakhstan and Singapore have similar features: both countries are the most successful and developed in the South-East Asia and Central Asia. Both countries began their path of development after independence, and in both cases, the successful development depended largely on the heads of state. The article also analyzes the use of the positive experience of Kazakhstan's modernization path of Singapore.

УДК 3.32 (327.8)

Кайманов С.,

2 курс, «Аймақтану» кафедрасының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

**КЕДЕН ОДАҒЫ ЕЛДЕРІ МЕН ШЕКАРАЛЫҚ
ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ЕУРОПАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ**

Мақалада шекара маңы аймағындағы еуропалық мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықтың негізгі бағыттары қарастырылады. Қазіргі кезде аймақтық өзара әрекеттестік бірқатар еуропалық елдердің экономикалық дамуының көптеген мәселелерін шешуде, оның ішінде Германия, Франция және Голландия сияқты елдер Қазақстан, Ресей және Беларусь Кеден Одағын қалыптастыруда маңызды әрі қозғаушы күші болып отыр.

Түйін сөздер: ынтымақтастық, шекара маңы саласы, даму, Еуропа, қоғамдастық

Халықаралық қатынастардың сипаты, әдістері мен құралдары туралы түсінік жаһандық және өзара байланысты әлемнің қазіргі заманғы құрылымын өзгертеді. Шекаралық ынтымақтастық барған сайын белгілі бір мемлекеттер аймақтары, толықтай мемлекеттер арасындағы жоғары деңгейдегі маңызды фактордың бірі болып отыр. Оның талдауы, шетелдік беделді мамандардың пікірі, үш мақсат шеңберінде жүзеге асырылуы қажет: аймақтың сыртқы экономикалық қызметі (АСЭҚ) - аймақтың сыртқы экономикалық қатынастары (АСЭҚ) - трансшекаралық аймақтану (ТША) [1].

Шекаралық ынтымақтастықтың техникалық аспектісін қамтамасыз ететін, сәйкестендірілген қағидаттар мен тетіктер болмағандықтан, әлі күнге дейін осы жаңа және болашағы бар халықаралық қатынастар институтын қалыптастыру әлі аяқталған жоқ. Дегенмен, бұрынғы кеңестік кеңістіктегі шекаралық аудандардың интеграциялық үдеріс пен ынтымақтастығын қамтамасыз ету үшін қарастырылуы тиісті еуроаймақтар үлгісі, құру және іске асыру тәжірибесі сияқты көпшілікке танымал үлгілер бар.

Бүгінгі таңда, бұл модель, практикалық жағынан неғұрлым дамыған деп есептеледі, естегі триадоның барлық үш элементін және жергілікті маңызы бар шешім қабылдау аймақтық билік бостандығының нақтылығынан шыққан. Келесі ел ішінде қалыптасқан, дәстүрлі халықаралық интеграциялық топтарға қатыспайтын, қытай-шекаралық ынтымақтастықтың айтарлықтай нәтижелі үлгісі.

Негізінен экономикалық салада сыртқы белсенді аймақтар аясында шоғырланған және заңды актілердің көмегімен қатаң мемлекеттік реттеу барысында жүзеге асырылады. Көрсетіліп отырған ерекшеліктер күшінде, ол Кеден Одағына мүше елдер үшін стратегиялық бағдар қызметін атқара алмайды, дегенмен оның жеке атқарған жұмыс түрі, мысалы, «шағын» шекаралық сауда аталып жүрген ырықтандыру немесе «ғылымды қажет

ететін саланы игеру аймағынан» бастап, «ашық қалаларға» дейін әртүрлі пішіндегі үлкен санатты «еркін экономикалық аймақ» құру, қалт жібермей қадағалауға лайық [2].

Еуропалық трансшекаралық ынтымақтастықтың тарихы XVIII–XIX ғғ. бастау алады. Сол кезде голланд-герман шекарасының муниципалитеті өзара іске кірісті. Испания мен Франция да Пиреней таулы аудандарында екі жақты құрылымда білім алу тәжірибесіне ие болды. Трансшекаралық өзара байланыс қарқындылығы XX ғасырдың екінші жартысында күшейді. 1949 жылы Австрия мен Италия өздерінің шекаралас аумақтары арасында сауданы жеңілдету туралы шарт жасасты. ГФР мен Нидерландтар ЕО құрғаннан кейін көп кешікпей шекаралық ынтымақтастық аймағын жеделдетіп құруға кірісті. Екінші дүние жүзілік соғыс аяқталғаннан кейін Германияның көрші елдермен қарым-қатынасы айтарлықтай қиын болды. Ұлтшылдық жүйесінің қылмысы бірқатар еуропалық мемлекеттерді онымен ынтымақтастықтан саналы түрде бас тартуға мәжбүр етті. Сан ғасырлық экономикалық байланысқа да қарамастан, бұл герман-голланд шекаралық қарым-қатынасқа да әсер етті.

Гронау мен Эншада аудандары 1950 жылдары ғана басы байлылықтан босап шыға алды, тек онжылдықтың соңында бірінші «еуроаймақ» пайда болды. «Еуроаймақ» атауы сол кездегі Еуропадағы барлық шекаралық ынтымақтастық түрлері үшін ортақ атау болды. 1980 жылы Еуропа Кеңесіне кіретін Мадрид елінде, олардың өзара байланысын заңдық тұрғыда шынайы күшейтетін, билік пен аймақтық бірлестіктердің шекаралық ынтымақтастығы туралы Рамалық конвенциясы қабылданды (1987 жылдың 22 желтоқсанында күшіне енді). Нақты осы құжат қатысушы елдер заңнамаларымен қатар, еуроаймақтың бар екенінің құқықтық негізі бола алады. Қазіргі уақытта еуропалық ықпалдастық үдерісінде, еуропа экономикасының дәстүрлі орталықтарына қарағанда, экономикасы төмен ЕО-ның шет аймақтарын дамыту мақсатында қолайлы жағдайлар жасау үшін еуроаймақтарға көп көңіл бөлініп отыр.

1985 жылы Еуропа Одағының 16 мемлекеті шекаралық ынтымақтастық бойынша бағдарлама қабылдады. Құжат авторының пікірі бойынша, Батыс Еуропадағы ортақ шаруашылық жүйесін құруға әкелетін осы құжатта төменгі әкімшілік бірліктің өзара байланысын басты назарда ұстайды.

1990 жылдың ортасында Еуропада еуроаймақтардың бірнешеуі ресим жұмыс істей бастады, олардың ішінде Льеж (Бельгия) – Хасселт/Маастрихт (Нидерланд) – Аахен (ГФР), Саар (ГФР) – Солтүстік Люксембург (Люксембург) – Солтүстік 59 Лотарингия (Франция), Лондондерри (Ұлыбритания) – Донегал (Ирландия), Франкфурт-на-Одере (ГФР) – Слубице (Польша) және т.б. сол сияқты аса танымалдары де бар. Қазіргі кезде еуроаймақтар субсидиарлық қағидат негізінде екі немесе одан да көп еуропалық елдердің экономика, мәдениет, білім беру, экология, көлік және т.б. салаларындағы халықаралық трансшекаралық ынтымақтастығының шекаралық аймағы ретінде түсіндіріледі.

Еуроаймақтарды құрудың негізгі мақсаты халықаралық экономикалық, экологиялық және әлеуметтік мәселелерді шешудің жолдарын іздеу, ал

олардың жұмыс істеуі шекаралық ынтымақтастық пен орталық арасындағы билікті қайта бөлу қағидатымен жүзеге асырылды.

Толықтай өз елінің заңына сәйкес, соңғылары өз қызметін өздігінен анықтау құқығын, сондай-ақ аймақаралық трансшекаралық келісімге қол қою құқығын алды [3].

Еуроаймақтар шеңберіндегі шекаралық ынтымақтастық ұйымының тәжірибесіне жасалған талдауы, шекаралық ынтымақтастық- жергілікті деңгейде, сондай-ақ мемлекеттік шекараларға бөлінген аймақ деңгейінде ұқсас мәселелерді шешу үшін жергілікті билік өкілдеріне трансшекаралық байланысқа шығуға мүмкіндік беретін тетік болып табылады деген қорытындыға келеді. Бұл аспаптық көмекпен жүзеге асырылатын құзырет шеңбері өзіне мыналарыды кіргізеді: 1. экономикалық, оның ішінде сауда қатынастарын кеңейту; 2. көші-қон ағындарын реттеу; 3. көрші орналасқан шекаралас қалаларды (екі) дамыту үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету; 4. Экологиялық мәселелерді шешу (зиянды заттардың трансшекаралық тасымалы, трансшекаралық қорғалатын табиғи аумақ құру, жер асты және жер үсті суларын тиімді пайдалану)

Еуроаймақтардың басты мақсаттарының бірі шекараны кесіп өтуге тосқауыл болатын кедергілерді еңсеру және әлеуметтік-экономикалық өсуді қарқындыру мақсатында шекаралас облыстардың ресурстарын біріктіру.

Ерекшелігі, шекаралық инфрақұрылым бірге орындалады, сырттан келетін халықтың жұмыс бастылығы тексеріледі, көрші елдердің тілін оқу ұйымдастырылады, қоғамдық қауіпсіздіктің бірыңғайланған стандарты енгізіледі, төтенше жағдайлар кезінде өзара қызмет ету алгоритмі қалыптасады және т.б. Еуроаймақтық ықпалдастық бірнеше өзгешеліктермен сипатталады, нақты айтар болсақ: оған кәсіподақ пен әкімшілік органдары ғана қатыспайды, аймақта экономикалық ықпалдастықты дамытуда басты рөл ойнайтын сауда-өнеркәсіп палатасы да қатысады. Оның өзегі бірнеше қаржы көздерінен ақша бөлінетін нақты жобалар.

Сонымен, Эмс-Долларт герман-голландтық аймақтық интеграциялық бірлестікте төмендегі нобай сынақтан өткізілді: жарты шығынды ЕО жабады, 15%-дан Голландия мен Германияның мемлекеттік қазынасынан кетеді, ал қалған бөлігін жобаның тікелей қатысушылары қаржыландырады. Негізінен ғылым, білім беру, мәдениет, денсаулық сақтау, дін бойынша әлеуметтік-мәдени бағдарламаларға және ҒМБ саласына көбірек көңіл бөлінеді. Жеке қарым-қатынастар мен әртүрлі әлеуметтік желілер қатарына кіру басты назарда болады. Еуроаймақтардың экономикалық әлеуетімен танысу халықаралық ынтымақтастықты нақтылай түсуге мүмкіндік береді.

Инфрақұрылым саласындағы ынтымақтастық қазіргі заман өркениетінде әртүрлі консультативтік қызметтің, технопарктер, бизнес-инкубаторлар және басқа да ерекше дүниелердің пайда болуына алып келеді. Шекарадан өту тәртібінің жетілдірілуі негізгі халықаралық көлік магистралі, теңіз, өзен су жолдарының ашылу мүмкіндігі оңтайландырады. Туризмді дамытудың бірлескен стратегиясын дайындау, оны жергілікті бюджетті толтырып отырудың тұрақты көзіне айналдыруға мүмкіндік береді. Жоғары оқу

орындары арасындағы әріптестік қарым-қатынасты ынталандыру студенттер мен оқытушы кадрлардың тәжірибе алмасуларын әртараптандырады және ғылыми зеттеумен қатар, білім беру бағдарламаларына да жаңа екпін береді.

Бұл өз кезегінде, технологиялық орталықтар мен еншілес фирмалар арасындағы тұрақты шекаралық байланыстарды орнатуға көмектеседі. Еңбек нарығын үнемі бақылап отыру бірлесіп оқыту бөлімінің, қайта мамандандыру және жұмыспен қамтамасыз ету, сондай-ақ рекрутингтік агенттіктер арасында ақпарат алмасу жұмыстарын жеңілдетеді. Сансыз фестивальдер, көрмелер, сауда жәрмеңкелері мен спорттық іс-шаралар шекара бірлесігі өміріне мазмұн мен жарық сауле береді. Шекаралық аумақ шеңберінде ынтымақтастықты дамытуға барлық әкімшілік сатылылар қатыстырылған. Оның жоғарғы қабаты (қызығушылық танытып отырған елдер үкіметі), жалпы саяси-құқықтық кеңістік құрады; төменгі (аймақтық және муниципальдық билік) - қолайлы институционалдық ахуал және кең тараған оң тәжірибе қалыптастырады.

Еуроаймақтардың ортақ қызметі үшін ең қиын мәселе- жоба мен жұмысшы органды қаржыландыру-қатысушының паритеттік негізіне шешіледі. ЕО мүше мемлекеттің аумақтық өлшемі еуроаймаққа кірген жағдайда, оған бір бөлігі барлық серіктестер арасында бөліп берілетін Брюссельден қосымша қаржы бөлінеді. Шығыс Еуропа елдері үшін, соның ішінде Кеден Одағына қатысатын елдер үшін шекаралық бірлестікке деген үлкен қызығушылығы міне осыдан туған.

Ынтымақтастықтың институционалдық үлгісін таңдау барысында бастапқы орналастыруға келетін болсақ, бұл жерде өздерінің капитал салымдарының көп бөлігін шалғайдағы экономикасы артта қалған аудандарға бағыттайтын және сол жерден жұмыс орынын сақтау және ашуға қолданатын аймақтық дамытудың Еуропалық қорының жетекші рөлі туралы айтуымыз керек. Халықаралық бағдарламаларды жоспарлау, оларды биліктің мемлекеттік немесе аймақтық органдарының бірлесе қаржыландыруын алдын ала қарастырады.

Нақты аймақтық саясатты жүргізумен және өндіріспен айналысатын органдармен байланыс және жоспарланған іс-шаралардың орындалуына бақылау жасау, мониторинг арқылы және тиімділіген бағалау тәртібімен жүзеге асырылады. Мысалы, «Интеррег» бағдарламасы шеңберінде шешуші рөл нақты мониторинг комитетіне тиесілі.

Қазіргі кезде Кеден Одағы елдеріне аймақтық саясат және шекаралық ынтымақтастық саласында Еуропа Одағының әртүрлі тәжірибесін меңгеруі және үйренуі керек [4]. Сонымен бірге, әлі тұрақтылық үдерісінен өтпеген кеңес кеңістігінде болған елдер әзірге жоғары дамыған Еуропа елдерімен теңесе алмайды және аймақтарға берілетін қосымша өкілеттік олардың мемлекеттілігінің әлсіреуіне әкеліп соғуы мүмкін деген қауіп бар.

Басқа сөзбен айтар болсақ, бұл жерде орталық пен шалғайдағы мемлекеттер мүддесінің тепе-теңдігін мұқият сақтау керек. Қазіргі заманда шекаралық ынтымақтастық жалпы тауар нарығы, қызмет көрсету, капитал мен жұмыс күшін құруда мемлекеттің шынайы ықпалдастығының неғұрлым

нәтижелі қозғаушы күштерінің бірі болып отыр. Дәл осы шекаралық ынтымақтастық нақты мағынады екіжақты қарым-қатынасты жасауға мүдделі, дегенмен бұл жерде экономикалық та, гуманитарлық та салада үлкен қор бар. Аймақтар нақты мәселелерді жақсы ұғынады және олардың шешілу жолдарын, олардың аумақтарындағы өндірістердің және әлеуметтік-экономикалық қатынастардың басқа да қатысушыларының мүмкіндіктері мен қажеттілігін терең біледі, өзінің табиғи, материалдық-техникалық, қаржылық және басқа ресурстарын тиімді қолдануды біледі.

Әдебиеттер

1 Цыганков П.А. Политическая динамика современного мира. Теория и практика. - М., 2014. – С. 20; 113-116; 129-131.

2 Скотт Д. Стимулирование кооперации: могут ли еврорегионы стать мостами коммуникации? Доклад на семинаре «Кочующие границы» в Нарве (Эстония) в ноябре 1998 г.: - Режим доступа: URL: www.indepsocres.spb.ru - (дата обращения: 01.04.2015).

3 Ирхин Л.А. Зарубежный опыт как корректирующий фактор приграничного сотрудничества регионов России: - Режим доступа: URL: www.e-gej.ru. - (дата обращения: 01.04.2015).

4 Ковалев Ю. П. Теоретические вопросы формирования и развития регионов приграничного сотрудничества // Региональные исследования. – 2007. – № 1. – С. 44.60

Кайманов С.,

Магистрант 2-го курса, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Европейский опыт приграничного сотрудничества и страны таможенного Союза

В статье рассматриваются основные направления сотрудничества европейских государств в приграничной сфере. Сегодня региональное взаимодействие становится локомотивом в решении многих проблем экономического развития многих европейских стран, в частности, таких как Германия, Франция и Голландии становится важным в формировании Таможенного союза Казахстана, России и Беларуси.

Kaimanov S.,

Undergraduate 2nd course, Chair of Regional Studies, Kazakh Ablai Khan University of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

European experience of cross-border cooperation and the countries of the Customs Union

This article discusses the main areas of cooperation among European states in the border area. Today, regional cooperation is becoming the locomotive in solving

many problems of economic development in many European countries, in particular, such as Germany, France and Holland, becomes important in the formation of the Customs Union of Kazakhstan, Russia and Belarus.

УДК 327.821 (574)

Жәнібекова Л.М.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Халықаралық қатынастар факультетінің 3 курс студенті,
e-mail: k.o.a.o.e@inbox.ru, Алматы, Қазақстан

ЖАҒАНДАНУ ҮДЕРІСІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНА ӘСЕРІ

Бүгінгі таңдағы ең өзекті тақырыпқа айналған жаһандану үдерісінің мағынасын ашу. Оның Қазақ қоғамына кері тигізетін әсері жайлы баяндап, толық қарастырып, оның пайдалы жағында қарастыру. Жаһандану үдерісінің қажеттілігін көрсету. Қазақтың патриоттық сезімін ояту.

Түйін сөздер: жаһандану, экономика, саясат, көпвекторлы әлем, гегемония, менталитет, терроризм, экстремизм, сепаратизм, экспанция, трансұлттық корпорациялар

Жалпы мақаламды бастамас бұрын жаһандану үдерісінің мағынасын ашып алуды жөн көрдім. "Global" ағылшын тілінен аударғанда "дүниежүзілік", орыс тілінде "глобализация" деген сөзі. Қазақ тілінде - ғаламдану, жаһандасу, ғаламшарлану, әлемдесу деген мағынаны қамтиды. Яғни жаһандану үдерісі - қандай да болсын үдерістің, іс-әрекет барысының немесе мәдени-әлеуметтік феноменнің, құбылыстың бір ғана ұлт, халық, мәдениет, өркениет, бүкіл планеталық, жұмыр жерлік, бүкіл әлемдік деңгейде көрініс тауып, маңызға ие болуын танытатын ұғым. Жаһандану – үдеріс, орын алып отырған, әлі өзінің шырқау шегіне жетпеген, аяқталмаған іс, бүкіл жер жүзінде жайылу, таралу, әлемдік елдердің біртұтас адамзаттық мәдениетін қалыптастыру деген мағынаны білдіреді. Жалпы жаһандану бізге таныс экономикалық, саяси, мәдени және діни үдерістердің жиынтығы. Бұл үдерістердің бүгінгі таңдағы алатын орны айқындалып, ерекше сипатқа ие болды [1].

Тарихқа көз жүгіртіп өтсек бұл үдерістің бастамасы ретінде әлемге аты шыққан он екінші ғасырдағы Шыңғыс ханның ұлы жорығының арқасында монғол мәдениетінің Азия, Қытай, Кавказ және шығыс Еуропа жерінде таралуы, одан бері келе он алтыншы ғасырдан бастап Еуропалық елдердің гегемониясының артып, колонияларының көбейіп, Американы ашуы, сауда-саттық қатынастарының дамуы арқасында өз мәдениеті мен тілін, дінін әлемге паш ете бастайды. Жаһандану үдерісінің тоқтап

қалуына тіпті ұлы соғыстар мен қақтығыстар әсерін тигізе алмайды. Жиырмамыншы ғасырдың орта кезінен бастап дамуы үлкен қарқын ала бастайды. Екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы, жаппай қарулану, екі полюсті әлемнің пайда болуы, индустрияның артуы, тәуелсіз мемлекеттердің өмірге келуі, халықаралық сауда мен қатынастың артуы секілді себептердің арқасында жаһандану әлемдік сипатқа ие бола бастайды. Бүгінгі таңдағы оның шектеуі бар аймақ жоқтың қасы. Ол біздің өміріміздің барлық саласында өз орнын тауып келеді. Әлемдік процесті жаһандану үдерісінсіз елестету қиын секілді көрініп кетті [2].

Тәуелсіздікке қол жеткізгеннен бергі уақытта Қазақ елінің ішкі саяси өмірінде үлкен өзгерістер орын алады. Оның негізгісі ретінде мен жаһандану үдерісін айтқым келіп отыр. Аяқтан кеше ғана тұрған мемлекет үшін алдынан түрлі проблемалар шығатыны хақ. Біздің өзіміздің қазақи құндылықтарымызды жойып алмай, шекаралық тұтастық пен егемендігімізді сақтай отырып, тілімізді, мәдениетімізді, дінімізді көтеру мәселесі бірінші кезекте тұрды. Бүгінгі күні Аллаға шүкір ол жұмыстың бастамасын бастап қойдық. Дегенмен қоғамымыздағы проблемаларға көз жұмып қарауға болмайды. Ол жаһандық әсердің арқасында біздің менталитетіміздің біршама өзгерістерге түсуі мен құбылуы. Қазіргі қазақ қоғамында орын алып отырған жағдайларға сыртқы күштердің әсері зор. Сол себептен мен бұл проблеманың өзектілігін ашып, жаһандану үдерісінің кері әсерін бөлек-бөлек айқындап шықсам деймін:

Біріншіден, Қазақ тілінің мәртебесі. Талай қилы замандарды басынан кешкен қазақ халқы, өзінің тілінен оңайшылықпен бас тарта қоймас, дегенмен бүгінгі таңдағы қазақ тілінің мәртебесі көңіл қуантарлық жағдайда емес. Еліміздің көп бөлігінде орыстандыру саясаты жүріп өткендей, барлығы орыс тілінде немесе басқа тілдерде сайрап жүр. Көбіне орыс тілінде сөйлейтін болып барады. Қазақ тілінің мәртебесі архивке кетіп бара жатқандай, көлеңкеде қалуда. Мемлекеттік құжаттар мен қарапайым күнделікті өмірдегі жарнаманың барлығы дерлік орыс тілінде жазылып кеткен. Тіпті кейде орыс тілі мемлекеттік тілмекен деп қаларсың?... одан құдай сақтасын әрине, бірақ жасыратын түгі жоқ. Біз орыс ықпалынан шыға алмай отырмыз. Экономикамыздың өзі осы мемлекетпен етене байланыста. Көшеде өтіп бара жатсаң қазақтың қара домалақ жігіттері мен қыздары орысша сайрап тұрады. Олардың ортасында таза қазақша сөйлейтін адам болса, оған күліп, келемеждеп кететінін қайтесің... тілімізде көптеген паразит сөздер пайда болып кеткен. Барлық жерде дерлік қазақ тілінде жазылған сөздерде міндетті түрде қате тауып жатасың, оны түзетугеталпыныс жасамайсыңда...

Екіншісі, Қазақтың мәдениеті. Мәдениет деген сөзге біз өзіміздің салт-дәстүрімізді, ұлттық өнерімізді, ұлттық киімімізді, ұлттық аспаптарымызды, ұлттық ойындарымыз, ұлттық заттай мәдени деректерімізді жатқызамыз. Бірақ мәдениетіміз бүгінгі таңда өзгеріп өз келбетін жоғалтқандай. Жаһандану үдерісі біздің келбетімізбен дәстүрімізді түбегейлі өзгеріске салып жіберді. Кешегі инабатты келін, асыл ана атанған бүгінгі қазақ

қыздарының келбетінен шошисың. Киінгені қысқа етек, ашық кіндік, биік өкше. Шаштарын жалбыратып, бетіне бес тонна краска жағып, күнделікті дискотекаға баратындай қоғамдық орындарда жүруі көзге томардай батады. Одан қалса аузына сағыз, құлағына құлаққап салып алып жүреді. Ол қазақ қызына ұят дүние. Қазақ жігіттері де періште емес. Қоғамдық орындарда темекінің көк түтінін бұрқыратып, бұтына жабысқан шалбар мен үстіне тыртыған киім киіп мода қуып жүрген осы жігіттер. Одан қалса топ болып жинала қалып өсек айтатынын қайтесің... ішетіні сайтанның сары сідігі, шегетіні тағы бар. Ата-анасы оқуға түсірсе соны ақтай алмай жатады көбі. Ол сұмдық дүние. Біздің дәстүріміздің тариз қойнауына кіріп бара жатқандығы, ұлттық ойындармыз, киімдеріміздің, аспаптарымыздың көлеңкеленіп тек мейрамда көзге түсетіні тағы бар. Қазақтың киімін көбіне музейден табасың. Ол қазіргі сұраныста жоқ құндылыққа айналғандай. Біздің ұлттық сусындарымызды, тағамдарымызды, аспаптарымызды меншіктеп алғысы келгендер қаншама?. Ол құндылықтардан айырылмауымыз қажет!.

Үшіншіден, Қазақтың ұлттық санасы. Қазіргі қоғамда байқағаным қазақтың көбі шет елге еліктеп, бір-бірін жамандап, басқа ұлтты ақ киізге көтеріп жатады. Неге қазақ қазақты соншалықты жек көреді?... неге Қазақ орыс, қытай, еуропалық болғысы келіп жүреді? Өзге елге еліктеп, өзінің қазақтығынан безеді? Ол өте қорқынышты жағдай емеспа? Қазақ өзінен безсе, түбінде тақыр жерде елсіз, жерсіз қалмақ. Жаһандану үдерісі ұлттық мемлекеттің негізгі элементтерін құртып, оны ортақ мемлекетке айналдырып жібереді.

Төртіншіден, ұлттық экономикаға кері әсерінің тию қаупі. Елімізге сырттан түрлі сападағы тауар түрлерінің қымбат бағада бірақ төмен сапада келуі, денсаулыққа зиян дүниелердің қаптауы, арзан дүниеге қызығам деп одан дерт тауып отырсаң сол қайғы... Бұл жалпы мемлекетке зиянын тигізбей қоймайды. Жемқорлықтың, заңсыз сауданың, есірткі тасымалының, білім жүйесінің ақауы, заңсыз миграцияның өсуі еліміздің жалпы ішкі өнімінің көрсеткішін әбден төмендетіп тастауы ықтимал. Кедейлік белең алып, басында екі-үш несиесі бар халық қаншама? Еліміздің экономикасын жәймен трансұлттық корпорациялар басып келе жатыр. Ол соңында біздің экономикамызды әлемдік экономикаға айналдырып, соңында біздікі дейтіндей дүние қалдырмайды.

Бесіншіден, экстремизм, сепаратизм мен терроризмнің өршуі байқалып келе жатыр. Бұл қауіпті дерттің нәтижесін барлық елдер басынан кештіріп отыр десек қателеспейміз. Жиырма бірінші ғасырда өзінің шарықтау шегіне жетіп, аса үлкен қарқынмен жаһандық мағынаға ие болды. Оның алғашқысы ретінде 2001 жылы 11 қыркүйекте АҚШ-ның, Нью-Йорк қаласында болған лаңкестікті айтамыз. Бұл лаңкестікке кімнің нақты қатысы бары жөнінде түрлі пікірлер кеткен. Дегенмен, әлемде ресурс пен билікке талас жыл өте өршіп, ауру тақырыптың біріне айналып отыр. Осы лаңкестік әрекеттен кейін Ислам әлемінде мұсылмандардың атын, затын ластап әлемдік аренаға түрлі бағыттағы террористік топтар жұмысына қызу кірісе бастағанды. Ең ірілері бізге белгілі: Усама Бен Ладен негізін қалаған Аль-кайда ұйымы, Ислам

мемлекеті, «Абу Нидал ұйымы», Ирак пен Левант бірлескен Ислам мемлекеті, Харакат эль-Моджахедин, Хезболла, «Жапонияның Қызыл әскері», Эль-Джихад, Моджахедин-е Хальк ұйымы және біздің шекарамызға ең жақын орналасқан Өзбекстанның Ислам Мемлекеті мен Қытай Халық Республикасының Синьцзян Ұйғыр автономиясындағы «Шығыс Түркестан Ислам» ұйымы. Бұл теріс ағымдардың еліміздің егемендігіне, ұлттық қауіпсіздігімізге, болашағымызға тигізер кері әсері өте зор. Қазіргі кездің өзінде Қазақстан азаматтарының санасы уланып, түрлі ағымдардың соңынан кетуде. Ол өкінішті жағдай [3].

Алтыншыдан, ақпараттық қауіпсіздік. Қазіргі заман бірлесіп өмір сүрудің заманы. Біздің барлық жүріс-тұрысымыз бақылануда. Елімізге жан-жақтан түрлі мағынаға ие ақпарат көздері келуде. Оның қоғамдық көзқарасты түбегейлі өзгертіп жіберуіне күші жеткілікті. Бұқаралық ақпарат құралдары көздерінен сен нені таппайсың? Кез-келген тақырыпта ақпаратты оңай тауып аласың. Қазіргі кішкентай балалардың бала болып ойнауы да артта қалды. Олар қазір үлкендер секілді бәрін біліп жүреді. Себебі ол кішкентайынан көшеде бала болып ойнаудың орнына, ұялы телефон, планшет немесе компьютер секілді технологиямен бірге өседі. Ол әлеуметтік желіде отырып не көретінін бір құдай білер. Ол жасы ұлғая келіп не болмақ? Ертеңі не болмақ? Жастарымыздың көбі шет ел қуалап кетіп барады. Бойына сіңген қазақи қасиеттердің бәрін ұмытып, өзге елді қадір тұтып, ақшаның, ляззаттың соңынан кететіндер де жоқ емес.

Жетіншіден, Қазақстан Республикасының қарулы күштеріне тоқтала кетсем. Бүгінгі таңдағы әскері ең мықты – Америка Құрама Штаттары, Ресей Федерациясы, Қытай Халық Республикасы, Үндістан, Корея, Пәкістан және Иран секілді әскері жағынан мықты мемлекеттер өзінің гегемониясың әлемдік деңгейде көрсетіп отыр. Бейбіт мақсаттағы операциялар, ұжымдық қорғаныс пен қауіпсіздік мақсатында мықты елдер санаты әлсіз әскері аз елдерге ойынның стратегиясын көрсетіп отыр. Бұндай жағдай біздің елде де бар. Әскеріміздің саны он жеті мыңдай Қазақстан үшін кең байтақ жерімізді қорғап қалу өте қиын. Алла өзі сақтасын бірақ қақтығыстар орын алған уақытта елімізді оңай басып алмасына кім кепіл. Оған түрткі болатын мен айтып өткен терроризм, экстремизм, сепаратизм, алып елдердің экспанциясы, ресурс пен билікке талас сияқты негізгі себептер болып отыр [4].

Жоғарыда келтірілген деректердің барлығы жаһандану үдерісінің келтіретін негізгі кері әсері жайында болған еді. Ендігі кезекте бұл ғаламдық құбылыстың оң яғни пайдалы жақтарына көз жүгірте кетсем. Жаһанданудың пайдасы:

- Әлемдік әр-түрлі халықтардың арасындағы достық қарым-қатынастың артуы, шектеудің жойылуы;
- Халықтардың еркін аймақ ауыстыруы;
- Әлемдік мәдениеттің дамуы. Мемлекетаралық, халықаралық мәдени гүлдену;
- Халықаралық қатынастардың орнауы, көпвекторлы әлем;

- Ғылымның, білімнің, технологияның эволюциялық дамуы;
- Шекаралық еркін аймақтың пайда болуы. Сауда-саттық, тауар айналымының құрлықтада суда да белең алуы;
- Экономиканың гүлденуі;
- Адамзаттың бірлесе дамуы;
- Қауіпсіздіктің артуы;
- Әр түрлі деңгейдегі келісімдер мен достық қатынастардың орнауы;
- Қоршаған ортаның, жан-жануарлардың қорғануы.

Әрине әр саланың, әр дүниенің өзіндік теріс және оң жағы болады. Ол табиғи дүние. Дегенмен, жаһандану секілді қауіпті бірақ бізге керек үдерістің біз тек пайдалы жағын алып қалуға тырысуымыз керек. Әлем бірге дамып отырғаннан кейін біз бәрінен бөлектеніп, өз-өзімізбен дамып кете алмаймыз. Еліміз жаңа кеше ғана тәуелсіз ел болып өмірге келгендіктен алдағы жасайтын жұмысымыз әлі көп. Жоғарыда атап өткен жаһандану алып келетін проблемалар қала бермек. Бірақ біздің оған төтеп беретін, оны асқындырып жібермейтін құралымыз болуы керек. Ең алдымен ұлттық сананы көтеру қажет. Қазағым, елім, жерім деп әр балаға әр жанұя бесіктен тәрбие беріп өсірсек ұрпағымыз тәрбиелі, білімді, салт-дәстүрін, ырымын құрмет тұтатын саналы азаматтар болмақ. Әлемде қандай өзгеріс болмасын Қазақтың сол өзгерістерге қарсы төтеп беруі, өзінің тілін, мәдениетін, дәстүрін, егемендігін әрқашанда ұмытпай, қорғап жүруі бұл өзгерістерге еркін жауап беруі сөзсіз. Экономикамызды көтеріп, әскер санын арттырып, өзіміздің табиғатымызға сай нағыз қазақи менталитетімізді күшейтуіміз қажет. Тілі жоқ халықтың өзі де жоқ. Өзгеге еліктемей кең байтақ жеріміздің, әлемдік деңгейде мұнай қорының бай көзі бар, табиғаты бай, халқымыз ашық-жарқын, тарихы терең Қазақ халқының маңдайына бақыт құсы болып қонған президенттіміз бар егеменді еліміздің болашағы өзіміздің қолымызда. Ертеңіміз жарқын, туымыз биік, шекарамыз тұтас, балаларымыздың жүзінен ешқашан күлкі кетпейтін заманымыз мәңгі болғай! [5].

Әдебиеттер

1 Определение термина «Глобализация»: - Режим доступа: URL: www.bednostinet.ru - (дата обращения 28.02.2015).

2 Процесс глобализации: исторические предпосылки - Режим доступа: URL: www.online.zakon.kz - (дата обращения 28.02.2015).

3 Борьба с экстремизмом, терроризмом в XXI веке - Режим доступа: URL: www.e-history.kz - (дата обращения 28.02.2015).

4 Назарбаев Н.Ә. Ғасырлар тоғысында. Мемлекет дегеніміз – біз боламыз. II бөлім. – А., 2012. - 128-141б.

5 Назарбаев Н.Ә. Ғасырлар тоғысында. Көк мұхиттан әрі асып. III бөлім. – А., 2013. - 247-255 б.

Жанибекова Л.,

Студентка 3-го курса ФМО, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
e-mail: k.o.a.o.e@inbox.ru, Алматы, Казахстан

Процесс глобализации и его влияние на Республику Казахстан

Представленные в статье определения термина «глобализация», ставшая на сегодняшний день одной из обсуждаемых тем, позволяют с учетом современных тенденций понять его. Его влияние на развитие Казахстана дает возможность узнать плюсы и минусы этого мирового явления в нашей жизни. Показанные в статье проблемы и необходимость включения Казахстана в глобализационные процессы позволят содействовать развитию экономики Казахстана.

Zhanibekova L.,

3rd course student specialty International relations, Ablai khan KAUIR&WL,
e-mail: k.o.a.o.e@inbox.ru, Almaty, Kazakhstan

The process of globalization and its influence on the Republic of Kazakhstan

Understand the meaning of the term globalization, which today has become one of the topics discussed. His influence on our Kazakh public, learn the advantage and disadvantage of this global phenomenon in our lives. Show importance globalization and increase the patriotism the people of Kazakhstan.

УДК 327(574):334.726

Alipbaev E.,

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
3 course student of the Faculty of International Relations,
e-mail: one2one.elawin@list.ru, Almaty, Kazakhstan

THE INFLUENCE OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS ON FOREIGN POLICY OF KAZAKHSTAN

In this article we tried to show the importance of transnational corporations (TNCs) for developing countries, broadly understood as emerging markets, transition economies and less developed countries. Take into considerations some different sides of globalization and transnational corporations in particular and consider to the various aspects of the impact of transnational corporations on foreign policy and domestic Kazakh economy.

Keywords: globalization, transnational corporation, foreign direct investment, foreign policy, international relations

We might like the weather or not. In any case we have to accept the reality and adapt to it. Globalization is inevitable and it would be incongruously to deny it. When it comes to globalization is always somewhere near would be transnational corporations.

The world has long been familiar with transnational corporations and it's not surprising that over 50 percent of world industrial production, over 60 percent of international trade, and nearly 90 percent of foreign direct investments (FDI) under their control exert significant impact on the world economy. Nowadays if we create a list of the biggest economics in the world 51 of them would be corporations and only 49 of them would be states. Undoubtedly, transnational corporations are represents a large force to be reckoned with.

Transnational corporations (TNCs) are corporations whose headquarters are registered in one country and have significant permanent branches and subsidiary companies in other countries. According to UN "Transnational corporations are incorporated or unincorporated enterprises comprising parent enterprises and their foreign affiliates. A parent enterprise is defined as an enterprise that controls assets of other entities in countries other than its home country, usually by owning a certain equity capital stake" [1].

TNCs pursuits main goal make a profit as much as they can, other goals are secondary. In order to get some achievements corporations invests to other countries. Corporations invest abroad for a variety of reasons. Among them are to open new markets or to reclaim existing ones; to avoid taxes or other trade restrictions; to tap new sources of raw materials and agricultural production; and to take advantage of cheap foreign labor.

Relations between states (governments) and TNCs can be conflict, cooperative or neutral. There are issues that have been and remain a source of political, economic, social, legal and institutional conflicts and in many cases also affect inter-state relations. There are areas in which there is a consideration of common interests and areas of cooperation. Trade liberalization and foreign investment, efforts to promote the principle of most favored nation to foreign companies and the establishment of the present and future of equal treatment for domestic and international corporations increasingly neutralize certain aspects of the relationship between states and transnational corporations. International, regional integration through the introduction of a common policy relating to its entry into the market, competition, public procurement and requirements that apply to all companies operating in the region, has the same effect [2].

Often when we talk about any tendency or phenomena in policy we can take from different angles and this case isn't exceptions. Mainly the issue of transnational corporations is debated and when we consider the problem we should keep in mind both sides. In addition cause of title of article it would be great to "look at the picture" from side of Kazakhstan.

This topic hasn't been discussed and debated the first day and I'm not the first and not the last person who pays attention to this topic. It comes us to many different vision of this particular situation. Generally speaking any kind of foreign policy in the end attempt to improve the situation in the country in general. For

example if we take and look through the foreign policy concept of the Republic of Kazakhstan it becomes quickly apparent that concept considers the possibility to improve the situation in the country in general. Yes, I agree with you that I am talking about trivially facts, but here's the thing. When it comes to TNCs it's not so clear.

The proliferation of transnational corporations is increasingly evident among developing countries. Nowadays there are generally two bloc of people who according their believes for or against TNCs. Opinions vary greatly and we can note some of the positive and negative impact of TNCs.

From the economic perspective, in developing countries, transnational corporations are “givers” by injecting large amounts of inward FDI into the country's economy triggering a chain of positive effects. With TNCs investing in certain industries, demand for input to feed their systems of production increases, creating a multiplier effect in which local businesses are created to “feed” the overwhelming demand for supplies to fuel their production chains, creating employment opportunities at different levels of the value chain by giving birth to more job opportunities for the working population of the host country in these affiliated firms which supply raw inputs to the TNCs. Thus, the greater number of people employed raises the local income levels and hence increases purchasing power of the local population, increasing demand for goods and services, and finally causing more private-sector investment, leading to further development of certain industries, and so on. As such, this positive feedback cycle of economic growth that is triggered by the FDI of TNCs move on to cause the developing country's economy to grow. Therefore, by “giving” FDI to the economy of the host country, in the bigger picture, TNCs are “givers” that contribute to the economic growth of the developing country [3].

In addition, sometimes TNCs might act illegally in achieving its own goals. For example it's difficult to trace the movement of funds between branches, and this fact is exacerbated by the desire to share information with host country. In some cases, the government simply afraid to scare off large investors. For example I couldn't find any information about lobbying in Kazakhstan.

Yet, even though the TNCs function for profit, a substantial portion of the profits are frequently repatriated to the home country of the TNC. Therefore, ironically, the developing countries are unable neither to reap the benefits of much of the profits that are repatriated overseas nor to use them to further develop their industries. This is so even though these profits are often made through exploiting resources of the host country on their own country's soil. In so doing, by “taking” a substantial portion of the profit from the host country, TNCs are “takers” that bring back most of the revenues and dividends made in the foreign, developing countries to, for instance, fund their own research and development programs back home rather than in the host country.

However, while profit repatriation might seem as an obvious reason that TNCs are “takers”, the chain of positive economic impacts that TNCs induce are tremendously more beneficial to the local economy, if we consider with greater foresight the long-term consequences. TNCs provide the pre-conditions for a

rapidly growing economy by creating greater demand for local services and suppliers, triggering the self-sustained economic growth cycle which continues in a positive feedback loop as explained above. This is crucial in the long-term sustainable development of the country's economy. It provides the developing countries with a path to industrialization, which brings the country to the "pre-conditions for takeoff" stage as postulated in model of development, leading developing countries which currently stand as traditional economies to gradually industrialized economies. The profit repatriation by the TNCs may seem unfavorable for the developing countries during the infant years of TNC entrance, with the host countries hardly reaping tangible benefits as they see TNCs send money back home.

To achieve the necessary resources to feed their mass production or extraction plants, TNCs in developing countries "take" resources originally belonging to the locals, whether in the form of land, or natural resources which are needed to sustain their livelihoods [4].

Transnational corporations - specific actors in this process. In fact, they are the economic agents of the country that through market mechanisms won a decisive influence on the factors shaping the competitiveness of foreign economies. This makes it possible to make changes to the comparative advantages of the countries concerned. Such a situation, of course, can not correspond to the national interests of a country and even join with them in conflict.

TNC participation in international competition has many meanings and has many levels. Within the states they compete with local companies or other international companies for the markets, and sometimes at the local subsidies and other benefits. They also participate in the competition in the international level.

In fact many countries in need of FDI and Kazakhstan aren't exception. There is no doubt that the activity of TNCs can improve the situation in national economy. In general, TNCs are usually diversified corporations. This is a direct consequence of the desire of companies to diversify their activities and to ensure their presence in a fairly wide range of industries. It should be noted that the main role in the activities of TNCs world play 4 complex: electronics, petroleum refining, food and automotive. Their sales account for about 80% of the total activity of multinationals. Of the 100 largest TNCs the above activities engaged in more than 30 corporations and 25 companies belong to the first two sectors. Analysis of activity in Kazakhstan's 25 largest foreign TNCs showed that about 28% of the companies involved in the oil business and investing their money mainly in the production of crude oil and natural gas.

Analysis of attracted FDI investor countries for the period 1993-2011years showed that the bulk of FDI came from developed countries such as the Netherlands (24.1%), USA (15.3%), the UK (7.7%), France (6.1%), Italy (3, 9%), Canada (3.3%) and Switzerland (3%). In addition, large investors in the economy of Kazakhstan are Russia (3.9%), China (3.9%) and South Korea (2.8%), as a significant contribution to investment capital, received from offshore zones (the Virgin Islands - 5 %). Shares of other countries are insignificant and account for about 3%. All in all, the economy of Kazakhstan will invest about 116 countries [5].

In the manufacturing industry of Kazakhstan active Dutch investors. In addition, this country is a leader in industries such as financial services, the provision of services to enterprises, and ranks second in the transport and communications sector. Taking into consideration this fact can be logical to assume that relationship between Kazakhstan and Netherlands are strong and this method could be in many cases.

Nowadays one of the main objectives of foreign policy is to attracting foreign direct investment in order to exploit the economic and resource, transit - transport and export potential of the country, as well as to create conditions for the safe development of the national economy. Political and economic importance of transnational corporations as great that in the foreseeable period of time they remain one of the important factors enhance the impact of the industrialized countries for many regions of the world from here follows the obvious conclusion that the care of the conversion of the leading domestic transnational corporations in order to become conscious of foreign policy, seeking to increase its influence internationally. It is hoped that the hard way the country's integration into the world economy international companies will act as a catalyst to overcome the internal economic crisis and the implementation of reforms in the foreign economic sphere.

References

- 1 Transnational Corporations Statistics: - Режим доступа: URL: www.unctad.org - (дата обращения 01.03.2015).
- 2 Шагурин С.В., Шимко П.Д. Экономика Транснационального предприятия. – М., 2008. – 453 с.
- 3 In developing countries transnational corporations give more than take: - Режим доступа URL: www.lifeasweknewit.wordpress.com - (дата обращения 01.03.2015).
- 4 Multinational Corporations in World Politics // Foreign Affairs. -1974. - October.
- 5 Жангазин А.К. Деятельность ТНК в энергетической сфере РК. – А., 2013. – 234 с.

Алипбаев Е.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ,
Халықаралық қатынастар факультетінің 3 курс студенті,
one2one.lawin@list.ru, Алматы, Қазақстан

Қазақстан сыртқы саясатқа Трансұлттық Корпорациялардың ықпал етуі

Аталмыш мақала сыртқы саясат және отандық экономикаға трансұлттық корпорациялардың әсерінің түрлі аспектілерін қарастырады. Дамушы елдер үшін трансұлттық корпорациялардың (ТҰК) маңыздылығын, кең дамушы нарықтар, өтпелі экономикасы бар және аз дамыған елдердің мағынасын түсіндіреді. Сонымен қатар, жаһандану мен трансұлттық корпорациялардың кейбір түрлі жақтарын қарастырады.

Алипбаев Е.,

Студент 3-го курса ФМО, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
(E-mail: one2one.e1awin@list.ru), Алматы, Казахстан

Влияние ТНК на внешнюю политику Казахстана

В данной статье рассматриваются различные аспекты влияния транснациональных корпораций на внешнюю политику и экономику Республики Казахстан. Значение транснациональных корпораций (ТНК) для развивающихся стран, в широком смысле, как на развивающихся рынках, с переходной экономикой и менее развитых стран, а также разные стороны глобализации и транснациональных корпораций, в частности.

УДК 327 (574): 334.726

Ілімқожа А.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Халықаралық қатынастар факультетінің 3 курс студенті,
e-mail: 22_fox@mail.ru, Алматы, Қазақстан

ТРАНСҰЛТТЫҚ КОРПОРАЦИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЯСИ, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІНЕ ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ

Мақала бүгінде өзекті мәселелердің бірі – трансұлттық корпорацияларға, олардың ерекшеліктеріне арналған. Бұл мақалада қазіргі замандағы жалпы әлемдік нарықтың, капитализмнің әлемдік жүйесінің және оның ішінде трансұлттық корпорациялары билігі дамуының қалыптасуына салыстырмалы талдау жасалған. Әлемнің экономикалық болашағы әлем кіріктіретін ірі корпорациялар қолында. Қазақстанның саяси және экономикалық қауіпсіздігін сақтау мәселесінің қойылуына және оның шешу жолдарының ерекшеліктеріне жаңа көзқарас түрінде дайындалды.

Түйін сөздер: трансұлттық корпорациялар, қауіпсіздік, шикізат ресурстары, индустриялық саясат, инвестиция, капитал

Қазіргі таңда әлемдік тікелей инвестициялардың 90 %, сыртқы сауданың 65 %, өнеркәсіптік өнімдердің жартысынан астамы трансұлттық корпорациялар (ТҰК) үлесінде. Әсіресе, әлемдік нарықтағы шикізат өнімдерінің саудасы ТҰК-дың қадағалауымен іске асады. Маңызды шикізат ресурстарына бай Қазақстанды да ТҰК-лар айналып өте алмады. Тәуелсіздік алысымен, республикамыз посткеңестік мемлекеттер арасында алғашқылардың бірі болып ірі кәсіпорындардың базалық салаларын

сенімгерлік басқаруға аудару арқылы шетелдік инвесторларды тартуды тәжірибеге енгізді.

Қазақстанның экономикасына ТҰК енгізу 1994-1997 жылы басталды. Сол жылдары ел басшылығы «директорлық» және «шенеуніктік» жекешелендіру идеясын ұстанғандықтан, шетелдік инвесторларды – ірі трансұлттық корпорацияларды тарту бойынша жана қадам жасады. Бұл түсінікті де, себебі трансұлттық корпорациялар елімізді халықаралық деңгейде танытып, инвестиция ағымын өсіріп қана қоймай, сондай-ақ саяси тұрақтылықтың кілті болды. Осы тұрғыда Қазақстан экономикасында көптеген мемлекеттердің ірі трансұлттық корпорациялар болуы (өтпелі экономикасы бар елдердің стандарттары бойынша) ерекше жағдай болып табылады [1].

Сонымен қатар, шетелдік корпорацияларға қазақстандық кәсіпорындардың акцияларын сату мен мұнай және газ кен орындары бойынша (мысалға, келісімге сәйкес «Karachaganak Petroleum Operating B.V.» (BG Group және ENI үлесі 32,5% құрайды, «ChevronTexaco» — 20%, «ЛУКОЙЛ» — 15%) консорциумы Қарашағанақ жобасын 2038 жылға дейін басқарады. Қарашағанақ мұнай-газ-конденсат өндірісі Батыс Қазақстан облысында орналасқан, мұнай мен конденсат мөлшері 1,2 млрд т астам, газ мөлшері 1,35 трлн шаршы м. астам) олармен ұзақ мерзімді келісімшартқа қол қоюды ел басшылығы отандық экономиканың деңгейін көтерудің кейбір ерекшеліктері ретінде қарастырды. Болашақта жаңа жеке меншік иелері өндірісті кеңейту үшін жаңа капитал енгізіп қана қоймай, сондай-ақ маркетинг пен басқару деңгейін көтеріп, әсіресе кәсіпорынға «жаңа нарықтық идеялар» әкеледі деген үміт болды [2].

Алайда, шетелдік компаниялар «жаңа нарықтық идеялар» мен капитал енгізгенімен, өздерінің саяси рөлін нығайтуға бет бұрды. Бұған дәлел шетелдік капиталдың әсері нәтижесінде саяси топтардың пайда болуы. Бұл да түсінікті, егер экономикалық дағдарыс кезінде республиканың үкіметі үшін Батыстың қаржылық көмегі маңызды болса, Қазақстан үкіметі мен халықаралық қаржы институттарының арасындағы ТҰК ең алдымен өз мүдделерін алға қойған болатын. Осы мақсатта, кейбір корпорациялар әлеуметтік-саяси қозғалыстар мен ұйымдар құруды бастама етті. Атап айтсақ, Еуразиялық банктің көмегімен Қазақстанның Азаматтық партиясы құрылды (ҚР-ның келесі экспорттық салалары Еуразиялық банктің бақылауында: алюминий және хром өнеркәсібі «Казхром», АҚ «Қазақстан Алюминий», Соколов-Сарыбай кен өңдеу зауыты, Ақсу ферроқорытпа зауыты, Еуразиялық энергетикалық корпорация, Екібастұз көмір алабы, бірнеше жылу электр станциялары және т.б. Сол жылдары әр түрлі пікір бойынша, Еуразиялық банк Қазақстан ЖІӨ-нің 20-30% басқарған. Израильдік «Jerusalem Report» баспасы бойынша Еуразиялық банктің басқаруында Қазақстан экономикасының төрттен бір бөлігі – тау-кен металлургияның 70-80% болған) [3].

Елімізде әлемге әйгілі корпорациялар: «Glencore International AG» («Казцинк» ЖШС), ENI, «Total», «Royal Dutch Shell», «ExxonMobil», «ConocoPhillips», «Inpex» (АҚ «Agip KCO»), «Chevron» («Генгизшевройл»

ЖШС), «Samsung» («Қазақмыс Корпорациясы»), «Mittal Steel» (АҚ «Mittal Steel Temirtau»), «Philip Morris» (АҚ «Алматы темекі фабрикасы»), «Coca Cola» (АҚ «Coca Cola Almaty Bottlers») және т.б.[4].

Қазақстанда өзіндік орын алып, бизнесті дамытудың жергілікті бейресми заңдарын игеріп, қазақ қоғамының экономикасына жақсы араласып кетті (АҚ «Mittal Steel Temirtau» басшылығының айтуынша, Қазақстан комбинаты - әлемдегі ең табысты болат кәсіпорындарының бірі. Сарапшылардың айтуынша, оның негізгі себебі қызметкерлердің төмен жалақысы болып табылады: жалақы төлеу құны тек 18% болды. Сонымен қатар, дәлел ретінде тұйық цикл арқылы өндіріс құнын төмендету қажеттілігін көздей отырып, «Mittal Steel» компаниясының басқарушылары комбинатты өз меншігіне аударғаннан бастап жарты жылдың ішінде Қарағанды көмір бассейнінің 15 мемлекеттік шахтасын сату арқылы мемлекет бюджетіндегі барлық қарыздардан құтылуы).

Мемлекеттің жетекші кәсіпорындарына иелік етуінің өзі, ТҰК-дың Қазақстандағы рөлі маңызды екендігін айтады. Кейбір сарапшылардың айтуынша, қазіргі таңда елдің өндірістік әлеуетінің 80% -дан астамы ірі ТҰК-дың еншісінде [5].

Бұл трансұлттық корпорацияларға келіссөздер кезінде ел экономикасынан өз активтерін шығарып, айтарлықтай зиян келтіру қаупін пайдалануға мүмкіндік береді.

Индустриялық саясат саласындағы қабылданған шешімдерді талдау, олардың көпшілігі шикізат секторының ірі компаниялардың қысымымен бекітілген деген қорытындыға алып келеді. Нәтижесінде республикамызда , біріншіден, минералдық ресурстар базасы өндірісінің артта қалушылығы; екіншіден, табиғи ресурстарды орынсыз пайдалану; үшіншіден, өндіру және байыту технологиясының ескірген әдісін қолдану сияқты қағидалар орын алуы әбден мүмкін. Мысалы, полиметалл өнімдерін өндіру барысында олардың біраз бағалы бөлігі коқысқа тасталады, ал отандық ғалымдар мен инженерлердің сол бағалы заттарды бөліп шығару туралы жасаған құнды тәжірибелері өндіріске енгізілмейді. Төртіншіден, ТҰК қоршаған ортаны сақтауда жүргізілетін іс-әрекеттері жеткіліксіз. Алайда, ТҰК өкілдері компанияның ең жоғары стандарттарға сай жұмыс атқаруын айтады. Бірақ, ТҰК-мен жұмысшы қарым-қатынастағы сарапшылардың пікірінше, шетелдік инвесторлар ең жоғары экологиялық стандарттарға сай әрекет жасай бермейді дейді.Егер қоршаған ортаны сақтау талаптары қатаң сақталса, «Chevron» Теңіздегі мұнай өндірісін ұлғайтпай, ең бірінші күкіртті дұрыс пайдалану жолдарын іздестіретін еді («Тенгизшевройл» ААҚ үлесі елдегі барлық мұнай өндірісінің төрттен бір бөлігі) [6].

ТҰК ел басшылығына қысым жасаудың тәсіліне айналдырған, Қазақстанның экологиялық мәселелері жөніндегі жанжақты пікірлер аяқталар емес. Минералды ресурстарды дамыту туралы шешімдердің көпшілігі жергілікті халықтың пікірінсіз және қатысуынсыз қабылданып жатыр. Сонымен қатар ел басшылығы, өзекті мәселелерді шешумен қатар, қоршаған ортаны қорғау ережелерін бұзғаны үшін кейбір компанияларға айыппұл

салуда. Ал корпорациялар өз кезегінде, тиісінше, кейбір шегінестер жасайды. Алайда, келісімшарттың мәні өзгеріссіз қалып, компаниялардың қоршаған ортаны ластағаны үшін төлеген айыппұлды экологиялық мәселелерді шешуге бағытталмайды.

Осындай мәселелер ғылым саласында да бар: тіпті қажетті ғылыми және кадрлық ресурстармен иелене тұра, осы саладағы мекемелер бәсекеге қабілетті өнім өндіруге қабілетсіз. Себебі, кейбір мекемелердің қазіргі заманғы материалдық базасы жоқ және халықаралық стандарттарға сәйкес сертификатталмаған. Ал бүгінгі күнде негізгі бәсекелестіктің артықшылығы болып арзан ресурстарды иелену емес, интеллектуалдық және ғылыми-техникалық әлеует болып табылады.

Сөйтіп, елдегі трансұлттық корпорациялар күннен күнге мемлекеттің күнделікті өміріне өз әсерін тигізуде. Соның ішінде, ТҰК қызметінің маңызды критерийлеріне елдегі құқықтық жағдайға әсері мен ҚР заңнамасына сәйкес қызмет атқару болып табылады. Әрине, компаниялар Қазақстанның құқықтық нормаларын сақтау - өзгермейтін ереже болып табылатынын айтады, алайда қызметкерлердің өз пікірін білу оңай емес. Жоғарыда айтылған компания қызметкерлері, жұмыстан босатылуынан қорыққаннан ба, бұл жағдай туралы сөйлескісі келмейді. Осыған қарамастан, Бас прокуратура шетелдік тау-кен өндіріс компанияларының бірқатар іс-шараларын тексеру нәтижесінде еңбек заңнамасын бұзғандығын анықтады. Үкімет бұл мәселе жайлы тиісті іс-шаралар жүргізді. Орыс халқында осыған байланысты: «Как ни вертись собака, а хвост позади» деген сөз бар.

Заңдар «әлсіздігі», олардың сақталуын нашар бақылау, қызметтің жекелеген секторларын реттейтін кейбір құқықтық нормалардың болмауы – Орталық Азия мен Кавказ өңірлерін «корпорациялар жұмағы» деп атауға бірден бір себеп.

Қазақстандағы ТҰК қызметін талдау нәтижесінде келесі үрдістерді атап көрсетсе болады:

- Минералды-шикізат кешендерінде трансұлттық капиталдың шоғырлануы.

- Компанияның жұмыс істеу аймағындағы өндіріс тұрақтығы (немесе қалай жүзеге асады).

- ТҰК қызметі және адам құқықтарының сақталуына қатысты мәселелердің шешілмеуі. Бұл шетелдік корпорацияларға негізгі адам құқықтарын бұзуға мүмкіндік береді. Батыс елдерінде адам құқықтарын сақтау қатаң түрде қадағаланады.

- Қазақстанның халықаралық деңгейдегі ТҰК-дың қызметін реттейтін процестерге толықтай араласпау. Қазіргі таңда Қазақстан бірқатар ТМД мемлекеттерінің «Трансұлттық корпорациялар туралы» конвенцияға қол қоюмен, және екіжақты инвестициялық келісіммен шектеліп отыр.

- ТҰК қызметі туралы ақпаратқа қол жеткізу жеткіліксіздігі. Қазақстанның шикізат стратегиясы «күпия түрде» жүзеге асады. Екіжақты келісімшарт қалай жүргізіледі, оның негіздері, қосымша қаражат,

инвестициялар, нақты мұнайды сатудан түсетін пайда туралы ақпарат қоғамға беймәлім. Ақпараттың көпшілігі құпия болып табылады: біріншіден, бұл экономикалық көрсеткіштерге байланысты, соның ішінде, Қазақстандағы ТҰК көретін артық пайданың негізгі көзі - өндіріс құны болып табылады.

– Елімізде ұлттық сектор өзінің саяси әлеуетін жүзеге асыруда, «ойын ережелерін» қалыптастыруда лидерлік ету, саяси салада өзінің мүддесін білдіруде белсенділік көрсетуде.

ҚР басшылығы ел экономикасының батыс капиталына тәуелділігін азайту үшін инвестициялық қызметкерлердің санын кеңейтуге тырысты. Осылайша, еліміздің саясатына жаңа күштер әсер етеді бастайды: бұған дейін мұнай саясатында американдық инвесторлар мен лоббисттер рөлі басым болса, бүгін негізгі рөлді ресейлік және қытайлық мұнай компаниялары атқарады. Бұл өз кезегінде мұнай және газ ағындарының бағытын батыстан шығысқа өзгертеді.

Қорыта келе, Қазақстан Республикасы даму стратегиясының негізгі бағыттарының ішінде, елдегі трансұлттық компаниялардың филиалдарымен ойдағыдай жұмыс істеп, оларға заңсыз операцияларды жүргізуге, мемлекеттің салық органдарынан табиғи ресурстардан түскен пайдалылығының ірі көлемдерін көрсетпеуіне, табиғатқа және аймақтардың әлеуметтік, экологиялық жағдайларын кемсітуге жол бермеу, қазақстандық өнеркәсіптерді технологиялық, өндірістік жағынан өздерінің елдеріне тәуекел етуге тосқауыл қоятын барлық саяси-әлеуметтік салалардың тиімді және тұрақты қызмет етуін қамтамасыз ететін экономикалық жүйесінің қауіпсіздігі басым болып табылады.

Әдебиеттер

1 Қалмұрзаев С. Передача в управление как один из путей подъема экономики // Азия: Экономика и жизнь. 1996. - № 4.

2 Щетинин В. Роль транснациональных корпораций в мировом хозяйстве и их воздействие на международную конкуренцию // Politekonom. –2. 14. - №3-4. –С.57-63.

3 Рой Л.В. Транснациональный капитал и экономика России // Вестник Московского университета. Серия 6. «Экономика». – 1999. – № 3.- С.3-19.

4 Бахытова А. Қазақстанның әлемдік мұнай нарығындағы орны мен болашағы: ғыл.-тәжірибелік конф.матер. - Алматы, 2013. - 92-97 б.

5 Нефть Казахстана // Промышленный Казахстан. - 2006. –№ 1. –С.38.

6 Гуревич Д. Нефть Казахстана // Мегаполис. - 2014. - 6 июня

7 Кожобеков Д. Нефть по-научному: Нефть Казахстана // Казахстан. - 2014. – № 1. –С.136.

Илимкожа А.,

Студент 3-го курса ФМО, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
e-mail: 22_fox@mail.ru, Алматы, Казахстан,

**Влияние ТНК на политику,
экономику и экологию Республики Казахстан**

Статья посвящена одной из актуальных проблем – транснациональным корпорациям и их особенностям. В данной статье рассматриваются система сегодняшней глобальной системы мирового рынка и факторы развития структуры транснациональных корпораций. Будущее мировой экономики в руках у крупнейших мировых корпораций. Дается новый взгляд на политические и экономические проблемы сохранения безопасности и их особенностям.

Ilmkozha A.,

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
3 course student of the Faculty of International Relations,
e-mail: 22_fox@mail.ru Almaty, Kazakhstan

**The influence of TNCs on politics, economy and ecology of the
Republic of Kazakhstan**

Article is dedicated to one of the most pressing problems - multinational corporations and their features. This article discusses the current global system of the world market and the factors of the structure of multinational corporations. The future of the world economy in the hands of the world's largest corporations. Author provides a new perspective on the political and economic problems of preserving security and their features.

ТРЕБОВАНИЯ
к статьям, представляемым
в «Хабаршысы-Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана»

Представленные для опубликования материалы должны соответствовать следующим требованиям:

1. Содержать результаты научных исследований по актуальным проблемам в области лингвистических, филологических и педагогических наук, переводческому делу, межкультурной коммуникации, востоковедения, международных отношений, международного права и экономических отношений, регионоведения, менеджмента и международных коммуникаций, маркетинга, туризма.

2. Доминантная идея публикаций: следование принципам научности, инновационности, целостности и системности.

3. Статья предоставляется в бумажной и электронной форме.

Шрифт Times New Roman, кегль - 14 , интервал - 1,5, поля: верхнее, нижнее, левое, правое - 2 см.

Абзац (отступ) – 1 см.

4. Принимаются статьи от 5 до 16 страниц (1 п.л.), включая таблицы, рисунки.

Структура статьи:

1. В левом верхнем углу – шифр УДК

2. Автор

(по центру, фамилия полностью, имя, отчество – инициалы, с указанием должности, ученой степени, места работы / жирным шрифтом)

3. Название – по центру (жирным шрифтом).

4. Аннотация, т.е. о чем статья, на языке статьи (без написания самого слова «аннотация», 70-80 слов, 10-12 строк), в конце статьи резюме на каз., рус. яз. и англ.яз., т.е. краткие выводы проведенного исследования (без ключевых слов) – в конце статьи.

5. Ключевые слова (8-10 слов).

6. Текст статьи

7. Ссылки на использованную литературу (**список литературы, references**). **Обратите внимание: после слов (список литературы, references) двоеточие не ставится.** Ссылки на использованную литературу даются цифрами в прямых скобках по мере упоминания [1, с. 15]. Постраничные сноски не допускаются.

8. Список литературы (не менее 5 наименований), в котором указывается литература за последние 5-7 лет (**обратите внимание: после цифры точка не ставится**):

1 Кунанбаева С.С. Реализация культурного проекта «Триединство языков в Республике Казахстан // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Сер. «Филология». - 2012. - № 1.- С. 3-9.

2 Усубалиева С.Ж. Экологический менеджмент: уч.пособие. – Алматы: Экономика, 2011. – 128 с.

3 Urbain C., Bissot H. Cuisines en partage. Le plov dans tous ses йtats. Constitution d'une diaspora autour d'un plat d'Asie centrale // *Diasporas.* – 2005. – N°7: – Режим доступа – URL: http://w3.framespa.univ-tlse2.fr/revue/articles_fiche.phpid=335 - (дата обращения 31.03.2015).

Таблицы, схемы, графики и т.д. создаются средствами Microsoft Word, нумеруются, имеют название, которое печатается без отступа строки.

Например;

Таблица 1 - Систематизация текстов о хронологии

Таблица вставляется в текст сразу после ссылки на нее.

Если таблица переходит на следующую страницу, необходимо на предыдущей странице сделать нумерацию строк. Следующая страница с таблицей начинается со слов: «Продолжение таблицы 1».

Таблица 1 - Систематизация текстов о хронологии

Автор и название статьи	Наименование издания	Год и № издания	Страницы
1	2	3	4
Чокаев М.	Милли Туркестан	1989. - № 4.	С.55-89.

Следующая страница

Продолжение таблицы 1

1	2	3	4
Чакликова А.Т. О качестве структурирования содержания компетентностного образования в модульном формате	Известия КазУМОиМЯ	2012. - № 3.	С.25-31.

Графики и диаграммы создаются средствами Microsoft Excel, снабжаются заголовками, соответствующими подрисуночными подписями, расположенное по центру, и вставляются в текст сразу после ссылки на них.

Например (название рисунка по центру),

Рис.1 - Портрет Бальзака

Фотографии (изображения), иллюстрации представляются в формате JPEG (jpg), разрешение не менее 300 пикселей, и предоставляются отдельными файлами. К каждому изображению обязателен заголовок (сопроводительный текст, аннотация).

Формат 60x84/16, средний объем - 12 п.л. = около 200 стр. формат А4.

Уважаемые коллеги! Вы можете присылать статьи на электронную почту кафедры педагогики и психологии pedagoginyaz@mail.ru

Публикации для авторов – 3 000 тенге.

1. Серия «Филологические науки».
2. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация».
3. Серия «Востоковедение».
4. Серия «Педагогические науки».
5. Серия «Международные отношения»

Пример

УДК 39; 572.9

Н.Б.Ем, д.и.н.,

Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, (E-mail: Natalya.Yem@ablairhan.kz), Алматы, Казахстан

Основные тенденции трансграничного брачного рынка в Южной Корее в 2000-е годы: факторы спроса и предложения для женщин Центральной Азии (на основе статистических данных)

В статье отмечено, что в исторически моноэтнической среде южнокорейского общества численность межнациональных браков растет ежегодно. Показано, что этническая структура женихов и невест значительно расширились; заметное место в ней занимают женщины из постсоветских стран Центральной Азии. Автором сделана попытка раскрыть основные тенденции межэтнической брачности, показать уровень эндогамности внутриэтнических брачных предпочтений, определить факторы спроса и предложения на брачном рынке страны и место в нем женщин Центральной Азии на примере Узбекистана и Казахстана.

Ключевые слова: межэтнический брак, мультикультурная семья, политика Дамунхва, Южная Корея, Узбекистан, Казахстан

Текст статьи.....

Список литературы

Н.Б. Ем

(указать место работы и регалии, как в начале статьи)

**2000 жылғы Оңтүстік Кореядағы
трансшегаралық некелесудегі негізгі ағымдар:
Орталық Азия әйелдері үшін сұраныс пен ұсыныс факторлары
(санак деректерінің негізінде)**

Оңтүстік Корея қоғамының тарихи моноэтникалық ортасында ұлтаралық некелесудің саны күннен күнге өсіп келеді, күйеу бала мен қалыңдықтардың этникалық құрылымы неғұрлым кеңейген. Олардың арасында бұрынғы Кеңес үкіметінен, яғни, Орталық Азия әйелдері көрнекті орында шоғырланған. Мақалада этносаралық некелесудің негізгі ағымдарын ашып көрсетуге, яғни этникалық эндогамдық некелесудің деңгейін, ел ішіндегі некелесудегі сұраныс пен ұсыныс факторларын және ондағы Орталық Азия, мысалы өзбекстандық пен қазақстандық, әйелдердің орнын анықтауға әрекеттер жасалған.

N.B. Yem

(указать место работы и регалии, как в начале статьи)

**Trends of inter-ethnic marriage market in South Korea in the 2000's:
supply and demand factors for women in Central Asia (statistics)**

In mono-ethnic environment, South Korean society inter-ethnic marriages are growing in the last decade. The ethnic diversity of the brides and grooms is extended. Among them are popping up, women from Central Asia, the former Soviet Union. This article reveals the main trends of inter etc.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ»
СЕРИЯСЫ
№ 1 (19) 2015
ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
СЕРИЯ
«МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

Ответственный за выпуск
Начальник «ИПЦ» *Есенғалиева Б.А.*
Редактор, компьютерная верстка
Қынырбеков Б.С.

Подписано в печать 27.03.2015 г. Формат 70x90 1/16
Бумага офсетная. Печать RISO.
Объем п.л. 9,1. Усл.-печ.л 10,0. Заказ № 825. Тираж 500 экз.

Издательско-полиграфический центр
Казахского университета международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана
г. Алматы, ул. Муратбаева, 200